Kur'an ve Sünnetten Hac ve Umre Rehberi

[Türkçe]

الحج والعمرة في ضوء الكتاب والسنة

[اللغة التركية]

Said b. Ali el-Kahtani

سعيد بن علي بن وهف القحطاني

Tetkik eden : Muhammed Şahin

مراجعة: محمد مسلم شاهين

Rabva Semti İslâmî Dâvet Bürosu-Riyad

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة بمدينة الرياض

2009 -1430

islamhouse.com

Önsöz

Bismillahirrahmanirrahim
(Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla)

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım diler, günahlarımızı bağışlamasını isteriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğru yola ilettiğini saptıracak kimse olmaz. Saptırdığı kimseyi de doğru yola iletecek kimse bulunmaz. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Allah'ın sâlat ve selamı onun, aile halkının, ashabının ve kıyamet gününe kadar onlara güzellikle uyacak olanların üzerine olsun.

Elimizdeki bu kitapçık umrenin, haccın Rasûlullah *sallallahu aleyhi vesellem*'ın mescidini ziyaret etmenin faziletlerine, adabına ve hükümlerine dairdir. Ben bu kitapçıkta umre yapan, hac eden, Peygamber efendimizin kabrini ziyaret edecek olan kimsenin evinden çıktığı andan itibaren -yüce Allah'ın izniyle- esenlikle ve mükâfat kazanmış olarak tekrar evine dönünceye kadar gereksinim duyacağı herşeyi açıkladım. Bütün bu açıklamaların kitab ve sünnetten delillerini de kaydettim. O bakımdan bu kitabçıkta bulunan doğrular lütfu engin, biricik Rabbimizden; onda bulunan yanlışlıklar benden ve şeytandandır. Bu yanlışlıklardan Allah da, O'nun Peygamberi de uzaktır.

Bu hususta karşı karşıya kaldığım birtakım problemleri muhterem büyük ilim adamı Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz'a[1] sundum. -*Allah onu korusun ve derecelerini yükseltsin.*- Onun tercih ettiği görüşü benimseyip kaydettim. Allah ona hayırlı mükâfatlar versin. Daha sonra kitabı başından sonuna kadar büyük ilim adamı Abdullah b. Abdurrahman el-Cibrîn inceledi ve çok güzel ve farklı açıklamalarda bulundu. Allah ona hayırlı mükâfatlar ve büyük bir ecir versin.

Yüce Allah'tan bu kitapçığı kendi zatı için ihlasla yapılmış bir amel kılmasını, bu kitapçığın müellifini, okuyucusunu, onu basanı ve yayanı naîm cennetlerine yakınlaştırıcı bir vesile kılmasını, hayatında ve ölümünden sonra bu kitaptan beni faydalandırmasını, bu kitabın eline ulaştığı herkesi de aynı şekilde yararlandırmasını niyaz ederim. Çünkü O kendisinden dileklerde bulunulanların en hayırlıları, kendisinden birşeyler umulanların en cömerdidir. O bize yeter, O ne güzel vekildir (dost ve yardımcıdır). Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun, Peygamberimiz Muhammed'e o'nun aile halkına, ashabına ve kıyamet gününe kadar onların izinden güzel bir şekilde gidecek olanlara da Allah'ın sâlat ve selâmı olsun.

Said b. Ali b. Vehef el-Kahtânî
Cuma, 15.1.1415 h.

[1] Şeyh Abdulaziz b. Baz 13 Mayıs 1999 yılında vefat etmiştir.

1) Haccın Farz Oluşu

Hac, sözlükte kasdetmek demektir.[2] Daha sonra şer'î ve örfî bakımdan yüce Allah'ın evini ziyaret ve oraya gitmek hakkında kullanılmaya başlanmıştır. O bakımdan bu kelime mutlak olarak kullanıldığı takdirde ancak bu özel türden olan kasıt anlaşılır. Çünkü meşrû olan ve çokça görülen kasıt budur.[3]
Şeriatte hac, özel zamanlarda, özel mekanlarda, özel kişi tarafından[4] yapılan özel fiillerin[5] adıdır. Hac İslâmın üzerinde yükseldiği beş esastan birisidir. Haccın farz oluşunun asıl dayanağı kitab, sünnet ve icmadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Oraya bir yol bulabilenlerin o Evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Artık kim inkar ederse şüphesiz ki Allah âlemlere muhtaç değildir." (Al-i İmran, 3/97)
Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* de: *"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir."*[6] diye buyurmuş ve bunlar arasında haccı da saymıştır. Yine bir başka hadisinde: *"Ey insanlar! Haccetmek size farz kılındı. Binaenaleyh haccediniz."*[7] diye buyurmuştur.
Ümmet de gücü yeten kimsenin hayatta bir defa, haccetmesinin vâcib (farz) olduğunu icma ile kabul etmiş bulunmaktadır.[8]

2) Umrenin Vacib Oluşu

Umre sözlükte ziyaret etmek demektir. Şer'î bir terim olarak ihram, tavaf, sa'y ve saçları traş etmek ya da kısaltmak sonra da ihramdan çıkmak suretiyle özel bir şekilde Beyt-i Atik'i (eski evi Kâbe'yi) ziyaret etmektir.
Sahih olan umrenin haccın vacib olduğu kimseler hakkında da vacib oluşudur. Çünkü Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Cebrail *aleyhisselam*'a sorduğu soru üzerine şu cevabı verdiği sabit olmuştur:
"...İslam, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekâtı vermen, hac ve umre yapman, cünubluktan dolayı gusletmen, tam anlamıyla abdest alman ve Ramazan ayında oruç tutmandır."[9]
Âişe *radiyallahu anha* da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e şöyle sormuştur:
"Ey Allah'ın Rasûlü, kadınların cihad yükümlülükleri var mıdır?" Peygamber:
"Evet, onların, savaşı bulunmayan bir cihad yükümlülükleri vardır. O da hac ve umredir." diye buyurmuştur.[10]
Ebu Rezîn'den rivayete göre o:
"Ey Allah'ın Rasûlü, benim babam oldukça yaşlı bir kimsedir. Ne haccedebilir, ne umre yapabilir, ne de bineğin sırtında durabilir", diye sormuş, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ona:
"Babanın yerine sen hac ve umre yap." diye cevab vermiştir.[11]
İbn Ömer *radiyallahu anhuma* da şöyle buyurmuştur: "Üzerinde bir hac ve bir umre yükümlülüğü bulunmayan hiçbir kimse yoktur."[12]
İşte şer'î delillerin gösterdiği şekilde doğru olan budur. Umre de tıpkı hac gibi bir farzdır ve kendisine haccın vacib olduğu kimse üzerinde hayatta bir defa olmak üzere vacib (farz)dır. Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdullah ve onların dışında daha başka sahabenin sözlerinden anlaşılan mana budur.[13]
Hac ve umre ömürde bir defa vacibtir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'ın rivayet ettiği hadise göre Akra' b. Hâbis, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e:
"Ey Allah'ın Rasûlü hac her sene mi yoksa ömürde bir defa mı", diye sormuş, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*:
"Hayır, ömürde bir defa. Kim bundan fazlasını yaparsa o tatavvu (nafile)dir." diye cevab vermiştir.[14]

3) Hac Ve Umrenin Farz Oluşlarının Şartları

---

[2] İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 340
[3] İbn Teymiyye, Şerhu'l-Umde fi Beyani Menâsiki'l-Hacci ve'l-Umra, I, 75; Ayrıca bk. el-Misbahu'l-Munîr, I, 121
[4] Bu tanım İbn Bâz'ın, *Allah ona rahmet etsin Buluğu'l-Meram Şerhi*'ndeki tarifidir.
[5] İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 5
[6] Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile birlikte- I, 49; Müslim, I, 45
[7] Müslim, II, 975
[8] İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 6
[9] Hadisi *Darakutnî* II, 283'te; rivayet etmiş ve isnadı sabit ve sahihtir demiştir. Beyhakî, IV, 350
[10] İbn Mace ve İmam Ahmed, *Müsned*, VI, 156; el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, II, 151'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[11] Hadisi Sünen sahibleri rivayet etmiş olup, büyük ilim adamı el-Elbani: Sahihtir demiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 556; *Sahihu Ebi Davud*, I, 341; *Sahihu İbn Mace*, II, 152; *Sahihu't-Tirmizi*, I, 275
[12] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile birlikte- III, 597
[13] Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 13; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 88-98; *Fethu'l-Bari*, III, 597; İbn Teymiye, *Fetâvâ*, VI, 256
[14] Ebu Davud, Nesai, İbn Mace, Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani *Sahihu Ebi Davud* I, 324; *Sahihu'n-Nesai*, II, 556 ve *Sahihu İbn Mace*, II, 148'de bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

Hac ve umre beş şartın bulunması halinde farz olur.[15]
Birinci Şart: Müslüman olmaktır. Çünkü yüce Allah:*"Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"* (et-Tevbe, 9/28) diye buyurmuştur. Ayrıca böyle bir iş yapmaları sahih değildir. Sahih olmayan bir şeyin farz olması da imkansızdır.
Bir diğer delil Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'ın şu rivayetidir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in Veda Haccından önce Ebu Bekir es-Siddîk'ı hac Emiri olarak tayin ettiği hac esnasında beni de kurban bayramı birinci gününde insanlara şu ilanı yapmak üzere gönderdiği kimseler arasında gönderdi: "Artık bu seneden sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir ve Beytullah'ı çırılçıplak tavaf edemeyecektir."[16]
İkinci Şart: Akıl. Diğer ibadetlerde olduğu gibi -aklı başına gelinceye kadar- deli olana hac da, umre de farz değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kalem üç kişiden kaldırılmıştır. (Onlara sorumluluk yoktur.) Aklı başından gitmiş deli ayıkıncaya kadar, uyuyan uyanıncaya kadar, küçük çocuk da ergenlik yaşına gelinceye kadar."[17]
Üçüncü Şart: Bâliğ olmak. Az önce geçen hadis gereğince ergenlik yaşına gelinceye kadar küçük çocuğa hac farz değildir. Bununla birlikte küçük çocuk hac yapacak olursa haccı sahihtir, fakat farz olan haccın yerini de tutmaz. Çünkü İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadise göre bir kadın küçük bir çocuğu kaldırmış ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e gösterip:
"Bunun haccı olur mu?" diye sormuş, Peygamber de:
"Evet, senin için de ecir vardır." diye buyurmuştur.[18]
Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Herhangi bir çocuk hacceder, sonra ergenlik yaşına gelirse, onun bir defa daha haccetmesi icab eder. Herhangi bir köle hacceder sonra ona özgürlüğü verilecek olursa bir defa daha haccetmesi gerekir."[19]
Dördüncü Şart: Tam hürriyet. Köleye haccetmesi farz değildir. Bununla birlikte haccedecek olursa haccı sahihtir, fakat farz olan haccın yerini tutmaz. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* az önce kaydedilen İbn Abbas'ın rivayet ettiği: *"...Ve eğer bir köle hacceder, sonra da ona özgürlüğü verilirse onun bir defa daha haccetmesi gerekir."* hadisi bunu gerektirmektedir.
Beşinci Şart: İstitaat (güç yetirebilmek): Hac, Kur'ân'ın nassı, bu hususta çokça varid olmuş sünnetten deliller ve müslümanların icmaı dolayısı ile ancak oraya gitmeye yol bulabilen kimselere farzdır.[20] Bununla birlikte güç yetiremeyen bir kimse haccedecek olursa onun bu haccı farz haccın yerine geçer.[21]
Kadına özel bir şart: Beraberinde mahrem bir kimsenin bulunması. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Bir erkek, herhangi bir kadın ile beraberinde bir mahremi bulunmadıkça sakın başbaşa kalmasın. Kadın ancak mahremi ile birlikte yolculuk yapar." Bir adam kalkarak
"Ey Allah'ın Rasûlü, dedi. Benim hanımım haccetmek üzere yola çıktı ve ben de şu şu gazaya katılmak üzere yazıldım." Peygamber şöyle buyurdu:
"Git, hanımınla birlikte haccet."[22]
Buna göre beraberinde kocası ya da mahrem olan bir kişi bulunmadığı sürece kadının hac için yolculuğa çıkması vacib de değildir, caiz de olmaz.[23] Ancak kadın mahremi olmaksızın haccedecek olursa bu haccı farz haccın yerine geçer, fakat bununla birlikte masiyette bulunmuş olur ve büyük bir günah kazanır.[24]
Bu şartların hepsini taşıyan bir kimsenin derhal haccetmesi icab eder. Haccını bir dahaki seneye ertelemesi caiz değildir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"-Farz olan haccı kastederek- *haccetmekte acele ediniz. Çünkü sizden hiçbir kimse ne ile karşı karşıya kalacağını bilemez."*[25]
Böylece Peygamber Efendimiz hac etmekte acele edip, eli çabuk tutmayı emir buyurmuştur. Emir ise vücub (farz oluşu) gerektirir.[26] Bundan dolayı Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'ın şöyle dediği sabit olmuştur: "Şu ülkelere birtakım kimseler göndermeyi kararlaştırmak istedim. Onlar imkanı olup da haccetmeyen kimseleri

---

[15] Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 6; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 113
[16] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 483; Lafız kendisinin olmak üzere Müslim, II, 982; Ayrıca bk. Nevevî Şerhi, IX, 115
[17] Bu hadisi Sünen sahibleri ile Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani sahih olduğunu belirtmiştir. Bk. *Irvau'l-Ğalil*, II, 4-7
[18] Muslim, II, 974. es-Saib b. Yezid (r.a)'dan şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben henüz yedi yaşında iken Rasûlullah (s.a) ile birlikte hacca götürüldüm." Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 71
[19] Şafîi, Beyhaki, Hakim ve başkaları rivayet etmiş olup, Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, IV, 71'de, isnadı sahihtir demiştir. Ayrıca bk. *Irvau'l-Ğalil*, IV, 156
[20] İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 124
[21] İstitaat (güç yetirebilme) kavramı için bk. *Advâu'l-Beyân*, V, 75-98; İbn Kudame, *el-Muğnî*, V, 7-14; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 124-130; *el-Fetava'l-İslamiyye*, II, 187
[22] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 143; Müslim, III, 978
[23] İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 172
[24] İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 172
[25] Ahmed, I, 14 ile Ebu Davud, İbn Mace ve Hakim sahih olduğunu belirtmiş -Zehebi de bir hususta ona muvafakat etmiştir-, I, 448'de; el-Elbani ise *İrvau'l-Ğalil*, IV, 168'de ile *Sahihu Ebi Davud*, I, 325 ve *Sahihu İbn Mace*, II, 147'de hasen olduğunu belirtmiştir.
[26] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 206; İbn Bâz, *Mecmuu Fetava fi'l-Hac*, V, 243; İbn Kudame, V, 36; *Advau'l-Beyan*, V, 125

tesbit etsinler ve bu gibi kimseleri cizyeye bağlasınlar. Böyleleri müslüman değildir, böyleleri müslüman değildir."[27]
Bir diğer rivayette de şöyle dediği nakledilmektedir:
"Genişlik ve imkân bulduğu halde yolu da açık ve serbest olmakla birlikte haccetmeyen bir adam -üç defa tekrar ederek- ister yahudi, ister hristiyan ölsün."[28]
Buna göre bu şartlar bir kimsede bulunacak olursa o kimseye haccetmek farz olur.
Bu durumda kişi bizzat haccetme gücüne sahibse haccetmesi farz olur. Eğer bizzat haccetme gücüne sahib değilse iki hal sözkonusudur:
1- Eğer -bu güç yetirememe halinin sona ermesini ve geçici bir hastalığa yakalanıp şifa bulmayı ümit eden hastanın halinde olduğu gibi- iyileşmeyi ümit ediyorsa bizzat haccedebilme gücüne erişinceye kadar haccetmeyi erteler. Eğer bundan önce vefat ederse onun terekesinden (geriye bıraktığı mirasından) onun adına hac yapılır ve günahkâr olmaz.
2- Eğer kendisine haccın vacib olduğu kişi, sona ermesi ümid edilemeyen, iyileşmesi beklenmeyen sürekli bir acizlik içerisinde ise -oldukça yaşlı, iyileşme ümidi olmayan kötürüm hasta, bineğe binemeyen kimse gibi- bu kimse kendisi adına hac ve umre yapacak birisini vekil tayin eder.[29]

4) Hac Ve Umrede Vekâlet

Bineğe binemeyen, binek üzerinde duramayan, binek üzerinde yolculuk yapamayan, iyileşmesi ümit olunamayan hasta gibi şartları tamamlanmakla birlikte bizatihi hac ve umre yapamayan kimsenin kendisi adına hac ve umre yapacak bir vekil tayin etmesi gerekir.[30] Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'nın rivayet ettiği bir hadise göre Has'amlılardan bir kadın:
"Ey Allah'ın Rasûlü, dedi Allah'ın kulları üzerine farz kıldığı hac yükümlülüğü babamı yaşı ilerlemiş bir halde iken gelip buldu. O binek sırtında duramıyor, onun yerine ben hac edeyim mi?" Peygamber:
"Evet" diye buyurdu. Bu da Veda haccında olmuştu.[31]
Müslim'in bir rivayetinde de: *"Onun yerine sen haccet."*[32] dediği zikredilmektedir.
Ebu Rezîn'in rivayet ettiği hadise göre:
"Ey Allah'ın Rasûlü benim babam yaşlı birisidir. Hac da edemez, umre de yapamaz, yolculuğa da dayanamaz." Peygamber ona:
"Babanın yerine sen haccet ve umre yap." diye buyurdu.[33]
Kendisine haccın farz olduğu kimse haccetmeksizin vefat edecek olursa geriye bıraktığı maldan kendisi adına hac ve umre yapılmak üzere gereken miktar ayrılır.[34] Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: Sinan b. Abdullah el-Cühenî'nin hanımı Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'a haccetmeden ölen annesi hakkında, kendisi onun adına haccedecek olursa onun yerine haccı olur mu, diye sorulmasını (birisine) teklif etti. Peygamber şöyle buyurdu: *"Evet, O, annesinin boynunda bir borç bulunsaydı onun adına bu borcunu ödeseydi, bu onun ödemesinin yerini tutar mıydı?"* (Soruyu soran)
"Evet" dedi. Peygamber de:
"O halde o da annesinin yerine haccetsin" diye buyurdu.[35]
İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'a bir kadın gelerek dedi ki:
"Benim annem haccetmeyi adadı fakat haccedemeden öldü. Onun yerine ben haccedeyim mi?" Peygamber şöyle buyurdu:
"Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin üzerinde bir borç bulunsaydı onu sen öder miydin?" diye sordu. Kadın: "Evet" deyince, Peygamber:
"O halde alacaklı olanın hakkını veriniz. Şüphesiz Allah, hakkı ödenmeye en layık olandır."[36]
Bir rivayette de: *"Allah'ın hakkını ödeyiniz. Çünkü Allah hakkı ödenmeye en layık olandır."*[37] diye buyurdu.
Yine bir rivayette belirtildiğine göre bir adam dedi ki:
"Benim kızkardeşim haccetmeyi adadı, fakat vefat etti." Peygamber şöyle buyurdu:

---

[27] Bu rivayeti Said b. Mansur *Sünen'in* de rivayet etmiş olup İbn Hacer *et-Telhisu'l-Habir*'de (Ömer -r.a-'e mevkuf bir rivayet olarak), II, 223'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[28] Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, IV, 334; İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habir*, II, 223'de mevkuf bir rivayet olarak sahih olduğunu belirtmektedir.
[29] Bk. *Advau'l-Beyan*, V, 93 ve 98; İbn Kudame, *el-Muğnî*, V, 19 ve 22; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 183; İbn Useymin, *el-Menhac li Muridi'l-Hac ve'l-Umra*, s. 52
[30] İbn Kudame, V, 19; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 133 ve 183; *İbn Kasım Haşiyesi*, III, 518; *Advau'l-Beyan*, V, 93; *Şerhu'z-Zerkeşi*, III, 31
[31] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile birlikte-, III, 378; Müslim, II, 973
[32] Müslim, II, 974
[33] Bk. dördüncü bahis, üç no'lu not
[34] İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 36, 38 ve 19; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 183
[35] *Müsned*, I, 297; *Sahihu-İbn Huzeyme*, IV, 343; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 559'da senedi sahihtir, demiştir.
[36] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XIII, 296
[37] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 64

“Allah’ın hakkını öde. Çünkü O hakkı ödenilmeye en layık olandır.”[38]
Başkasının adına vekaleten hac yapacak kimsenin bizzat kendi adına haccetmedikçe vekâleten haccetmesi caiz olmaz. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’nın rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bir adamın:
“Ya Rabbi Şubrume adına sana lebbeyk diyorum”, dediğini duymuş ve:
“Şubrume de kim?” diye sorunca, adam:
“Benim bir kardeşim yahut benim bir yakınımdır”, diye cevab vermiş. Peygamber:
“Peki kendi adına hac yaptın mı?” diye sormuş, adam.
“Hayır” deyince Peygamber:
“Önce kendi adına hac yap, sonra da Şubrume adına” diye buyurdu.[39]
Vekâleten hac yaptıracak olan kimsenin, hac ve umre hükümlerini bilen ve bu hususta Allah’tan korkacağını ümit ettiği uygun bir vekil seçmeye özen göstermesi gerekir. Vekâleten haccedecek olan da Allah için ihlaslı bir niyete sahib olmalıdır ve sahih kabul edilen görüşe göre; bir kimsenin başkası adına haccetmek üzere bir mal alabilmesinin ancak şu iki halden birisi için sözkonusu olacağını bilmesi gerekir:
1- Kişi ölen şahsın hac sorumluluğundan kurtulmasını ve bu borcunun ödenmesi suretiyle ona iyilik yapmayı ister. Bu, ya aralarındaki bir akrabalık ya da genel olarak bütün müminlere karşı bir merhametinden dolayı olur. Bu durumda o vekil haccı eda etmesine imkan verecek kadar bir mal alır, geriye kalan malı ise hak sahiplerine iade eder. Bu şekilde hareket eden bir kimse, muhsin (iyilik yapan) bir kişidir. Allah da iyilik yapanları sever.
2- Vekâleten haccedecek kimse haccı seven, meşâiri görmeyi arzu eden bir kimse olmakla birlikte, gerekli masrafı karşılayamayan bir kimse olabilir. Bu durumda ihtiyacını görecek kadar malı alır ve kardeşi adına hac farizasını eda eder.
Özetle, vekâleten hac yapacak olan kimsenin haccetmek için gerekeni alması gerekir. Almak için haccetmelidir. Böyle bir kimsenin pek büyük bir sevab alacağı ve kendisini vekil tayin edenin yahutta kendisi adına haccettiği kimsenin ecri gibi ecir alacağı -yüce Allah’ın izniyle- ümit edilir.[40] Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
“Emrolunduğunu eksiksiz gönül hoşluğu ile ödeyen güvenilir hazinedar, sadaka verenlerden birisidir.”[41]
Âhiret için yapılması gereken bir amel ile mal alan yahut dünyayı murad eden ve ancak gelip geçici dünyalığı maksat olarak gözeten bir kimsenin ise âhirette alacak hiçbir payı olmaz.[42]

5) Hac Ve Umrenin Fazileti

1- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*’dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
“Kim bu Evi hacceder de kötü söz söylemez ve fasıklık yapmazsa annesinden doğmuş gibi geri döner.”[43]
Müslim’in bir rivayetinde de şöyle denilmektedir:
“Kim bu Eve gelir de kötü söz söylemez, fasıklık yapmazsa annesinden doğduğu gibi geri döner.”[44]
Bu lafız hem hac, hem de umreyi kapsar.[45]
2- Yine Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
“Umreden sonra yapılan bir umre ikisi arasında işlenen günahlara keffârettir. Hacc-ı mebrûrun ise cennetten başka hiçbir karşılığı olmaz.”[46]
Hacc-ı mebrûr, riyasız, başkaları işitsin diye yapılmayan, herhangi bir günahın karıştırılmadığı ve akabinden herhangi bir masiyetin işlenmediği hacdır. Aynı zamanda bu, bütün hükümleri eksiksiz yerine getirilen ve mükelleften istendiği en mükemmel şekliyle ifa edilen hacdır. Kabul olunan hac işte budur. Haccın kabul olunduğunun alametlerinden birisi de kişinin daha önceki halinden daha hayırlı bir şekilde geri dönmesi ve tekrar masiyetlere dönmemesidir. “Mebrur” kelimesi itaat demek olan “el-birr”den alınmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.[47]
3- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Amr b. el-Âs’a şöyle demişti:
“Sen İslâmın kendisinden öncekileri yıktığını, hicretin kendisinden öncekileri yıktığını ve haccın da kendisinden öncekileri yıktığını bilmiyor musun?”[48]
4- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’e:

---

[38] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, XI, 574
[39] Ebu Davud, İbn Mace ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 341 ile *İrvau’l-Ğalil*, IV, 171’de sahih olduğunu bildirmiştir.
[40] Bk. İbn Teymiye, *Fetâva*, XXVI, 14-20 (Bazı tasarruflarla)
[41] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, IV, 439; Müslim, II, 710
[42] Bk. İbn Teymiye, Fetava, XXVI, 28 ve 20
[43] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, IV, 20; Müslim, II, 984
[44] Müslim, II, 983; Tirmizi’de: *“Geçmiş günahları bağışlanır”* denilmektedir. Bk. *Sahihu’t-Tirmizi*, I, 245
[45] Bk. *Fethu’l-Bari*, III, 382
[46] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, III, 597; Müslim, II, 983
[47] Bk. *Fethu’l-Bari*, III, 382; Nevevi, Müslim Şerhi, IX, 112
[48] Müslim, I, 112

“Hangi ameller daha faziletlidir” diye sorulmuş, o:
“Allah’a ve Rasûlüne iman” diye buyurmuştur.
“Sonra hangisi” diye sorulunca:
“Allah yolunda cihad” diye buyurdu.
“Sonra hangisi” diye sorulunca:
“Hacc-ı mebrur” diye buyurdu.[49]

5- Abdullah b. Mesud *Radiyallahu anh*’dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
“Ardı arkasına hac ile umre yapınız. Çünkü hac ile umre körüğün demir, altın ve gümüş üzerindeki kir ve pası giderdiği gibi fakirliği ve günahları siler süpürürler. Mebrur haccın ise cennetten başka bir mükâfatı yoktur.”[50]

6- Âişe (r.anha)’dan dedi ki:
“Ey Allah’ın Rasûlü, kadınlar üzerinde cihad var mı?” diye sordu. O şöyle buyurdu:
“Evet onların üzerinde savaş olmayan bir cihad vardır. Hac ve umre.”[51]
Nesai’deki rivayette de şöyle denilmektedir:
“...Sizin için cihadın en iyisi, en güzeli vardır. Beyt’i mebrur bir şekilde haccetmektir.”[52]

7- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*’dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
“Allah’ın kafileleri üçtür: Gaziler, hacılar ve umre yapanlar.”[53]

8- İbn Ömer *radiyallahu anhuma*’dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
“Allah yolunda gazaya çıkan, hac eden ve umre yapan Allah’ın kafilesidir. Allah onları çağırdı, onlar da çağrıya uyup geldiler. Onlar da O’ndan dilekte bulundular, O da onlara verdi.”[54]

9- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*’dan rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
“Büyüğün de, küçüğün de, gücü yetmeyenin de, kadının da cihadı hac ve umredir.”[55]

10- Âişe (r.anha)’dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
“Allah’ın Arafe gününde cehennemden azad ettiği kullardan daha çok kulunu azad ettiği hiçbir gün yoktur. O günde Allah oldukça yaklaşır, sonra hacı kulları ile meleklere karşı öğünerek: Bunlar neler diledi? diye sorar.”[56]

11- Amr b. Şuayb’ın babasından, onun dedesinden rivayet ettiğine göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
“En hayırlı dua Arafe günü yapılan duadır...”[57]

12- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:
“...Çünkü şüphesiz ramazan ayında yapılan bir umre benimle birlikte yapılmış bir hacca denktir.”[58]

13- Abdullah b. Ubeyd, İbn Ömer *radiyallahu anhuma*’ya dedi ki:
“Ne diye ben senin sadece bu iki rüknü yani Hacer-i Esved ile Rükn-i Yamani’yi istilâm ettiğini görüyorum. (Sebebi nedir?)” İbn Ömer dedi ki:
“Eğer ben bu işi yapıyorsam Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’in: *“Şüphesiz bunlara el sürmek (ve böylece onları istilâm etmek) günahları döker”* dediğini ve yine onun: *“Her kim bu Beyti yedi defa tavaf eder ve arkasından iki rekat namaz kılarsa bir köle azad etmiş gibi olur”* ile: *“Bir kişi ayağını kaldırıp koyacak olursa mutlaka ona on tane hasene yazılır, on tane günahı silinir ve on tane dereceye yükseltilir.”* dediğini duymuş olmamdır.[59]

---

[49] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, III, 381
[50] Nesai, Tirmizi, İbn Mace, Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu’n-Nesai*, II, 558’de sahih olduğunu belirtmektedir.
[51] Ahmed, İbn Mace, İbn Huzeyme ve başkaları rivayet etmiş olup hadisin aslı Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, III, 381’de yer almaktadır. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 151; *İrvau’l-Ğalil*, IV, 151’de el-Elbani sahih olduğunu belirtmiştir.
[52] Hadisi Nesai rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu’n-Nesai*, II, 557
[53] Nesai, Hakim, İbn Hibban rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu’n-Nesai*, II, 557; *Sahihu’l-Cami*, VI, 108’de sahih olduğunu belirtmiştir.
[54] İbn Mace, İbn Hibban ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, II, 149 ile *el-Ahadîysu’s-Sahiha*, IV, 433’de sahih olduğunu belirtmiştir.
[55] Nesai rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu’n-Nesai*, II, 557’de hasen olduğunu belirtmiştir.
[56] Müslim, II, 983
[57] Tirmizi ve Muvatta’da Malik rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu’t-Tirmizi*, III, 184; *Sahihu’l-Cami*, III, 121 ile *el-Ahadîysu’s-Sahiha*, IV, 6’da hasen olduğunu belirtmiştir.
[58] Buhari -*Fethu’l-Bari* ile-, IV, 72 ile III, 603; Müslim, II, 918 ile Sünen sahibleri. Müslim ve başkalarının naklettiği bir rivayette de: *“... Bir hacca denktir.”* denilmektedir.
[59] Ahmed, II, 3 ile Ebu Davud dışında diğer Sünen sahibleri ve Hakim (I, 489) rivayet etmiştir.; Hakim hadisin sahih olduğunu belirtmiş ve ez-Zehebi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani, *Mişkatu’l-Mesabih*, II, 793’de sahih olduğunu belirtmiş, el-Beğavi, *Şerhu’s-Sünne*, VII, 129’da hasen olduğunu söylemiştir. Ben bu hadisleri bu lafızlarıyla şu kaynaklardan seçtim: *Sahihu’n-Nesai*, II, 613; *Sahihu’t-Tirmizi*, I, 283; *Sahihu İbn Mace*, II, 162 ile Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 29

14- Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabit olduğuna göre Mescid-i Haram'da kılınan namaz onun dışındaki diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan daha faziletlidir.[60]
15- Kim Beyt-i Atik'i tavaf eder, Hacer-i Esved'i de istilâm ederse kıyamet gününde ona tanıklık eder. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* rivayet ettiği bir hadiste şöyle demektedir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Hacer-i Esved hakkında şöyle buyurmuştur:
"Allah'a yemin ederim, kıyamet gününde Allah onu kendileriyle göreceği iki gözü, kendisiyle konuşacağı bir dili olduğu halde canlandıracak ve bu taş kendisini hakkı ile istilâm eden kimseler hakkında şahitlikte bulunacaktır."[61]
Yine İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Hacer-i Esved cennetten, kardan daha beyaz bir halde indirildi. Adem oğullarının günahları onu kararttı."[62]
Bu faziletleri ancak amelini Allah için ihlâsla yapan, haccı ya da umreyi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'ın gösterdiği şekilde edâ eden kimseler elde edebilir. Bütün amellerin ve sözlerin kabul edilebilmesi için şu iki şartın gerçekleşmesi kaçınılmaz bir şeydir:
Birinci şart: Kendisine ibadet olunan mabuda karşı ihlâslı olmaktır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Ameller niyetlerine göredir ve mutlaka her kişi için ancak niyet ettiği vardır."*[63]
İkinci şart: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e uymaktır. Çünkü Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Her kim bizim bu işimize uygun olmayan bir amelde bulunursa o geri çevrilir."[64]
Buna göre amelini ihlas ile Allah'a yapan ve bu amelinde Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e tabi olan kimsenin ameli makbuldür. Bu iki şartı elde edemeyen yahut bunlardan birisini gerçekleştiremeyen kişinin ameli red olunur ve yüce Allah'ın: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız.*" (el-Furkan, 25/23) buyruğunun çerçevesine dahildir. Bu iki şartı bulunduran kimse de yüce Allah'ın:*"İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in hanif dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir?"* (en-Nisa, 4/125);*"Hayır (dedikleri gibi değil); kim ihsan edici olarak yüzünü (ihlâs ile) Allah'a teslim ederse işte ona Rabbi katından ecri verilecektir. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler."* (el-Bakara, 2/112) buyruklarının kapsamı içerisindedir.
Buna göre Ömer *Radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği: *"Ameller niyetler iledir."* hadisi bâtın (iç ve kalbî) ameller için bir ölçüdür. Aişe *-radiyallahu anha-*'nın rivayet ettiği: *"Her kim bizim bu işimize uymayan bir amelde bulunursa o red olunur"* hadisi ise zahir olan ameller için bir ölçüdür. O halde bu iki hadis asıllarıyla, fer'leriyle, zahir olanıyla, batınıyla dinin tamamını kapsayan iki hadistir.[65]

6) Yolculuğun, Umre Ve Haccın Adabı

Umre ve hac yapan bir kimsenin kabul edilebilecek bir umre yapabilmek ve mebrur bir hac edebilmek için bilmesi ve yerine getirmesi gereken edebler pek çoktur. Bunlardan bir kısmı vacib, bir kısmı müstehabtır. Ben hepsini değil de bir bölümünü örnek olmak üzere aşağıda sıralamaya çalışacağım:
1- Zamanın, bineğin, arkadaşın, birden çok yol olması halinde yolun hayırlısını takdir etmesini Allah'tan diler. Bu konuda bilgi sahibi olan ve salih kimselerle istişare eder. Haccın hayır olduğunda şüphe yoktur. Bu hususta istihare ise iki rekat namaz kıldıktan sonra bu konuda varid olmuş duayı yapmakla olur.[66]
2- Hac ve umre yapacak olanın haccı ve umresi ile yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesi, O'na yakınlaşmayı arzu etmesi, dünyalık elde etmeyi yahut öğünmeyi yahut kalbleri kazanmayı ya da riyakârlık yapıp ün salma maksadını gütmekten sakınması gerekir. Çünkü bu gibi hususlar amelin batıl olup, kabul edilmemesine sebeb teşkil eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Deki: Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim." (el-En'am, 6/162-163)
"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın." (el-Kehf, 18/110)
Müslüman işte bu şekilde yalnızca Allah'ın rızasını ve âhiret yurdunu gözetir:
"Kim bu dünyayı isterse biz de burada istediğimiz kimseye dilediğimizi çabucak veririz. Sonra da onu cehenneme koyarız. O burayı kınanmış ve koğulmuş olarak boylar." (el-İsra, 17/18)
Kudsi hadiste de şöyle buyurulmaktadır:
"Ben bütün ortaklar arasında şirke (kendisiyle ortak koşulmaya) en muhtaç olmayanım. Her kim işlediği bir amelde benimle birlikte başkasını ortak koşarsa ben de onu ortak koştuğu ile başbaşa bırakırım."[67]

---

[60] Ahmed, III, 343-397; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 341'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[61] Tirmizi; İbn Huzeyme, IV, 20; Ahmed, I, 266; el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 284'te sahih olduğunu belirtmiştir.
[62] Bu lafızla İbn Huzeyme, IV, 220. Tirmizi'nin lafzı ise: *"...Sütten daha beyaz olduğu halde..."* şeklindedir. el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 631'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[63] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslim, III, 1515
[64] Müslim, III, 344; Buhari ve Müslim'deki lafız da şu şekildedir:
"Her kim bizim bu işimizde ondan olmayan bir şeyi yeniden ortaya çıkartır koyarsa o red olunur."
[65] Bk. Büyük ilim adamı Abdu'r-Rahman b. Nâsır es-Sa'dî, *Behcetu Kulubi'l-Ebrar ve Kurratu Uyûni'l-Ahyâr*, s. 10
[66] İstihare için bk. Buhari, VII, 162; Müellifin, *Hısnu'l-Müslim*, s. 45

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ümmeti adına küçük şirke koşmalarından korkmuştur:
"Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirktir." Ona bunun ne olduğu sorulunca: *"Riyakârlıktır"* cevabını vermiştir.[68]
Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Her kim başkasına işittirmek için bir iş yaparsa, Allah da onun bu halini işittirir. Her kim riyakârlık yaparsa Allah da ona bu riyakârlığının cezasını verir."[69]
"Halbuki onlar onun dininde ihlâs sahibleri ve hanifler olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekatı vermelerinden başkası ile emrolunmadılar." (el-Beyyine, 98/5)
3- Hac ve umre yapacak kimsenin hac ve umre ile ilgili fıkhî hükümleri, yolculuğa dair hükümleri yolculuğa çıkmadan bilip öğrenmelidir. Namazları kısaltmak (kasr), cem etmek (öğle ile ikindi, akşam ile yatsıyı birisinin vaktinde kılmak), teyemmüm hükümleri, mestler üzerine mesh etmek ve buna benzer yolculuğu sırasında gerek duyacağı hac ibadetinin edası ile ilgili hükümleri öğrenmelidir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Allah kimin hakkında hayır murad ederse onu dinde fakih kılar."[70]
4- İster hac, ister umre yapan olsun, isterse de başka bir durumda bulunsun bütün günahlardan ve masiyetlerden tevbe etmelidir. Bütün günah ve masiyetlerden tevbe farzdır. Tevbenin gerçek mahiyeti de bütün günahlardan vazgeçmek, onları terketmek, daha önce yapmış olduğu günah ve masiyetlere pişmanlık duymak, bunlara tekrar dönmemekte kararlı olmaktır. Eğer üzerinde başkalarının hakları varsa hak sahiblerine haklarını verir, onlardan helallık diler. Bu hakların namus ve şeref gibi manevi haklar olmaları yahut mali haklar veya bunun dışındaki haklar olmaları arasında fark yoktur. Kendi iyiliklerinden ayrılıp hak sahibine verilmesinden önce bunu gerçekleştirmelidir. Çünkü o vakit iyilikleri tükenecek olursa bu sefer hak sahibinin kötülüklerinden alınır, onun üzerine konulur.[71]
5- Hac ya da umre yapanın hac ve umresi için helal malını seçmesi gerekir. Çünkü Allah hoş ve temizdir, ancak hoş ve temiz olanı kabul eder ve çünkü haram olan mal duanın kabul edilmemesine sebeptir.[72] Haramdan biten bir ete ateş daha bir layıktır.[73]
6- Vasiyetini yazması, alacaklarını, borçlarını kaydetmesi müstehabtır. Çünkü eceller Allah'ın elindedir:
"Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah herşeyi bilendir, herşeyden haberdardır." (Lukman, 31/34)
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Hakkında bir şeyler vasiyet etmek istediği bir şeyleri olan bir müslümanın, yanında vasiyeti yazılı bulunmaksızın iki gün geçirmesi doğru değildir."[74]
Vasiyetine şahit tutar, üzerindeki borçlarını öder, emanetleri sahiblerine verir yahutta yanında kalmaları için onlardan izin ister.
7- Aile halkına Allah'tan korkup, O'na karşı takvalı olmalarını tavsiye etmesi de müstehabtır. Çünkü yüce Allah'ın bizden öncekilere de, sonrakilere de tavsiyesi budur:
"Andolsun ki sizden evvel kendilerine kitab verilenlere de, size de Allah'tan korkun, diye tavsiye ettik." (en-Nisa, 4/131)
8- Salih yol arkadaşı seçmek için gayret göstermesi ve bu arkadaşının şer'î ilimi tahsil edenlerden olması için özen göstermesi de müstehabtır. Çünkü böyle bir şey onun başarıya ulaşıp, hac ve umresi esnasında hatalara düşmemesinin sebepleri arasındadır.
"Kişi arkadaşının dini üzeredir. Bu sebepten hepiniz kiminle arkadaşlık ettiğine iyice dikkat etsin."[75];
"Ancak mümin kimse ile arkadaşlık yap ve senin yemeğini ancak takvalı bir kimse yesin."[76] Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* salih arkadaşı misk taşıyıcısına, kötü arkadaşı da demir körüğü üfleyen kimseye benzetmiştir.[77]
9- Aile halkı ile, akrabaları ile, komşularından, arkadaşlarından ilim sahibi kimselerle vedalaşması da müstehabtır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Yolculuğa çıkmak isteyen bir kimsenin geriye bıraktığı kişilere: Emanetleri kaybolmayan Allah'a sizi emanet ediyorum, desin."[78]

---

[67] Müslim, IV, 2289
[68] Ahmed, V, 428; el-Elbani, *Sahihu'l-Cami*, II, 45'de hasen olduğunu belirtmektedir.
[69] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 336; Müslim, IV, 2289
[70] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 164
[71] Bk. en-Nur, 24/31; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 395
[72] Bk. Müslim, II, 703; Buhari, -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 395
[73] Ebu Nuaym, *el-Hilye*, I, 31. Buna yakın bir rivayet; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 164'te bu anlamda bir rivayet; *Müsned*, III, 321; Darimi, II, 229 ve başkaları. el-Elbani, *Sahihu'l-Cami*, IV, 172'de sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. *Fethu'l-Bari*, III, 111
[74] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, V, 355; Müslim, III, 149
[75] Ebu Davud ve Tirmizi ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 917; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 280
[76] Ebu Davud ve Tirmizi ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 917; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 285
[77] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 660; Müslim, IV, 2026
[78] Ahmed, II, 403; İbn Mace, 2, 943; Ayrıca bk. *Sahihu'l-İbn Mace*, II, 133

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de ashabından yolculuk yapmak isteyen kimseleri uğurlar ve şöyle derdi: *"Dinini ve senin emanetini, amellerinin sırlarını Allah'a emanet ediyorum."*[79] Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* yolculuğa çıkıp da kendisine vasiyette bulunmasını isteyen kimselere de şöyle derdi:
"Allah takvayı azığın kılsın, günahını bağışlasın, nerede olursan ol sana hayrı kolaylaştırsın."[80]
Yolculuğa çıkmak isteyen bir kimse Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e gelerek
"Ey Allah'ın Rasûlü, bana tavsiyede bulun" dedi. Peygamber şöyle buyurdu:
"Sana Allah'tan korkmanı (takvalı olmanı) ve herbir tümsek üzerinde tekbir getirmeni tavsiye ederim." Adam gidince Peygamber şöyle dua etti:
"Allah'ım, onun için yeri yakınlaştır, yolculuğu ona kolaylaştır."[81]

10- Perşembe gününün ilk saatlerinde yolculuğa çıkması müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in böyle yapmıştır. Ka'b b. Malik *Radiyallahu anh* dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in yaptığı yolculuklarında, perşembe günü dışında yolculuğa çıktığı çok azdır."[82]
Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ümmetine günün ilk saatlerinde berekete nâil olmaları için dua ederek şöyle buyurmuştur: *"Allah'ım, ümmetime ilk ve erken işlerinde bereket ihsan et!"* [83]

11- Evden çıkış duasını yaparak evden çıktığı sırada şöylece dua etmesi müstehabtır[84]:
"Bismillahi tevekkeltu alallâhi ve la havle vela kuvvete illa billah. Allahumme inni eûzubike en edille ev udall, ev ezille ev uzall, ev azlime ev uzlem, ev echele ev yuchele aleyye."
Allah'ın adı ile, Allah'a tevekkül ettim. Allah'ın verdiği güç ve kudret olmadan hiçbir şeye güç yetirilemez. Allah'ım, sapmaktan, saptırılmaktan, ayağımın kaymasından, kaydırılmaktan, zulmetmekten, zulme uğramaktan, cahillik etmekten ve bana karşı cahillik edilmesinden sana sığınırım."[85]

12- Bineğine, arabasına, uçağa ya da başka herhangi bir bineğe bindiği vakit yolculuk duasını yaparak şöyle demesi müstehabtır: "
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber. Subhânellezî sehhara lenâ hâzâ ve mâ kunnâ lehû mukrinîn, ve innâ ilâ rabbina le munkalibûn. Allahume inna nes-eluke fî seferinâ hâze'l-birra ve't-takva ve mine'l-ameli mâ terdâ. Allahume hevvin aleyna seferena hâzâ va'tvi anna bu'deh. Allahume entessâhibu fisseferi vel halîfetu fil ehl. Allahumme innî eûzu bike min va'sâissefer, ve keâbetil manzar, ve sûil munkalebi fil mâli vel ehl."
: Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür."
"Bunları bizlere musahhar kılan (Allah) eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz." (ez-Zuhruf, 43/13-14)
"Allah'ım, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takvayı, razı olacağın ameller işlemeyi (nasib kılmanı) dileriz. Allah'ım, bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır, uzaklığını yakınlaştır. Allah'ım, yolculukta arkadaşımız sensin, geriye bıraktığımız aile halkımızda halefimiz sensin. Allah'ım, yolculuğun sıkıntılarından, mal ve ahalimizi dönüp de kötü halde görmekten sana sığınırım."
Yolculuktan geri döndüğünde aynı duayı yapar ve şunları ekler:
"Âyibûne, tâibûne, âbidûne, li rabbinâ hâmidûn" : Döndük, tevbe edicileriz, ibadet edicileriz, Rabbimize hamd edicileriz."[86]

13- Tek başına ve arkadaşsız olarak yolculuğa çıkmaması müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Şâyet insanlar yalnızlıkta neler olduğunu benim gibi bilselerdi, hiçbir zaman bir binici geceleyin tek başına yol almazdı."[87]
Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Bir binici şeytandır, iki binici iki şeytan, üçüncüleri ise binici bir kafiledir."[88]

14- Yolculuğa çıkanlar aralarından birisini başkan tayin ederler. Böylelikle dağılmalarını önler, ittifak ederler, maksatlarını daha güçlü bir şekilde elde ederler. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Üç kişi bir yolculuğa çıkacak olurlarsa birilerini başkan tayin etsinler."[89]

15- Yolcular bir yerde konaklayacak olurlarsa birbirlerinin yanında olmalıdırlar. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ashabından bazıları bir yerde konakladıklarında dağlar arasındaki yollara ve vadilere dağılmışlardı da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştu:

---

[79] Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, II, 7; Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, II, 493; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 155
[80] Tirmizi ve Hakim; ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 155
[81] Tirmizi, İbn Mace, Ahmed ve Hakim; ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 156; *Sahihu İbn Mace*, 1242; *Sahihu İbn Huzeyme,* IV, 149
[82] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 113
[83] Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 4; *Sahihu İbn Mace*, II, 21
[84] Ebu Davud, Tirmizi. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 151; *Sahihu Ebi Davud*, III, 959
[85] Sünen sahibleri rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 959; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 152
[86] Müslim, II, 989
[87] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 138.
[88] Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed ve başkaları rivayet etmiştir. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494
[89] Ebu Davud rivayet etmiştir. el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494 ve 495'de hasen olduğunu belirtmiştir.

"Sizin bu şekilde dağılmanız şeytandandır."[90] Artık bundan sonra biri diğerinin yanında bulunurdu. Öyle ki üzerlerine bir örtü yayılacak olsaydı hepsini örtebilirdi.

16- Yolculuk esnasında veya yolculuk dışında herhangi bir konaklama yerinde konaklayan kimsenin Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabit olan şu duayı yapması müstehabtır:

"Eûzu bi kelimâtillâhi't-tâmmâti min şerri mâ halak": Ben Allah'ın eksiksiz kelimeleri ile O'nun yarattıklarının şerrinden sığınırım." Çünkü kişi bu sözü söyledi mi o konak yerinden ayrılıncaya kadar hiçbir şeyin ona zararı olmaz.[91]

17- Yüksek yerlerde tekbir getirmesi, seviyesi düşük yerlerde ve vadilerde tesbih getirmesi müstehabtır. Cabir *radiyallahu anhuma* dedi ki:

"Biz yüksekçe bir yere çıktık mı tekbir getirirdik, yüksekten aşağı indik mi tesbih getirirdik."[92] Tekbir getirirken de seslerini yükseltmemeleri gerekir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar, kendinize acıyınız. Çünkü sizler ne sağır, ne de hazır olmayan birisine dua ediyorsunuz. O sizinle birliktedir ve şüphesiz ki O herşeyi işitendir ve pek yakındır."[93]

18- Bir kasaba ya da şehire girdiği vakit dua etmesi ve orayı gördüğü vakit şunları söylemesi müstehabtır:

"Allâhumme rabbessemâvati's-seb'i ve mâ ezlalne ve rabberriyâhi ve mâ zerayne, es-eluke hayra hâzihil-karyeti ve hayra ehlihâ, ve hayra mâ fîhâ, ve eûzu bike min şerrihâ ve şerri ehlihâ ve şerri mâ fîhâ."

Yedi göğün ve onların gölgelediklerinin Rabbi, yedi yerin ve onların taşıdıklarının Rabbi, şeytanların ve saptırdıklarının Rabbi, rüzgarların ve savurduklarının Rabbi olan Allah'ım; ben senden bu kasabanın ve onun ahalisinin hayrını, içinde bulunanların hayrını dilerim. Bu kasabanın şerrinden, ahalisinin şerrinden ve içindeki şerlerden de sana sığınırım."[94]

19- Yolculuk esnasında geceleyin ve özellikle gecenin ilk saatlerinde yol yürümesi müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Geceleyin yol yürümeye bakınız. Çünkü yer geceleyin katlanıp, dürülür."[95]

20- Tan yerinin ağardığını gördüğü vakit, seher vaktinde şöyle dua etmesi müstehabtır:

"Semme'a sâmiun bi hamdillâhi ve hüsni belâihî aleynâ, ve rabbenâ sahibnâ, ve afdil aleynâ 'âizen billâhi minennâr."

"Allah'a hamdimizi ve O'nun üzerimizdeki nimetlerini başkalarına duyuracak şekilde açıkça ilan ve itiraf ederiz. Rabbimiz sen bizimle birlikte ol, bize lütuf ve ihsanda bulun. Ateşten Allah'a sığınıyoruz."[96]

21- Yolculuğu esnasında çokça dua etmesi müstehabtır. Çünkü yolculuk esnasında yaptığı duaların kabul edilmesi ve dileklerinin verilmesi ümit edilir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Üç dua vardır ki bunların kabul edildiğinde şüphe yoktur: Mazlumun duası, yolcunun duası ve babanın evladına duası."[97]

Hacı da aynı şekilde Safa, Merve üzerinde, Arafat'ta ve Meş'ar-i Haram'da fecirden sonra çokça dua eder. Teşrik günlerinde küçük ve orta cemreyi taşladıktan sonra da bol bol dua eder. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu altı yerde çokça dua etmiş ve ellerini kaldırmıştır.[98]

22- Gücü ve bilgisi oranında iyiliği emreder, kötülükten alıkoymaya çalışır. Emrettiği ve alıkoymaya çalıştığı hususlarda bilgi ve basiret sahibi olması kaçınılmazdır. Yumuşaklıktan ve uygun davranıştan ayrılmamaya dikkat eder. Çünkü münkerden uzaklaştırmaya çalışmayan kimsenin duasının kabul edilmemesinden ve Allah tarafından cezalandırılacağından korkulur. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki; ya iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız yahutta aradan fazla zaman geçmeden yüce Allah üzerinize kendi katından bir ceza gönderir, sonra O'na dua edersiniz de O da sizin duanızı kabul etmez."[99]

23- Bütün masiyetlerden uzak durur. Diliyle, eliyle kimseye eziyet vermez. Hacıları, umre yapanları onları rahatsız edecek şekilde sıkıştırmaz, başkalarının sözlerini alıp taşımaz, gıybet etmez. Güzelce konuşması ve seylemesi müstesna arkadaşlarıyla olsun tartışmaz. Yalan söylemez, Allah hakkında bilmediği şeyleri söylemez ve buna benzer diğer masiyet ve kötülüklerden uzak durur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hac bilinen aylardır. Her kim o aylarda (kendine) haccı farzederse artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur." (el-Bakara, 2/197)

---

[90] Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 298'de sahih olduğunu belirtmiştir.

[91] Müslim, IV, 2080

[92] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 135

[93] Müslim, IV, 2086

[94] Hakim (II, 100) sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. İbnu's-Sünni, hadis no: 524. Hafız (İbn Hacer) hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Baz dedi ki: Nesai hasen bir senetle bu hadisi rivayet etmiştir. Bk. *Tuhfetu'l-Ahyâr*, s. 37

[95] Ebu Davud, Hakim, I, 445; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 2489'da sahih olduğunu belirtmektedir.

[96] Müslim, IV, 2086

[97] Ebu Davud, II, 9; Tirmizi, IV, 314; İbn Mace, II, 1270; Ahmed, I, 258. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 156; *Sahihu'l-Edebi'l-Müfred*, s. 43

[98] Bk. İbnu'l-Kayyim, *Zadu'l-Mead*, II, 227, 286

[99] Tirmizi, IV, 468 ile İbn Mace; Ahmed, V, 388. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, II, 233

"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ile eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar." (el-Ahzab, 33/58)
Harem hududları içerisinde işlenen günahlar diğer yerlerde işlenen günahlar gibi değildir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Kim orada zulümle ilhadı isterse biz ona pek acıklı azabı tattırırız." (el-Hac, 22/25)
24- Bütün farzları yerine getirmek için gereken dikkati gösterir. Bunların en büyükleri ise namazı vakitlerinde cemaatle birlikte eda etmektir. Kur'ân okumak, zikir, dua, söz ve davranışlarıyla insanlara iyilik, onlara yumuşak davranmak ve ihtiyaçları halinde onlara yardımcı olmak gibi itaatleri çokça işler. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Karşılıklı sevgilerinde, merhametlerinde, şefkat göstermelerinde müminler bir vücuda benzer. O vücudun bir organı hastalanacak olursa, vücudun diğer bölümleri uykusuz kalmakla ve ateşinin yükselmesi ile ona katılır."[100]
25- Güzel ahlak ile bezenir ve insanlara güzel ahlak ile muamele eder. Güzel ahlak ise sabrı, affedip bağışlamayı, yumuşak hareket etmeyi, sıkıntılara tahammülü, ağırbaşlılığı, işlerde acele etmemeyi, alçak gönüllülüğü, cömertliği, adaleti, sebatkârlığı, merhameti, emaneti, zühd ve takvayı, musamahakârlığı, vefakârlığı, hayayı, doğruluğu, iyilik yapmayı, iffetli olmayı, çalışkan, gayretli ve insaflı olmayı kapsar. Güzel ahlakın büyük faziletini ifade etmek üzere Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İman bakımından müminlerin en mükemmel olanları ahlak itibariyle en güzel olanlarıdır."*[101];
"Şüphesiz ki mümin güzel ahlakı sayesinde (devamlı nafile) oruç tutan ile namaz kılanın mertebesine ulaşır."[102]
26- Yolculuk esnasında güçsüz olanlara, arkadaşlarına canıyla, malıyla, makam ve mevkii ile yardımcı olur. Fazla malı ile ve gerek duyacakları başka şeylerle onları gözetir. Ebu Said *Radiyallahu anh*'dan gelen rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte bulundukları bir yolculuk esnasında şöyle buyurmuştur:
"Her kimin fazla bir bineği varsa, onu bineği olmayan kimseye versin. Her kimin yanında fazla azık varsa, onu azığı olmayan kimseye versin. O kadar çok mal çeşitlerini sözkonusu etti ki, bizden hiçbir kimsenin ihtiyaç fazlası herhangi bir şeyde hakkının bulunmadığını anladık."[103]
Cabir *Radiyallahu anh* dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* yolculuk esnasında geri kalır, zayıf ve güçsüz kimseleri kafileye yetiştirmeye çalışır[104], bineklerin terkisine bindirir ve onlara dua ederdi."[105]
Bu Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ne kadar şefkatli olduğunu, ashab-ı kiramın maslahatlarını ne kadar titizlikle gözettiğini göstermektedir. Böylelikle genel olarak bütün müslümanlar, özel olarak da sorumlular ona uysun.
27- Dönüş için acele etmesi ve ihtiyacı olmadan orada kalmayı uzatmaması uygundur. Çünkü Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Yolculuk azabtan bir parçadır. Sizi yemekten, içmekten, uykudan alıkoyar. O bakımdan sizden herhangi bir kimse maksadını gerçekleştirdi mi ailesine dönmekte elini çabuk tutsun."[106]
28- Yolculuğundan dönmesi halinde Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in gaza, hac ya da umreden döndüğü vakit okuduğu sabit olan duaları yapması müstehabtır. Peygamber herbir tümsekte üç defa tekbir getirir, sonra şöyle buyururdu:
"La ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîkeleh, lehul mulku, ve lehul hamdu, ve huve alâ kulli şey'in kadîr. Âyibûne, tâibûne, 'âbidûne, sâcidûne lirabbinâ hâmidûn. Sadakallahu va'deh, ve nasara abdeh, ve hezemel ahzâbe vahdeh."
: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. O herşeye güç yetirendir. Tevbe edenler, ibadet edenler, secde edenler, Rablerine hamd edenler olarak geri döndük. Allah vaadini gerçekleştirdi, kuluna zafer nasib etti ve tek başına kafileleri bozguna uğrattı."[107]
29- Kendi şehrini gördüğü vakit şu sözleri söylemesi müstehabtır:
" 'Âyibûne, tâibûne, 'âbidûne, lirabbinâ hâmidûn." : Tevbe edenler, ibadet edenler, Rabbimize hamdedenler olarak dönüyoruz." Bunu şehrine gelinceye kadar tekrarlar durur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de böyle yapmıştır.[108]
30- Ayrılığı uzamış ise ihtiyaç olmadıkça ailesinin yanına geceleyin eve gelmez. Ancak bunu onlara bildirmesi ve geceleyin geleceğini haber vermiş olması hali müstesnâ. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle davranışı yasaklamıştır. Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma* dedi ki: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*

---

[100] Buhari, VII,77; Müslim, IV, 199
[101] Tirmizi, Ebu Davud, II, 250; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 340; *el-Ahadîysu's-Sahiha*, I, 167
[102] Ebu Davud, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, III, 911'de sahih olduğunu belirtmektedir.
[103] Müslim, III, 1354
[104] Bk. İbnu'l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, II, 297. Yani Peygamber Efendimiz güçsüz olan kimseyi diğer arkadaşlarına kavuşması için arkadan hızlı yürümesini sağlar ve ileri doğru gitmesine yardımcı olurdu.
[105] Ebu Davud, hadis no: 2629; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 500'de sahih olduğunu belirtmektedir.
[106] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-,III, 622; Müslim, III, 1526
[107] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 618; Müslim, II, 980
[108] Müslim, II, 980

kişinin yolculuktan geri döndüğünde ailesinin yanına geceleyin girmesini yasaklamıştır."[109] Bu husustaki hikmetlerden birisi de bir başka rivayetteki şu açıklamadır: *"Ta ki saçı başı karışık olan hanım saçlarını tarasın ve ta ki kocası yanında olmayan kadın kendisini hazırlasın."* Bir diğer rivayette de şöyle buyurulmaktadır: "Kişinin hiyanet edebileceklerini düşünerek ya da yanlışlıklarını tesbit etmek maksadı ile geceleyin ailesinin yanına baskın yaparcasına girmesini Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* yasaklamıştır."[110]

31- Yolculuktan dönen kimsenin ilk olarak yakınlarında bulunan bir mescide girerek orada iki rekat namaz kılması sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Peygamber "bir yolculuktan geri döndü mü ilkin mescide girer ve orada iki rekat namaz kılardı."[111]

32- Yolculuğa çıkmış olan kimsenin yolculuğundan geri döndüğü vakit gerek kendisinin, gerek komşularının çocuklarına güzel bir şekilde davranması, onu karşıladıklarında onlara iyilikte bulunması müstehabtır. İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye geldiğinde Abdu'l-Muttalib oğullarından birkaç çocukcağız onu karşıladı. O da onlardan birisini önüne, diğerini de arkasına bindirdi.[112] Abdullah b. Cafer *Radiyallahu anh* da şöyle demiştir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bir yolculuktan geri geldi mi karşısında bizi bulurdu. Karşısında beni, Hasan'ı yahut Hüseyin'i görürdü, o da Medine'ye girinceye kadar birimizi önüne, diğerimizi de arkasına bindirirdi."[113]

33- Hediye vermesi de müstehabtır. Çünkü hediye kalbleri hoş tutar. Aradaki kini kaldırır. Hediyenin kabul edilmesi de ona karşılık verilmesi de müstehabtır. Şer'î bir gerekçe olmaksızın hediyeyi geri çevirmek mekruhtur. Bundan dolayı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Hediyeleşiniz birbirinizi seversiniz"* diye buyurmuştur.[114] Hediye müslümanlar arasında sevgiyi doğuran sebebler arasındadır. Bundan dolayı bir şair şöyle demiştir:

"İnsanların biribirlerine hediye vermeleri
Sonucunda kalbler birbirine bağlanır."

Nakledildiğine göre hacılardan birisi evine geri dönmüş, onlara hiçbir hediye getirmemiş. Onlardan birisi buna kızarak bir şiir söylemiş ve şöyle demiş:

"Sanki hacılar şu an bana gelmediler gibi
Ve oradan ya bir misvak, ya da bir ayakkabı taşımadılar.
Yanımıza geldiler de gönüllerinden bir misvak çubuğu bile kopmadı
Ve bizim çocuklardan birisinin avucuna bir yemiş dahi koymadılar."[115]

En güzel hediyelerden birisi Zemzem suyudur. Çünkü o mübarek bir sudur. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Zemzem suyu hakkında şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki o mübarektir. Şüphesiz ki o aç olanlar için bir yiyecektir, hasta olanlar için bir şifadır."[116]

Cabir *Radiyallahu anh*'dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Zemzem suyu ne için içilirse onun içindir."[117] Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in mataralarında ve kırbalarda zemzem suyunu taşıdığı ve ondan hastalara serptiği ve onlara içirdiği de rivayet edilmektedir.[118]

34- Yolcu geri döndüğü vakit kucaklaşmak müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ashabından bu uygulama sabit olmuştur. Nitekim Enes *Radiyallahu anh* şöyle demiştir:

"Onlar karşılaştıklarında musafaha ederler. Bir yolculuktan döndüklerinde kucaklaşırlardı."[119]

35- Yolculuktan dönüldüğü vakit arkadaşları toplayıp, onlara yemek ziyafeti vermek de müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Medine'ye geri döndüğünde bir deve veya bir inek kesti (ve ziyafet verdi)." Muaz[120], Şube'den, o Muharib'den, Cabir b. Abdullah'tan şunları da duyduğunu eklemektedir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* iki ukiye ve bir dirhem ya da iki dirhem karşılığında benden bir deve satın aldı. Sirer[121] denilen yere gelince, emir vererek bir inek kesildi ve ondan yediler..."[122] Bu şekilde verilen yemeğe "en-Nakîa" adı verilir. Bu da yoldan dönen kimsenin verdiği bir yemek ziyafetidir.[123] Bu

---

109 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 620; Müslim, III, 1528
110 Müslim, III, 1527-1528
111 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VIII, 113; Müslim, IV, 2021
112 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 619 ile X, 395
113 Müslim, IV, 1885; Ebu Davud, hadis no: 2566; İbn Mace, 3773 ve Nesai. Ayrıca bk. *Fethu'l-Bari*, X, 396
114 Beyhaki, *es-Sünenu'n-Kübra*, VI, 169; Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 208, hadis no: 594; Hafız İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habir*, III, 70'de senedinin hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, 1601 nolu hadis.
115 Bk. Suud b. İbrahim eş-Şurey'im, *el-Minhac li'l-Mu'temiri ve'l-Hâc*, s. 124
116 Müslim, IV, 1922. "Hastalıktan şifadır" ibaresini Beyhaki ve Tabarani rivayet etmişlerdir. Hadisin senedi sahihtir. Bk. *Mecmau'z-Zevaid*, III, 286
117 İbn Mace ve başkaları. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu İbn Mace*, II, 183 ile *İrvau'l-Ğalil*, IV, 320
118 Tirmizi; Beyhaki, V, 202; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 284; el-Elbani, *el-Ahadîsu's-Sahiha*, II, 572
119 *Mecmau'l-Bahreyn Zevaidu'l-Mu'cemeyn*, V, 262'de belirtildiğine göre Tabarani, *el-Evsat*'ta rivayet etmiştir. el-Heysemi de bunu *Mecmau'z-Zevaid,* VIII, 36'da kaydetmiş olup, hadisin ravilerinin, sahih ravileri olduğunu belirtmektedir.
120 Kastedilen kişi Ubeydullah b. Muaz'dır. Bk. Müslim, I, 496
121 Sirer Medine'nin dış taraflarında, doğu cihetinde üç mil uzaklıkta bir yerin adıdır. *Fethu'l-Bari*, VI, 194
122 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 194; Bir kısmı Müslim, I, 495-496
123 İbnu'l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, V, 109; *el-Kamusu'l-Muhît*, s. 992. Ayrıca bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 191

hadis ve bu manada varid olmuş diğer hadisler imamın ve başkanın yolculuktan geri döndüğü vakit arkadaşlarına yemek yedirmesinin güzel olduğunu göstermektedir. Selef böyle bir ziyafet vermeyi müstehab kabul ederdi.[124]

7) Umre Ve Haccın Mîkatları

el-Mevakît (mikatlar) kelimesi "mîkat" kelimesinin çoğuludur. Mikat ibadet yapabilmek için belirlenmiş ve tayin edilmiş zaman ve mekân demektir. Tevkit: Sınırlandırmak, sınır getirmek anlamındadır. Terim olarak, ibadetin yeri ve zamanı demektir. Bu bahiste maksat ise, şeriat koyucunun ihrama girmek için tayin ettiği yer ve zamandır.[125]

Mikatların Çeşitleri:

Birinci çeşit *zaman mikatları*dır. Zaman mikatları haccetmek isteyen için şevval ayının başından itibaren zülhicce ayının onuna kadar devam eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Hac (ayları) bilinen aylardır. Her kim o aylarda (kendine) haccı farzederse artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur." (el-Bakara, 2/197)
İbn Ömer *radiyallahu anhuma* dedi ki: "Hac ayları şevval, zulkade ve zülhicce ayının (ilk) on günüdür."[126]
İbn Abbas *radiyallahu anhuma* da şöyle demiştir: "Hac ayları dışında hac için ihrama girmemek sünnettendir."[127]
Umre ile ilgili zaman mikatı ise senenin tamamıdır. Umre yapacak olan bir kimse özel bir vakit sözkonusu olmaksızın ne zaman isterse ihrama girer. Umre maksadı ile ihrama girmek için özel bir vakit sözkonusu değildir. Kişi şaban, ramazan, şevval yahut başka herhangi bir ayda umre yapmak üzere ihrama girebilir.[128]
İkinci tür ise *mekâna bağlı mikatlar*dır. Bunlar da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in tayin ettiği şekilde beş yerdir:
1- Zü'l-Huleyfe[129]: Burası ile Peygamber mescidi arasındaki uzaklık 13 kilometredir. Burdan Mekke'ye uzaklık da 420 kilometredir. Medine'liler ile yolları Medine'ye uğrayanların mikatı burasıdır.
2- el-Cuhfe: Bu da Şam (Suriye bölgesi) ahalisinin mikatıdır. Şu anda buraları harabe halindedir.[130] Bugün insanlar Rabiğ denilen yerde ihrama girmektedirler. Çünkü burası Cuhfe'den biraz daha önce gelir. Cuhfe'nin batı tarafında yaklaşık 22 mil uzağa düşer. Hicret yolundan Cuhfe hizasına Mekke'ye doğru giden otoban yol geçmekte olup, Cuhfe'nin hizasına düşen bu nokta ile Mekke arasında 208 kilometre vardır. Rabiğ ise Mekke'den 186 kilometre uzaktadır. Suudi Arabistan krallığının kuzey taraflarında yaşayanlar ile yine bu ülkenin kuzey kıyılarından el-Akabe'ye kadar olan yerde bulunanlar buradan ihrama girerler. Kuzey ve Batı Afrika ülkelerinden gelenler ile Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistinliler de buradan ihrama girerler. Ayrıca onların dışındaki ülkelerden gelip yolları buraya uğrayanlar da burdan ihrama girerler.
3- Karnu'l-Menâzil: es-Seylu'l-Kebir diye de adlandırılır. Vadinin iç tarafından Mekke-i Mükerremeye kadar uzaklık 78 kilometredir. Necid ahalisi ve Körfez, Irak ve İran hacılarından oluşan bütün hacılar ile onların dışında yolu buraya uğrayanlar burdan ihrama girerler. Taif'in batı tarafında Hedy yolu üzerinde bulunan Muharrem Vadisi de Mekke'den 75 kilometre uzaktadır. Taifliler ile onların dışında yolu buraya uğrayanlar buradan ihrama girerler. Burası bağımsız bir mikat değildir. Aslında el-Karnu'l-Menâzil'in üst taraftan gelen yoludur.
4- Yelemlem: Burada es-Sa'diye diye adlandırılan bir kuyu vardır. Yelemlem büyük bir vadidir. Seravat dağlarından Tihame'ye doğru uzanır. Daha sonra da Kızıl Denize kadar devam eder. Buradaki ihrama girme yeri Mekke-i Mükerreme'den 120 kilometre uzaktadır.
İbn Abbas dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Medinelilere Zu'l-Huleyfe, Şam ahalisine el-Cuhfe, Necidlilere Karnu'l-Menazil, Yemenlilere Yelemlem'i mikat olarak tayin etmiştir. Buraları bu bölge ahalileri ile bu bölge ahalisinden olmayıp, hac ve umre yapmak isteyip buradan geçen kimseler için birer mikattır. Tüm bunlardan daha yakın ise, onun ihrama gireceği yer, ailesinin bulunduğu noktadır. Mekkeliler de aynı şekilde Mekke'den ihrama girerler."[131]
5- Zât-u Irk: Mekke'nin doğu tarafından 100 kilometre kadar uzaklıktadır. Bu mikat şu anda terkedilmiş durumdadır. Çünkü buradan yol geçmemektedir. Günümüzde doğudan gelerek karayolunu izleyen hacılar ya es-

---

[124] *Fethu'l-Bari*, VI, 194'te belirtildiğine göre İbn Battal böyle demiştir.
[125] Bk. el-Kamusu'l-Muhit, s. 208; el-Misbahu'l-Munir, II, 667; İbn Teymiye, Şerhu'l-Umde, I, 302
[126] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 419
[127] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 419. Burada sünnet yol ve şeriat demektir. *Şerhu'z-Zerkeşi*, III, 71
[128] İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 399. Ayrıca bk. Dr. Abdullah et-Tayyar, *el-Hac Vasfun li Rıhleti'l-Hac,* s. 48
[129] Avamdan cahil olan kimseler buraları *Ebyar-ı Ali* (Ali (r.a)'ın kuyuları) diye adlandırırlar. Çünkü onların kanaatine göre o burada cinlerle savaşmıştır. Bu yalandır, çünkü cinlerle ashab-ı kiramdan hiçbir kimse savaşmış değildir. Bk. İbn Teymiye, *Fetâvâ*, XXVI, 99
[130] Büyük ilim adamı İbn Cibrîn dedi ki: Bu sırada Cuhfe'nin Rabığ'den sonra genel yoldan ayrılan bir yolu da vardır. Buraya bir mescid ve ihrama girmek için gusledilecek yerler de yapılmıştır.
[131] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 387; Müslim, 8382

Seyl ya da Zu'l-Huleyfe'den ihrama girmektedirler.[132] Aişe *radiyallahu anha*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Irak halkına Zat-u Irk denilen yeri mikat olarak tayin etti.[133] Bu hadis Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'a ulaşmadığından dolayı o da Irak ahalisine Zat-u Irk denilen yeri mikat olarak tayin etmiştir. Bu da onun sünnete uygun düşen birçok içtihadından bir tanesidir.[134]

Yolu bu mikatlardan geçen kimsenin buradan ihrama girmesi vacibtir. Eğer Mekke'ye hac ya da umre maksadıyla gidecekse ihrama girmeden buraları aşıp geçmesi haramdır. Onun bu geçişi ister kara, ister deniz, ister hava yoluyla olsun farketmez. Hac ya da umre maksadı ile hava yoluyla Mekke'ye giden bir kimsenin uçağa binmeden önce gusül ve benzeri hazırlıklarını yapması gerekir. Mikata yaklaşacak olursa ihramını giyinir, daha sonra hac ya da umre yapmak isteğine göre telbiye getirir. Eğer uçağa binmeden ya da mikata yaklaşmadan önce ihramını giyinecek olursa bunda da bir sakınca yoktur. Ancak mikatın hizasına gelmedikçe ya da ona yaklaşmadıkça ihrama girmeyi niyet etmez ve telbiye getirmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ancak mikattan ihrama girmiştir.

Cidde, Bahre, Şerai ve buna benzer yerlerdeki sakinler gibi bu mikatlardan daha yakın yerlerde yaşıyanların mikatı onların kaldıkları yerlerdir. Onlar yaşadıkları bu yerlerden isteklerine göre hac veya umre için ihrama girerler. Mekkeliler ise yalnızca hac için Mekke'den ihrama girerler.[135]

Umre ya da hac niyetiyle ihrama girmek isteyen ve fakat ihramsız mikatı aşan kimseye gelince; böyle bir kimse geri döner ve mikattan ihrama girer. Geri dönmeyecek olursa kurban olmaya elverişli bir ceza kurbanı keser. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: *"Her kim nusükünden (hac ya da umre ibadetinden) bir şey unutur ya da terkederse o bir kurban kessin."*[136] demiştir.

Mekke'ye hac ve umre yapmak kastı olmadan ticaret yahutta kendisi adına ya da bir başkası için herhangi bir işi yerine getirmek yahut akraba ya da başkalarını ziyaret etmek ve buna benzer maksatlarla Mekke'ye giden kimse ise hac ya da umre yapmak maksadı olmadıkça ihrama girmekle mükellef değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* mikatleri tayin ederken şöyle buyurmuştur: *"...Buraları buralardaki kimseler ile burada yaşayanların dışında olup yolu buraya uğrayan ve hac ve umre yapmak isteyen kimseler için... mikattir."*[137] Bu hadisin mefhumundan anlaşılan, mikatlere yeni uğrayıp da hac ya da umre yapmak istemeyen bir kimsenin ihrama girmek yükümlülüğü olmadığıdır. Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Mekke'nin fethi sırasında Mekke'ye ihramsız olarak girmesi buna delil teşkil eder. O ihramlı girmeyip, başında miğfer[138] bulunuyordu. Zira o sırada ne haccetmeyi, ne de umre yapmayı dilemişti. O Mekke'yi fethetmek ve orada şirk namına bulunan ne varsa ortadan kaldırmak istemişti.[139]

Cabir *Radiyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'nin fethedildiği günü ihramsız olarak ve başında siyah bir sarık olduğu halde Mekke'ye girdi.[140]

Muhtemeldir ki Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Mekke'ye girdiği ilk sırada başında miğfer vardı. Sonra bu miğferi kaldırıp sarığını sardı yahutta sözü edilen siyah sarık miğferin üzerinde sarılmış olabilir veya başını demirin pasından korumak maksadı ile miğferin altında da sarılmış olabilir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[141]

8) Mîkat Esnasında Umre Ve Hac Yapacak Olanın İşleri

Umre ya da hac yapan kişinin mikata vardı mı aşağıdaki işleri yapması şeriatın öngördüğü hususlar arasındadır:

1- Tırnaklarını kesmesi, bıyıklarını kesmesi, koltuk altlarını yolması, etek traşını yapması müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Beş iş fıtrattandır: Sünnet olmak, etek traşı yapmak, tırnakları kesmek, koltukları yolmak ve bıyıkları kesmek."[142]

Enes *Radiyallahu anh* da şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bizlere bıyıkları ve tırnakları kesmek ile etek traşı yapıp, koltuk altlarını yolmak üzere vakit tayin etti ve bunları kırk günden fazla (kesmeden) öylece bırakmamızı yasakladı."[143]

2- Elbiselerini çıkartarak gusletmesi müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* telbiye getirmek üzere elbiselerini çıkardı ve gusletti.[144] İhrama girmek halinde gusletmek erkekler için de, kadınlar için de -hatta

---

[132] Bütün mikatların uzaklıkları ile ilgili bu mesafeler için bk. el-Bessâm, *Tavdihu'l-Ahkâm fi Buluği'l-Meram,* III, 285-288

[133] Ebu Davud ve Nesai. el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 327; *Sahihu'n-Nesai*, II, 562'de sahih olduğunu belirtmektedir. Bu hadisi Müslim'de *Sahih*'inde (II, 841'de) Cabir b. Abdullah *radıyallahu anhuma*'dan rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 175

[134] Bk. Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 389

[135] Bk. eş-Şeyh b. Bâz, *Mecmuu'l-Fetava*, V, 251

[136] Muvatta,I, 419; Darakutnî, II, 244; Beyhaki, V, 152; el-Elbani bu rivayet mevkuf olarak sabittir, demiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 299.

[137] Bu hadisin kaynakları daha önce 8 nolu dipnotta gösterilmiş bulunmaktadır.

[138] Miğfer, demir zırh kapsamında başın üzerinde giyilen şeydir.

[139] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile- IV, 59; Müslim, II, 989. Ayrıca bk. İbn Bâz, *Mecmuu'l-Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra*, V, 251

[140] Müslim, II, 990

[141] Bk. *Fethu'l-Bari*, IV, 61-62

[142] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, X, 334 ve III, 504; Müslim, I, 221

[143] Nesai, İbn Mace; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, I, 5'te sahih olduğunu belirtmiştir. Müslim'deki lafzıyla: "Bizim için vakit belirlendi, tayin edildi." (I, 222) şeklindedir.

lohusa ve ay hali olanlar için bile- sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Zu'l-Huleyfe'de doğum yapan Umeys kızı Esma'ya gusletmesini, bir bez parçasını iyice sarınarak ihrama girmesini emretti. Aişe *radiyallahu anha* da umre yapmak üzere ihrama girdiği sırada ay hali olunca ona gusletmesini, sonra da hac için ihrama girmesini, Beytullahı tavafın dışında hacıların yaptığı her işi yapmasını emretmişti.[145]

3- 'Ud yahut bunun dışında bulabildiği en hoş kokuları başına, sakalına sürünmesi müstehabtır. İhrama girdikten sonra hoş kokunun kalmasının zararı olmaz. Çünkü Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ihrama girmek istedi mi bulabildiği en hoş kokuyu sürünüyordu. Sonra da ben bu kokunun parıltısını başında ve sakalında görürdüm."[146]

Yine Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Ben Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e ihrama gireceği vakit ihram dolayısıyla koku sürerdim. Aynı şekilde ihramdan çıkacağı vakit Beyti tavaf etmeden önce de ona koku sürerdim."[147] Fakat ihram için giyineceği elbiselere hiçbir şekilde koku sürülmez.[148]

4- Erkek, bir peştemal ve bir üst örtü ile ihrama girer. Bu örtülerin temiz ve beyaz olmaları müstehabtır. Ayrıca iki nalin de giyinir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Sizden herbiriniz bir peştemal ve bir örtüyle iki nalin giyinerek ihrama girsin."[149]

Hanımlara gelince, hanımların giyilmesi mübah olan diledikleri elbiselerle ihrama girmeleri caizdir. Bununla birlikte giyimde erkeklere benzemekten sakınırlar. Aişe *radiyallahu anha* dedi ki: "İhrama giren hanım dilediği elbiseyi giyinir. Ancak alaçehre veya zaferan değmiş elbise müstesnadır. Yüzünü, burnunu örtmez, fakat dilerse elbisesinin kumaşını yüzünün üzerinden aşağıya doğru sarkıtabilir.[150] Hanımın mest ve çorab giymesi caizdir. Çünkü Aişe *radiyallahu anha*'ın rivayet ettiği hadise göre "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* mest giymek üzere kadınlara ruhsat vermiştir."[151]

5- İhrama giren bir kimsenin -ay hali ve lohusa olanlar dışında- şâyet farz namazı vaktinde ise farz namazını kıldıktan sonra ihrama girmesi müstehabtır. Eğer farz namaz vakti değil ise abdest sünneti niyeti ile iki rekat namaz kılar.[152]

6- Namazı bitirdikten sonra kalbinden yapmak istediği hac ya da umre ibadetine başlamayı niyet eder. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Şüphesiz ameller niyetler iledir ve şüphesiz her kişi için ancak niyet ettiği şey vardır."*[153] diye buyurmuştur. Şâyet umre yapmak istiyor ise *"lebbeyke umraten"* yahut *"Allahumme lebbeyke umraten"* der. Eğer sadece hac (hacc-ı ifrad) yapmak istiyor ise: *"Lebbeyke haccen"* yahut: *"Allahumme lebbeyke haccen"* der. Eğer hac ile umreyi birlikte yapmak (hacc-ı kıran) istiyorsa bu sefer: *"Lebbeyke umraten ve haccen"* yahut: *"Allahumme lebbeyke haccen ve umraten"* der. Eğer başkası adına hac ya da umre yapan bir kimse -vekil- ise kalbinden bu niyeti geçirir, sonra da: *"Lebbeyke an fulan (filan adına lebbeyk)"* der. Şâyet vekâleten adına hac yaptığı şahıs kadın ise: *"Lebbeyke an ummi filan (filanın annesi adına lebbeyk)"* yahut *"binti fülan (fülanın kızı)"* yahut *"fülan hanım"* der. Efdal olan ise bu sözleri binek, araba yahut her ne ise bineğine bindikten sonra söylemesidir.[154] Çünkü böyle yaparak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyulmuş olur.

Abdullah b. Ömer *Radiyallahu anh* dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in ağacın yanında telbiye getirmesi, ancak devesi sırtında iken devesi kalktıktan sonra olmuştu."[155] Kişi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in getirdiği gibi telbiye getirir:

"Lebbeyk Allahumme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk, innel hamde venni'mete leke vel mulk, lâ şerîke lek."

: Buyur, emrine geldim Allah'ım, buyur. Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur, buyur. Şüphesiz hamd ve nimet de senindir, mülk de senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur."[156]

İhrama girmek isteyen bir kimsenin, eğer ibadetini tamamlamasını önleyecek bir engel ile karşılaşmaktan korkuyor ise şart koşması meşrudur. O bakımdan ibadetine başlamak üzere ihrama gireceği vakit şöyle diyebilir:

"Fe in habesenî hâbis, femahillî haysu habestenî"

: "Eğer herhangi bir engel beni alıkoyacak olursa o engel ile beni alıkoyacağın yerde ben de ihramdan çıkarım." Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hasta iken ihrama girmek isteyen ez-Zubeyr kızı

---

144 Tirmizi, İbn Huzeyme, IV, 161; Hakim, I, 447'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir; el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 250'de sahih olduğunu belirtmiştir.

145 Bk. Müslim, II, 870-887; Nesai, V, 165

146 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, X, 366, III, 396; Müslim, II, 848

147 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 396; Müslim, II, 846

148 Bk. İbn Bâz, Mecmuu'l-Fetavafi'lHacci ve'l-Umra, V, 96

149 Ahmed, II, 34; İbn Hacer, *et-Telhis*, II, 237'de zikretmiş olup, Sahih'in şartına uygun bir sened ile Ebu Avane'ye nisbet etmiştir.

150 Beyhaki, V, 47; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 212'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.

151 Ahmed, VI, 35; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 345'de senedinin hasen olduğunu belirtmektedir.

152 İbn Bâz, *Fetava Muhimme*, s. 7. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 108; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 417; İbn Useymîn, *el-Menhec li Muridi'l-Umreti ve'l-Hac*, s. 23

153 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslim, III, 1515

154 İbn Bâz, *Mecmuu'l-Fetava*, V, 249. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 419; *Şerhu'z-Zerkeşi*, III, 95

155 Müslim, II, 843; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 412

156 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 408; Müslim, II, 841

Dubâa'ya bu şekilde şart koşmasını emretmiş idi.[157] İhrama giren, ihrama girdiği sırada bu şartı koşar da sonra herhangi bir şey ibadetini tamamlamasına engel teşkil ederse ihramdan çıkabilir ve hiçbir yükümlülüğü yoktur.
Eğer hac ya da umre yapmak isteyen kimse ile birlikte küçük çocuklar varsa ve bunlar da hem kendileri adına hem de babaları adına sevab kazanmak üzere hac ya da umre için ihrama girmek isterlerse; şayet çocuk mümeyyiz (aklı eren) birisi ise velisinin izni ile ihrama girer ve ihrama girerken büyüklerin daha önce yapacakları sözedilen işleri yapar. Eğer küçük çocuk ya da kız henüz temyiz yaşına gelmemiş ise, velileri onlar adına ihrama niyet eder ve onlar adına telbiye getirir. Büyükler için ihramda yapılması yasak olan şeylerden onları da alıkoyar. Çocukların elbiselerinin ve bedenlerinin tavaf esnasında temiz olması gerekir.
Aynı şekilde mümeyyiz erkek ve kız çocuğun da tavafa başlamadan önce taharet halinde olmalarını ister.[158]

9) (Umre Ve Haccı İçeren) Üç İbadetin Uygulaması

Hac ayları olan şevval, zülkade ve zülhiccenin ilk on gününde mikata ulaşan bir kimse, eğer o sene hac yapmak istiyor ise şu üç ibadetten birisini seçmekte serbesttir:
1- Yalnızca umre: Bu "*temettu haccı"* diye de bilinir. Kişi hac aylarında mikatten itibaren yalnızca umre için ihrama girer. İhrama gireceği vakitte niyet edeceğinde: *"lebbeyke umraten"* der. Telbiye getirmeyi sürdürür. Mekke'ye ulaşıp tavafa başlayınca telbiyesini keser. Beytullahı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'yini yaptıktan sonra da saçlarını traş ettirip yahutta kısalttıktan sonra ihram sebebiyle kendisine haram olan herbir şey helal olur. Terviye günü olan zülhiccenin sekizinci gününde sadece hac için ihrama girer ve haccın bütün işlerini yerine getirir.[159]
Beraberinde kurbanlık bulunmayan kimseler için temettu haccı, hac türlerinin en faziletlisidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra şöyle buyurmuştur: *"...Eğer ben geriye bıraktığım bu işlerimi gelecekte yine yapacak olursam, beraberimde hediye kurbanlığı getirmem ve sadece umre yaparım. Sizden her kim ile birlikte hediye kurbanlığı bulunmuyor ise, ihramdan çıksın ve bu ibadetini umre olarak tamamlasın..."*[160]
2- Hac ile umreyi birlikte yapmak: Buna da "*kıran*" adı verilir. Bu da kişinin hac aylarında mikattan itibaren hem umre, hem de hac için ihrama girmesi ile olur. İbadete başlıyacağı vakit niyet esnasında *"lebbeyke umraten ve haccen"* der yahutta mikatten umre niyetiyle ihrama girer, sonra yolda iken umresi ile birlikte haccı da niyet eder. Tavafa başlamadan önce de hac etmek niyetiyle telbiye getirir. Mekke'ye ulaştığı takdirde Kudum tavafını yapar ve hac için sa'y eder. Dilerse hac için sa'yi İfâda tavafından sonraya da bırakabilir. Başını traş da ettirmez, kısaltmaz da. İhramından çıkmaz ve ihram dolayısıyla kendisine haram olan şeyler helal olmaz. Böylece bayram günü ihramdan çıkacağı vakte kadar ihramda kalmayı sürdürür.
3- Yalnızca hac: Buna *"İfrâd"* adı verilir. Bu da kişinin hac aylarında mikatten yalnızca hac için ihrama girmesi demektir. İhrama gireceği vakit niyet esnasında "lebbeyke haccen" der.
İfrad haccı yapanın yapacağı işler kıran haccı yapanın işleri ile aynıdır. Ancak kıran haccı yapan kimsenin tıpkı Temettu haccı yapan kimse gibi kurbanlık kesmesi gerekir. Bu da yüce Allah'a tek bir yolculukta hem umreyi, hem de haccı kolaylaştırdığı için şükür olmak üzere kesilir. İfrad haccı yapan kimsenin ise kurban kesmek yükümlülüğü yoktur. Kıran haccı yapan için de, İfrad haccı yapan için de daha faziletli olan Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra bu ibadetini sadece umre olarak yapıp saçlarını kısaltması ya da kestirmesidir. Böylelikle bu kimse Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Veda haccındaki emri üzere ashab-ı kiramın yaptığı gibi Temettu haccı yapmış olur.[161]
İbn Kudame *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* şöyle demiştir: "İlim ehli dilediği bu üç ibadetten hangisini isterse kişinin o niyetle ihrama girmesinin caiz olduğunu icma ile kabul etmişlerdir."[162] Çünkü Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Biz Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte çıktık. Kimimiz bir umre yapmak üzere ihrama girdi, kimimiz hac ve umre yapmak üzere ihrama girdi, kimimiz de sadece hac yapmak niyetiyle ihrama girdi..."[163]
Hac aylarında Mikate ulaşmakla birlikte hac yapmak istemeyip, sadece umre yapmak isteyen kimseye gelince, buna "mütemetti (temettu haccı yapan)" denilmez. Böyle bir kimseye sadece mutemir (umre yapan) denilir. Aynı şekilde ramazan ve şaban gibi hac ayları olmayan aylarda Mikate ulaşan bir kimse sadece umre yapan kimsedir.[164]

---

[157] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 132; Müslim, II, 867
[158] Bk. İbn Bâz, Mecmuu'l-Fetava, X, 255-256
[159] Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 82, 94-95
Temettu, kişinin hac aylarında mikatten sadece umre niyetiyle ihrama girmesi, umreyi bitirdikten sonra aynı senede hac için ihrama girmesi demektir.
[160] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888
[161] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 504; Müslim, II, 888
[162] *el-Muğni*, V, 82
[163] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 421
[164] İbn Bâz, Fetâvâ Muhimme fi'l-Hacci ve'l-Umra, s. 10

10) İhramda Yasak Olan İşler

Hazr (yasak); engellemek, alıkoymak demektir. Bir şeyin hazr edilmesi alıkonulması, engellenmesi anlamındadır.[165] İhramın mahzurları (yasakları) ise ihram sebebiyle ihrama giren kimse için yapılması haram olan şeylerdir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1- Herhangi bir mazeret olmaksızın traş veya başka bir yolla vücudun tamamından saçları, kılları izale etmek. Çünkü yüce Allah: "*Kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin.*" (el-Bakara, 2/196) diye buyurmuştur. Bu, başların traş edilmeyeceği hususunda açık bir nastır. Vücudun diğer kılları da buna kıyas edilir.

2- El ya da ayaklardan herhangi bir mazeret olmaksızın tırnakların kesilmesi: Çünkü kişinin bedeninden bir parçayı izale etmesi ile bir çeşit rahatlık elde edilir. O bakımdan bu yönüyle saçları traş ettirmeye benzer. Ancak kişinin tırnağı kırılır ve bundan rahatsız olursa sadece rahatsızlık veren kısmını kesmesinde bir sakınca olmaz. Bundan dolayı da bir yükümlülüğü yoktur.

3- Erkeğin başını kasten örtmesi: Sahih olan görüşe göre erkeğin doğrudan bitişen-temas eden sarık, başörtüsü ve takke gibi şeylerle örtünmesi de böyledir. Çadır ve şemsiye gibi doğrudan yapışmayan şeyler ile arabanın tavanı gibi şeylerin bir sakıncası yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e ihramlı olan kimsenin giyebileceği elbiselere dair soru sorulunca şu cevabı vermiştir: *"O gömlek, sarık, pantolon, bornoz ve ayakkabı... giyinemez."*[166]

Gölge altına girmenin caiz oluşuna gelince; Usame ve Bilal'in Akabe cemresinin taşlanması esnasında Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte oldukları ve onlardan birisinin Peygamber Efendimizin devesinin yularını tutarken, diğerinin ise sıcaktan onu korumak için elbisesini başının üstünde kaldırdığı ve bu işin Akabe cemresinin taşlanması bitene kadar devam ettiği[167] sabit olmuştur.

Erkeğin yüzünü örtmesine gelince; bineğinden düşüp boynu kırılan adam hakkında Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in söylediği şu sözlerinde yasaklandığı sabit olmuştur:

"...Onun başını da, yüzünü de örtmeyiniz. Çünkü o kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir."[168]

Kadın peçe ve eldiven giyinmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"İhramlı kadın peçe takmaz, eldiven giyinmez."*[169] diye buyurmuştur. Fakat yabancı erkeklerin yakınından geçmeleri dolayısıyla kadın yüzünü örtmek gereğini duyacak olursa başının üzerinden örtüsünü yahutta peçesini indirebilir. Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Bizler Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte ihramda bulunduğumuz halde binekliler yanıbaşımızdan geçerlerdi. Bizim hizamıza geldikleri vakit herbirimiz başının üzerindeki cilbabını yüzünün üstüne indirirdi. Bu yolcuları geride bıraktık mı yüzümüzü açardık."[170]

el-Münzir kızı Fatıma da şöyle demiştir: "Bizler Ebu Bekir'in kızı Esma ile birlikte ihramda bulunduğumuz halde yüzlerimizi örterdik."[171]

4- Erkeğin bedeninin tamamı yahutta bir bölümü üzerinde vücut ölçülerine göre biçilmiş gömlek gibi şeyleri sarık, pantalon, bornoz -ki başlığı bulunan elbiseye denir- eldiven, ayakkabı ve çorab gibi giyecekleri kasten giymesi, zaferan ve aspur ile boyanmış herbir elbiseyi giymesi (yasaktır).

İbn Teymiye ihramlı bir kimse için giyilmesi caiz olan şeyleri şöylece açıklamaktadır: "İzar (belden aşağısını örten peştemal) ve rida (belden yukarısını örten bez parçası) türünden olan herşeyi giymesi caizdir. Buna göre cübbe ve gömlek gibi şeyleri örtü olarak kullanması ve bunlar ile örtünmesi (giyinmesi değil) imamların ittifakı ile caizdir."[172]

İzar ya da ridanın yırtık yerlerini dikse ya da yamasa bunda bir sakınca yoktur. Çünkü ihramlı olan kimseye yasak olan, organların ölçülerine göre yapılmış ve onlara göre biçilmiş giyecekleri giyinmektir.

5- İhrama girdikten sonra elbise, beden, yiyecek ya da içeceklerde kasten hoş kokulu şeyleri kullanmak. Zaferan katılmış kahve içmek gibi. Ancak bunların kokuları ve tatları gitmiş olması hali müstesnadır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bir adama: *"Sen üzerinden cübbeni çıkar ve ondaki hoş kokunun izlerini yıka ve sarı renklerden de sakın."*[173]

Devesinden düşüp boynu kırılan ihramlı kişi hakkında da: *"Ona hanut koymayın."* Bir diğer rivayette de: *"Ona hiçbir koku dokundurmayın."*[174] dediği sabittir. Ayrıca Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Zaferan veya uspurun değdiği hiçbir elbiseyi giyinmeyin."*[175]

---

[165] *el-Kamusu'l-Muhit,* s. 82; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, XXII, 15

[166] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 874

[167] Müslim, II, 944

[168] Bu lafızla Müslim, II, 866; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52

[169] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52

[170] Ebu Davud, İbn Mace; Ahmed, VI, 30; senedinde Yezid b. Ebi Ziyad el-Kureşi vardır. el-Arnavut, Hakim'deki bir şâhidi dolayısıyla bu hadisin senedinin hasen olduğunu belirtmiştir, ileride gelecektir. Bk. el-Beğavi, *Şerhu's-Sünne*, VII, 240

[171] Muvatta, I, 328 Hakim bu hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de bu hususta ona muvafakat etmiştir, I, 454; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 212'de senedinin hasen olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul*, III, 31

[172] İbn Teymiye, Fetava, XXVI, 110

[173] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 614

[174] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 865

İhrama girmeden önce başına ve sakalına süründüğü kokuların ihramdan sonra devam etmesinde bir zarar yoktur. Çünkü ihram halinde iken yasak olan, ihramlı iken koku sürünmektir. Yoksa -az önce de geçtiği gibi- bunun devamı değildir.

6- Yabani, eti yenilebilir, kara hayvanı avını öldürmek ya da avlamak da yasaktır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler, siz ihramda iken avı öldürmeyin." (el-Maide, 5/95);

"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı." (el-Maide, 5/96)

Kara avının ihramlı kimseye haram olması birkaç yolla olur:

a- Av hayvanını bizzat kastetmek

b- Başkasına o hayvanı avlamasını emretmek

c- Ava işaret etmek yahut ona kılavuzluk etmek ya da bu hususta yardımcı olmak

d- Kendisi bilsin ya da bilmesin kendi adına avlanılmış olması. Böylelikle bu husustaki rivayet ve haberlerin ortak bir noktada anlaşılması mümkün olmaktadır.[176]

Şâyet ihramlı bir kimse bu hususlardan hiçbirisini bilmiyor ve kendisi için de av hayvanı avlanılmamış ise ihramlı olmayan bir kimse de o avı avlamış ise; böyle bir av hayvanından yemekte bir sakınca yoktur. Çünkü Ebu Katade yoluyla gelen hadiste: *"...Ve o (avlayan) ihramlı değil ise, onu (av hayvanının etini) yiyiniz."*[177] diye buyurulmuştur.

7- Nikah akdi yapmak: İhramlı bir kimse evlenemez. Kendisi veli olarak ya da vekil olarak başkasını evlendiremez. Evlenmek üzere talib olamaz. Kızı, kızkardeşi ya da başka bir kimse ile evlenmek maksadıyla kimse ona talebte bulunamaz. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"İhramlı bir kimse evlendiremez ve kendisi ile de evlendirilemez. Kendisi evlilik talebinde bulunamaz, ondan da böyle bir talebte bulunulamaz."[178]

Nikah akdi dolayısıyla fidye sözkonusu değildir, fakat nikah fasiddir.[179]

8- Guslü gerektirecek şekilde ilişkide bulunmak: Çünkü yüce Allah: "*...Kadına yaklaşmak yoktur.*" (el-Bakara, 2/197) diye buyurmuştur. Kadına yaklaşmak (rafes) ise cima demektir. Buna göre birinci tahallülden önce kasten cima eden kimsenin ibadeti fasid olur.[180]

9- Fercin dışında bir yere temas etmek -isterse öpmek, dokunmak veya şehvetle bakmak suretiyle olsun- de yasaktır.[181]

Hacı olana da, olmayana da, ihramlı olana da, olmayana da, Harem bölgesinde avlanmak, oranın ağaçlarını ve -izhir dışında- bitkilerini toplamak ve koparmak haramdır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz bu beldeyi Allah gökleri ve yeri yarattığı günü haram kılmıştır. Burası Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır. Benden önce hiçbir kimseye bu beldede savaş helal kılınmadı ve bana da ancak bir günün kısa bir süresince helal kılındı. Artık kıyamet gününe kadar Allah'ın haram kılması ile bu haramdır. Bu beldenin dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez, onu tarif etmek (ve sahibini bulmak) maksadıyla olması dışında lukatası (kayıp eşyası) alınmaz ve hiçbir zaman yaş otları da biçilmez." Bu sefer Abbas:

"Ey Allah'ın Rasûlü, izhir (hoş kokulu bir bitkidir) otu müstesnâ (olsun)" deyince, Peygamber:

"İzhir müstesna" diye buyurdu.[182]

Aynı şekilde Medine Harem bölgesinin ağaçlarının kesilmesi, av hayvanlarının öldürülmesi ve ürkütülmesi de -Mekke'ninki gibi- haramdır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Allah'ım, İbrahim'in Mekke'yi haram kılması gibi, Medine'nin iki dağı arasındaki bölgeyi de ben haram kılıyorum."[183] Yine şöyle buyurmuştur: *"Medine'nin ağaçları kesilmez, av hayvanları avlanmaz."*[184]

11) Yasakların İşlenmesi Karşılığında Verilecek Fidyeler

İhramın yasaklarını işleyen kimse için üç halden birisi sözkonusudur:

a- Herhangi bir mazeret ve ihtiyacı olmadığı halde mahzurları (yasakları) işlemek. Böyle bir kimse günahkârdır ve fidye gerekir.

---

[175] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 834

[176] Bu açıklamayı Şeyh İbn Bâz, *Şerhu Buluği'l-Maram*'de belirtmektedir. Buna dair geniş açıklama için bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 182-184

[177] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-,IV, 26; Müslim, II, 852

[178] Müslim, III, 1030 ve başkaları. Son cümle ile ilgili olarak İbn Bâz, *Şerhu Buluği'l-Meram*'da şöyle demiştir: Bu fazlalığı İbn Hibban kaydetmektedir. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 185-216

[179] İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 185

[180] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 226-263

[181] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*, II, 217-225. Bütün bu yasaklar için a.g.e, II, 5-274. Yine bütün bu yasaklar dolayısıyla verilecek fidye ile ilgili etraflı açıklamalar için bk. II, 274-408

[182] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 46; Müslim, II, 296

[183] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 554; Müslim, II, 993

[184] Müslim, II, 992

b- Zarar göreceğinden korkarak soğuğa karşı bir gömlek giymek ihtiyacını duyan kimsenin durumunda olduğu gibi, ihtiyacı dolayısıyla yasağı işleyen kimse. Böyle bir kişi yasağı işleyebilir fakat bunun fidyesini ödemelidir. Çünkü Ka'b b. Ucre ile ilgili hadis bunu gerektirmektedir.
c- İhramın yasağını bilmediği, unuttuğu, zorlandığı ya da uykuda olduğu için, mazur görülecek halde olup işleyen kimse hakkında günah sözkonusu değildir. Böyle birisinin fidye ödemesine gelince; ilim ehli arasında bu hususta görüş ayrılığı vardır. Doğruya daha yakın görülen -inşaallah- herhangi bir yükümlülüğünün sözkonusu olmadığıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur, ama kalblerinizin kastettiği müstesnâdır." (el-Ahzab, 33/5);
"Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme." (el-Bakara, 2/286)
Yüce Allah da buna cevab olarak:
"Evet bunu yaptım."[185] der.
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den de şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Hata, unutmak ve yapmak üzere zorlandıkları şeyler ümmetime bağışlanmıştır."[186]
Yüce Allah ihramın yasaklarından birisi olan av hususunda da şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler, siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası sizden iki adil kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Ka'be'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir." (el-Maide, 5/95)
Burada cezanın gerekmesinin, öldürenin "kasten" öldürmesi kaydına bağlandığı görülmektedir. Kastilik ise ceza ve tazminatı gerektiren bir niteliktir. Dolayısıyla onun gözönünde bulundurulması ve hükmün ona bağlı olarak sözkonusu olması gerekir. Eğer bu işler kasten yapılmayacak olursa bu işi yapana ceza ve günah gerekmez. Fakat mazeret ortadan kalkacak olup da bilgisi olmayan öğrenir, unutan hatırlar, uykuda olan uyanırsa, zorlama da ortadan kalkarsa derhal yasak olandan vazgeçmek icab eder. Mazeretin ortadan kalkması ile birlikte yasağı işlemeye devam edecek olursa kişi günahkar olur ve fidye ödemesi gerekir.[187]
İhramda yapılması yasak olan hususların işlenmesi halinde ödenecek fidye miktarı aşağıdaki gibidir:
1- Saç ve tırnak kesmek, erkeğin başını örtmesi, dikişli elbise giymesi, eldiven takması, kadının peçe takması, hoş koku kullanmak şeklindeki yasakların herbirisi için fidye olarak ya bir koyun kesmek yahut herbir yoksula yarımşar sa'[188] olmak üzere altı yoksula yemek yedirmek yahutta üç gün oruç tutmaktır. Yasağı işleyen bu üç husustan dilediğini seçer. Eğer koyun kesmeyi tercih ederse etinin tamamını fakirlere dağıtır, ondan hiçbir şey yemez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Artık içinizde her kim hasta olur veya başında bir eziyet bulunursa ona (üç gün) oruç, sadaka (altı fakiri doyurmak) yahutta kurbandan (biriyle) fidye (vacib) olur." (el-Bakara, 2/196)
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de Ka'b b. Ucre'ye şöyle demiştir:
"Bu başındaki haşereler sana rahatsızlık veriyor mu?" Ka'b:
"Evet" deyince Peygamber ona şöyle demişti:
"Başını traş et. Sonra bir kurban kes yahut üç gün oruç tut ya da herbirisine yarımşar sa' olmak üzere altı fakiri doyur."[189]
İşte bu, başın traş edilmesi hususunda açık bir nastır. Diğer yasakları ilim ehli başı traş etmeye kıyas ederek bunlarda da bu şekilde fidye vermeyi öngörmüşlerdir. Çünkü bunlar da ihram halinde yasak olan işlerdir. Bu yönleriyle başın saçlarını traş etmeye benzemektedirler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[190]
2- Gusletmeyi gerektiren ilişki: İhramdan çıkmadan önce ferc yoluyla cima eden kimsenin haccı fasid olur (bozulur). İbnu'l-Münzir dedi ki: İlim ehli icma ile ihram halinde haccın ancak cima ile fasid olacağını kabul etmişlerdir. Bununla birlikte kişinin haccını tamamlaması ve bundan sonra kazasını yapması icab eder. Çünkü Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas *radıyallahu anhuma* bu hususta böylece fetva vermişlerdir.[191] Onların dışında diğer sahabilerden de bu fetva sabit olmuştur. Allah hepsinden razı olsun.[192]
Böyle bir kimsenin büyük baş bir kurban kesmesi gerekir. Bunun etini Mekke-i Mükerreme'deki fakirlere dağıtır.[193]
Birinci tahallul (yani Akabe cemresine taş atıp traş olduktan sonra)un akabinde cima eden kimsenin haccı batıl olmaz. Ancak bir koyun kesmesi gerekir. Bu koyunun etlerini de Harem bölgesindeki yoksullara dağıtır. Eğer

---

[185] Müslim, I, 115-116.
[186] İbn Mace, I, 259; Beyhaki, VII, 356; Nevevi hadisin senedinin hasen olduğunu belirtirken el-Elbani, *el-İrva*, I, 123 ile *Sahihu İbn Mace*, I, 347'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[187] Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, V, 227; *Fethu'l-Bari*, III, 395; es-Sa'di, *el-Muhtârât*, s. 88; Muhammed b. Salih el-Useymîn, *el-Menhec*, s. 46-49. Bu görüşü aynı şekilde büyük ilim adamı Abdu'l-Aziz b. Bâz da tercih etmiştir.
[188] Sâ': 2000 gr. ilâ 2020 gr.'a tekabul eden şeri ağırlık birimidir. Geniş bilgi için bk. M. Necmuddin el-Kürdi, *Şer'i ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri*, Çeviren: İbrahim Tüfekçi, İstanbul 1996, Buruc Yayınları, s. 199 v.d. (çeviren)
[189] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 16; Müslim, II, 861
[190] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 217-226; *el-Muğni*, V, 169-171. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 118; *el-Fetava'l-İslamiyye*, II, 232
[191] Beyhaki, V, 167; Hakim, II, 65'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 235'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[192] Bk. Nevevi, *el-Mecmu*, VII, 384
[193] Bk. *Şerhu'l-Umde*, II, 227; *el-Muğni*, V, 166; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 288

kadın da bu hususta kocasının isteğine uyacak olursa fidye verme yükümlülüğü erkeğinki gibidir.[194] Bir görüşe göre bununla birlikte, erkeğin eğer ikinci tahallülden geri kalan işleri sadece İfada tavafı ise Haremin dışındaki en yakın Hill bölgesine çıkar, oradan ihrama girer ve İfada tavafını yaptıktan sonra ihramından çıkmaksızın sa'y yapar.[195] Bu husustaki asıl dayanak da İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'dan sabit olan şu sözleridir: "İfada tavafından önce hanımına yaklaşan kimse umre yapar ve hediye kurbanı keser."[196] Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bu görüşü tercih etmiştir.[197]

3- Avlanmanın cezası: Eğer avlanılan hayvanın bir benzeri var ise üç şeyden birisini yapmakta muhayyerdir: Ya onun benzeri hayvan kesilir ve bütün eti Mekke fakirlerine dağıtılır, ya bu benzer hayvanın ne ettiğine bakılır, onun kıymetinde değer yiyecek herbir yoksula yarımşar sa' olmak üzere fakirlere dağıtılır yahutta herbir fakire verilecek yiyecek karşılığında bir gün oruç tutar.

Şâyet av hayvanının benzeri yoksa iki şeyden birisini yapmakta muhayyerdir:

Ya öldürülen avın kıymetini tesbit eder ve onun karşılığında yiyecek verir ve bunu herbirisine yarımşar sa' düşecek şekilde yoksullara dağıtır yahutta herbir yoksula verilecek yiyecek miktarı karşılığında bir gün oruç tutar.[198] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası sizden iki adil kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir. Yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffarettir veya bunun dengi oruç tutmaktır ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır; fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galibtir, intikam sahibidir." (el-Maide, 5/95)

Davarlar arasından benzeri bulunan av hayvanlarından birisi de sırtlandır. "Bu da ihramlı bir kimse tarafından avlanılması halinde karşılığında fidye olarak koç kesilen bir av hayvanıdır."[199]

Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'ın verdiği hükme göre: "Sırtlan karşılığında koç, ceylan karşılığında keçi, tavşan karşılığında oğlak, cerboa karşılığında bir cefre fidye verilir."[200] Cefre ise dört aylık ve annesinin sütünden kesilip, otlamaya başlamış olan oğlak keçidir.[201] İbn Abbas *radiyallahu anhuma* da Harem bölgesinin güvercinleri hakkında ihramlı olsun olmasın herbir güvercin karşılığında bir koyun fidye verilmesini hükmetmiştir.[202] İmam Malik de şöyle demiştir: "Ben ihramlı bir kimsenin devekuşu karşılığında büyük baş hayvan (inek ya da deve) fidye vereceğini sürekli işitip durmuşumdur."[203] Bunların dışında benzeri olan diğer hayvanlar da böyledir.

4- İnzal olsun olmasın şehvetle öpmek, baldırları birbirine değdirmek, şehvetle dokunmak ve buna benzer fercin dışında şehvetle tenlerin değmesi: Böyle bir iş yapan kimse ihramda yasak olan işlerden birisini işlemiş olur. Bununla birlikte haccı sahihtir fakat Allah'tan mağfiret dilemeli, tevbe etmelidir. Muhakkik kimi ilim adamı şöyle demiştir: Bunu kurban olarak kesilebilecek bir baş koyun kesmek ile telafi eder ve bunu Mekke haremindeki fakirlere dağıtır.[204] Eğer herbir yoksula yarımşar sa' olmak üzere altı yoksula yemek yedirir yahutta üç gün oruç tutarsa inşaallah bu da ona yeterli gelir fakat ihtiyata daha uygun olan az önce geçtiği gibi bir koyun kesmektir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

5- Hac ya da umre için ihrama girip de sonra da düşman muhasarası yahut hastalık yahut harcamasını kaybetmesi, bir tarafının kırılması ya da herhangi bir kazadan ötürü Beytullah'a ulaşması engellenirse, böyle bir kimsenin eğer yakın zamanda kendisini engelleyen veya alıkoyan hususun sona ereceğini ümit ediyor ise, ihramında kalması gerekir. Bu engelin mesela bir sel, yahut Beyte girip tavaf ve sa'y gibi ibadetlerini eda etmek için engel çıkaran ancak anlaşılabilir bir düşman olması halinde ise ihramdan çıkmakta acele etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Hudeybiye Gazvesi sırasında ihramdan çıkmak için elini çabuk tutmadı. Aksine arkadaşları ile birlikte Hudeybiye günü boyunca Mekkeliler ile görüşmelerini sürdürdü. Çünkü savaşsız bir şekilde umre eda etmek için Mekke'ye girmelerine müsaade edeceklerini ümit etmişlerdi. Ancak buna imkan

---

[194] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 238-367; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 304; *Advau'l-Beyan*, V, 378

[195] *el-Muğni*, V, 375; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 236 ile II, 238; İbn İbrahim, *Fetava*, V, 228; İbn Useymin'in aylık konuşmaları, X, 67; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 304

[196] Beyhaki, V, 171; Muvatta, I, 384; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 235'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.

[197] İbn Teymiyye'nin *Allah ona rahmet etsin* naklettiğine göre İbn Ömer *radıyallahu anhuma* birinci tahallülden sonra İfada tavafından önce hanımı ile ilişkide bulunan kimsenin gelecek sene haccetmesini farz gördüğünü, İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'ın ise böyle bir kimsenin umre yapmasını farz gördüğünü belirtmektedir. Ashab iki ayrı görüş belirtecek olup da birisi tam bir haccın farz olduğunu, diğeri ise bir umrenin farz olduğunu kabul ediyor ise bu iki görüşün dışına çıkmak caiz olmaz... Ashab-ı Kiram arasında bu iki görüşün dışında görüş belirten de bilinmemektedir. Daha önceden de belirtildiği üzere haccın tümü fasid olmaz. Geriye İbn Abbas'ın görüşünü kabul etmek kalıyor. *Şerhu'l-Umde*, II, 239-240

[198] Bk. *Şerhu'l-Umde*, II, 280 ve 326; İbn Useymîn, *el-Menhec*, s. 48

[199] Ebu Davud, Darimi, Hakim, Beyhaki rivayet etmiş olup bu manada Nesai ve Tirmizi de rivayet etmiştir. el-Elbani, *el-İrva*, IV, 242'de sahih olduğunu belirtmiştir.

[200] Muvatta, I, 414; Beyhaki, V, 183-184; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 245'de sahih olduğunu belirtmiştir.

[201] Bk. el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil* mevkuf ve sahih bir rivayettir diyerek, IV, 246 ve 245. Beyhaki bu anlamda V, 184'de kaydetmektedir. Ayrıca bk. İbnu'l-Esir, *en-Nihaye*, I, 277

[202] Beyhaki, V, 205; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 247'de sahih olduğunu belirtmiştir.

[203] Muvatta, I, 415

[204] Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 218-223; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 196; *Fetava* İslamiyye, II, 232; Kasım eş-Şimaği'nin derlediği "el-Fetave'l-İslamiyye", II, 212'de merhum İbn Bâz: Böyle birisi için ihtiyata daha uygun olan bir koyun kesmektir demektedir.

bulamayıp, Mekkeliler savaş dışında hiçbir şekilde onlara müsaade etmeyeceklerini anlayınca ve Rasûlullah da antlaşma metnini yazdırma işini bitirince ashabına: "Haydi kalkın, kurbanlıklarınızı kesin sonra başlarınızı traş edin..."[205] diye buyurdu.
Aynı şekilde haccı ya da umreyi tamamlamayı engelleyen husus hastalık, kaza, harcamanın kaybolması gibi bir şey ise, bu engelin yahut bu kazanın etkisinin kalkmasını ümit ettiğinden sabredebilirse sabreder, eğer buna imkanı yoksa o vakit böyle bir kimse sahih olan görüşe göre muhsardır. Kurbanlığını keser sonra da traş olur ya da saçlarını kısaltır. Yüce Allah'ın da buyurduğu üzere ihramından çıkar:
"Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (herhangi bir sebeble) alıkonulursanız o halde kolayınıza giden kurbanlardan gönderin. Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin." (el-Bakara, 2/196)
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in da şöyle buyurduğu sabit olmuştur:
"Kimin bir kemiği kırılır yahut topallar ya da hastalanırsa o kimse ihramından çıkar fakat bir diğer hac yapması gerekir."[206]
Fakat muhsar (haccı devam ettirmekten alıkonulan kimse) eğer ihrama girdiği sırada: "Şâyet herhangi bir husus beni engelleyecek olursa benim ihramdan çıkışım beni alıkoyacağın yer olsun."[207] diyecek olursa ihramından çıkar ve kurban kesme yükümlülüğü olmaz.
Böyle birisinin haccını kaza etmesi gerekir mi, gerekmez mi? Tercih edilen görüşe göre kaza etmesinin gerektiğidir. Ancak onun yaptığı bu hac farz olan hac ya da umre ise bundan sonra farz olanı eda eder.[208]

12) İhramlı Olan Kimseye Mübah Olan Şeyler

1- İhramlı olsun olmasın Harem bölgesinde de, Harem dışında da rahatsızlık verici haşerat (fevâsık)ın öldürülmesi caizdir. Aişe *radiyallahu anha*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Beş tane haşere vardır ki bunların hepsi "fevasık (bozucu, bozguncu)"dır. Bunlar Harem bölgesinde de, dışında da öldürülürler: Akreb, çaylak, karga, fare ve saldırgan köpek."[209]
Müslim'in bir rivayetinde "...ve yılan"[210] da denilmektedir.
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Mina'da yılanın öldürülmesini emretmiştir.[211] İbnu'l-Münzir dedi ki: Kendisinden ilim bellenmiş bütün ilim ehli ittifak ile yırtıcı hayvanın ihramlının karşısına çıkması halinde onu öldürecek olursa ihramlıya bir şey düşmediğini belirtmişlerdir.[212]
Malik dedi ki: "Saldırgan köpek" insanları ısıran ve onlara hücum eden hayvana denilir. Arslan, pars ve kurt gibi. Buna göre canlarında ya da mallarında insanlara eziyet veren herbir hayvanın öldürülmesi mübahtır. Yenilmesi haram olan bütün yırtıcı hayvanlar ile kartal, doğan, şahin ve benzerleri yırtıcı kuşlar ile rahatsızlık verici haşerat, eşşek arısı, sivrisinek, sinek, pire gibi. Bu hususta varid olmuş haber bunların herbir türünün en küçüğüne açıkça işaret etmiştir. Böylelikle onların daha büyüklerine de dikkat çekilmiş olmaktadır. Bu kabilden olanlara da delalet edilmektedir. Buyruğun çaylak ve kargayı açıkça zikretmiş olması rahatsızlık verici kartal ve benzeri yırtıcı kuşlara dikkat çekmek içindir. Farenin sözkonusu edilmesi eziyet verici haşerata dikkat çeker. Akrebin sözkonusu edilmesi yılana dikkat çekmek içindir. Saldırgan köpeğin sözkonusu edilmesi ondan daha ileri derecede bulunan diğer yırtıcı hayvanlara dikkat çekmek içindir... Bu hüküm bu hayvanların kişiye saldırması halinde sözkonusudur. Eğer kişiye bunlar saldırmayacak olurlarsa o da bunlara ilişmeye kalkışmaz.[213]
2- İhramlı bir kimse eğer izar (belden aşağısını örtecek peştemal) bulamayacak olursa pantolon türü şeyleri giymesi caiz olur. Eğer iki nalın bulamayacak olursa ayakkabı giyebilir. Çünkü Buhari ve Müslim'deki İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadis bunu göstermektedir.[214]
Doğrusu ise eğer kişi nalın ve peştemal bulamayacak olursa ayakkabıların ökçe kısmını kesmeyeceği pantolonları da bozmayacağı şeklindedir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Arafat'ta iken böyle bir uygulamayı emretmemiştir.[215]
3- İhramlı olan bir kimsenin arka kısmı topuklardan aşağıda olan ayakkabı türünden olan giyecekleri giymesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bunlar da nalın türünden kabul edilirler.

---

[205] Hudeybiye barışı ile ilgili anlatılanlar ve bu büyük görüşme için bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, V, 229-333
[206] Hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 349-357 ile *Sahihu't Tirmizi*, I, 278'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[207] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 132; Müslim, II, 867
[208] Bk. *Zâdu'l-Meâd*, II, 91; *el-Fetava'l-İslamiyye*, II, 288-922; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 194; el-Bessam, *Tavdihu'l-Ahkam min Buluği'l-Meram*, III, 402; İbn Teymiyye, *Fetava*, II, 222; *Advau'l-Beyan*, I, 191; *Fethu'l-Bari*, IV, 12; *Mealimu's-Sünen*, II, 368; İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde*, II, 379
[209] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 34; Müslim, II, 856
[210] Müslim, II, 856
[211] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 35
[212] İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 175 -kısmen tasarruf ile-; Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 118
[213] İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 177 -az bir tasarruf ile-; Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 118
[214] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 57; Müslim, II, 835
[215] İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 109; İbn Bâz, *Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra*, V, 257

4- İhramlı olan bir kimsenin serinlemek maksadıyla gusletmesinde bir mahzur yoktur. Başını yıkar ve ihtiyaç duyması halinde yumuşak bir şekilde başını kaşır.[216]
5- İhramlı bir kimse ihrama büründüğü elbiseleri kir ve benzeri şeylerden yıkayabilir. Bunları başkaları ile değiştirebilir. Yeni elbiseleri de ihramlının giyebileceği türden olmalıdır.
6- İhramlı kimse güneş gözlüğü ya da numaralı gözlük kullanabilir.
7- İhramlı kimse kol saati kullanabilir.
8- İhramlı bir kişi gerek duyduğu takdirde hacamat yaptırabilir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ihramlı olduğu hacamat yaptırmıştır.[217]
9- Gölgelik, şemsiye, arabanın tavanı, çadır, ağaç ve buna benzer başa bitişik olmayan şeylerin gölgesi altında gölgelenmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kuşluk vaktinde Akabe cemresini taşladığı vakit elbise ile üzerine gölge yapıldığı sahih rivayetle sabittir.[218]
10- Peştemala düğüm atıp ip ve benzeri şeyler ile bağlamakta bir sakınca yoktur. Çünkü bunu yasaklamayı gerektirecek bir delil bulunmamaktadır.
11- Kadın Allah'ın mübah kıldığı türden dikişli ya da dikişsiz dilediği elbiseyi giyebilir. Ancak peçe, yüz örtüsü ve eldiven giyinemez. Başörtüsünü yüzünün üzerine indirmek gereğini duyarsa bunda bir sakınca olmaz. Ancak yabancı erkeklerle karşılaşması halinde başörtüsünü başının üzerinden yüzünün üzerine sarkıtması gerekir.[219] Bununla birlikte ayakkabı, çorap ve pantolon -az önce geçtiği gibi- giyinmesinde bir mahzur yoktur.
12- Bele parayı saklayacağı kuşak bağlamasında bir sakınca olmadığı gibi, aynı şekilde izarı (belden aşağısını örten peştemali) bağlamak için kemer kullanmakta da bir sakınca yoktur.[220]
13- İhramlı kimsenin giydiği ihramındaki yırtıkları dikmesinde ya da yama yapmasında bir sakınca yoktur. Yasak olan, organların ya da bedenin şekline göre biçilip dikilendir.[221]

13) Haccın Rükünleri Ve Vâcibleri

A- Haccın Rükünleri:

Sahih görüşe göre dört tane olup şunlardır:
1- İhram: Bu, ibadete başlama niyeti demektir. Bu niyeti terkeden kimsenin haccı başlamış olmaz. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Ameller ancak niyetler iledir ve her kişi için ancak niyet ettiği vardır."*[222]
2- Arafatta vakfe yapmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: "Hac Arafattır."[223] diye buyurmuştur.
3- İfada tavafı: Bunun gerekçesi de yüce Allah'ın:*"Sonra Beyt-i Atik'i (Kâbeyi) tavaf etsinler."* (el-Hac, 22/29) buyruğudur. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de Safiyye *radiyallahu anha* ay hali olunca:
"O bizi alı mı koyacak" diye buyurmuş, Aişe de şöyle demişti:
"Ey Allah'ın Rasûlü o ifada etti (Arafat'tan ayrıldı) ve Beyt'i tavaf etti. İfadadan sonra ay hali oldu" Peygamber: *"O halde o da yola koyulsun."* diye buyurdu.[224] İşte bu, bu tavafın (ifada tavafının) mutlaka gerekli olduğunu ve ifada tavafını yapmayanı (gitmekten) alıkoyucu olduğunu göstermektedir.
4- Safa ile Merve arasında sa'y etmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: "Sa'y ediniz. Çünkü Allah üzerinize sa'y etmeyi (farz olarak) yazdı."[225]
Aişe *radiyallahu anha* dedi ki: "Yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında tavaf etmeyenin haccını Allah tamam kabul etmez."[226]

B- Haccın Vacibleri:

1- Mikatten ihrama girmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* mikatleri tayin ederken şöyle buyurmuştur: *"Buraları oradaki kimseler ve oranın ahalisi dışından buralara yolu uğrayan kimseler arasından hac ve umre yapmak isteyen kimseler içindir."*[227]

---

[216] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 55
[217] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 50
[218] Müslim, II, 944
[219] Buna dair deliller daha önceden sekizinci ve onuncu bahislerde geçmiş bulunmaktadır.
[220] Bu hususlara: Abdu'l-Aziz b. Bâz, Mecmuu *Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra*, V, 275-260; İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 110; *Şerhu'l-Umde*, II, 15-212'ye bakınız.
[221] Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 110 ile *Şerhu'l-Umde*, II, 16
[222] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslim, III, 1515
[223] Hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 256'da sahih olduğunu belirtmiştir.
[224] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I. 428; III, 586; Müslim, II, 963
[225] *Müsned*, VI, 421; Hakim, IV, 70 ve başkaları; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 269'da sahih olduğunu belirtmiştir.
[226] Müslim, II, 928. Bu lafız ile; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 497
[227] Hadis yedinci bahsin baş taraflarında geçmiş ve kaynakları orada gösterilmiştir.

2- Gündüzün vakfe yapan kimseler için güneşin batışına kadar Arafat'ta vakfe yapmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* güneşin batışına kadar vakfe yapmıştır. Yapılan uygulama (fiil) eğer ona uymak ve hükmü açıklamak (tefsir) konumunda ise; bu uygulamanın hükmü de emir gibidir.[228]
3- Müzdelife'de gecelemek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Müzdelife'de gecelemiş ve şöyle buyurmuştur: "Ümmetim ibadetlerini (benden) öğrensin. Çünkü ben bilemiyorum. Belki bu yılımdan sonra onlarla karşılaşmayacağım."[229] Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* zayıf ve güçsüz kimselere gece yarısından sonra (Müzdelife'den ayrılmaları için) izin vermiştir. Bu da Müzdelife'de gecelemenin gerekli olduğunun delilidir. Ayrıca yüce Allah Meş'ar-i Haram'ın yanında kendisinin anılmasını emretmiştir.[230]
4- Teşrik gecelerinde Mina'da gecelemek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* orada gecelemiş ve sikaye (hacılara su vermek) görevi sebebiyle Mina gecelerinde Mekke'de kalması için Abbas *Radiyallahu anh*'a izin vermiştir.[231] Yine deve çobanlarına da Mina'nın dışında gecelemelerine müsaade etmiştir.[232] İşte bu müsaade ve izin bu gecelerde Mina'da kalmanın, hacılara su dağıtan ve çobanların dışındakilere vacib olduğunu göstermektedir.[233]
5- Sırasıyla cemrelere taş atmak: Önce Nahr (kurban bayramı birinci) günü Akabe cemresine (büyük şeytana) taş atmak. Teşrik günlerinde de her cemreye taş atmak. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* önce Akabe cemresine taş atmakla başlamış, diğer teşrik günlerinde de her üç cemreye de taş atmıştır. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:
"*Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin. Kim iki günde acele ederse ona günah yoktur. Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur. Bu takvalı hareket edenler içindir."* (el-Bakara, 2/203)
Buna göre hacılar Mina'da Allah'ı zikretmekle emrolunmuşlardır. Mina'da hac için başlıbaşına zikir ise sadece cemrelere taş atmaktır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Beyt'in etrafında ve Safa ile Merve arasında tavaf ile cemrelere taş atmak, ancak Allah'ı zikretmek için emrolunmuştur."*[234] diye buyurmuştur. Cabir *Radiyallahu anh* da şöyle demiştir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'i kurban bayramı birinci günü devesi üzerinde taş atarken ve şöyle buyururken gördüm: *"Hac ibadetinizi benden öğreniniz. Çünkü ben bilemiyorum. Belki bu haccımdan sonra bir daha hac edemeyebilirim."*[235]
6- Saçları traş etmek ya da kısaltmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bunu emretmiş ve: *"Saçlarını kısaltsın ve ihramdan çıksın."* diye buyurmuştur.[236] Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* saçlarını traş edenlere üç defa, kısaltanlara da bir defa dua etmiştir.[237]
7- Veda tavafı: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu tavafın yapılmasını emretmiştir: *"Hiçbir kimse son işi Beyt'i tavaf etmek olmadıkça Mekke'den ayrılıp gitmesin."*[238] Yine İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: "İnsanlara yapacakları son işin Beytullahı tavaf etmek olması emredilmiştir. Şu kadar var ki bu yükümlülük ay hali olan kadından kaldırılmıştır."[239]
Haccın diğer fiil ve sözleri sünnettir. Erkekler için ihram kıyafetlerinin beyaz olması, ihrama girildiği andan itibaren umrede Hacer-i Esved'i istilam edeceği vakte kadar yahut hacda ise Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye getirmek. Arafe gecesi Mina'da gecelemek, remel yapmak, kudum tavafı esnasında belirli yerlerde erkekler için ızdıba' yapmak, Hacer-i Esved'i öpmek, belirli zikir ve duaları okumak, Safa tepesine çıkmak gibi...
Kim bir rükünü terkedecek olursa onun ibadeti onu yerine getirmedikçe tamam olmaz. Kim bir vacibi terkederse bir kurban ile onu telafi eder. Bir sünneti terkedene de bir şey gerekmez.[240] Vacib olanı terkedene kurban kesmenin vacib oluşunun delili ise İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'ın şu sözüdür: "Her kim hac ibadetinden bir şey unutur ya da terkederse o bir kan akıtsın."[241]

14) Umrenin Rükünleri Ve Vacibleri

A- Umrenin Rükünleri

---

[228] Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'ın nasıl haccettiğine dair Cabir *radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis için bk. Müslim, II, 886-892 ve el-Bakara, 2/198
[229] Bu lafızla İbn Mace, II, 1006; Müslim ise *"alınız, öğreniniz"* lafzı ile.
[230] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 939-942
[231] Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 578; Müslim, 953
[232] Buna delil Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin yaptığı rivayettir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 28
[233] Haccın vaciblerini delil ve gerekçeleri ile birlikte görmek için bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 602-648
[234] Ebu Davud, II, 175; Tirmizi, III, 246; Abdu'l-Kadir el-Arnavud, *Camiu'l-Usul*, III, 218'de senedi hasendir derken el-Azami Sahihu İbn Huzeyme, IV, 222'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.
[235] Müslim, II, 943
[236] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 539; Müslim, II, 901. Ayrıca bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888
[237] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 561; Müslim, II, 945
[238] Müslim, II, 963
[239] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 585; Müslim, II, 963
[240] Bk. İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde*, II, 654; *Menaru's-Sebil*, I, 263; İbn Kasım, *Haşiyetu'l-Gayb*, IV, 204
[241] Hadisin kaynakları yedinci bahsin sonlarında geçmiş bulunmaktadır.

Umrenin rükünleri üçtür.[242]
1- İhram: Umreye başlama niyeti demektir. Rükün oluşunun delili: *"Ameller ancak niyetler iledir."*[243] hadis-i şerifidir.
2- Tavaf.
3- Sa'y etmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* tavaf ile sa'y hakkında şöyle buyurmuştur:
"Sizden her kim hediye kurbanı getirmemiş ise Beyti tavaf etsin, Safa ile Merve arasında da sa'y yapsın..."[244]
Sa'y hakkında da şöyle buyurmuştur:
"Sa'y ediniz. Çünkü Allah size sa'y etmeyi yazmıştır."[245]

B- Umrenin Vacibleri

Umrenin vacipleri de ikidir:
1- Harem bölgesi dışından umre için ihrama girmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*, Aişe *radiyallahu anha*'ya Ten'im'den umre yapmasını emretmiştir.[246] Ayrıca İbn Abbas *Radiyallahu anh*'ın mevakit ile ilgili hadisi de bunu gerektirmektedir.
2- Saçları traş etmek ya da kısaltmak (halk veya taksir): Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Saçlarını kısaltsın ve ihramdan çıksın."*[247] diye buyurmuştur.
Kim herhangi bir rüknü terkedecek olursa, o rüknü yerine getirmedikçe umresi tamam olmaz. Her kim umre vaciblerinden birisini terkederse bir kan (kurban kesmek) ile onu telafi eder. Eğer bir kimse umrede saçlarını kısaltmadan ya da traş etmeden cimada bulunacak olursa bir koyun kesmesi gerekir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'nın böyle bir fetvası vardır ve böyle bir kimsenin umresi de sahih olur.[248]
Her kim umre için Beyti tavaf etmeden önce hanımı ile cima ederse icma ile umresi fasid olur. Eğer cima tavaftan sonra fakat sa'yden önce olursa yine cumhura göre umresi fasiddir. Her iki halde de umresi fasid olan kimsenin umresini tamamlaması, ayrıca onu kaza etmesi ve kurban kesmesi icab eder.[249]

15) Mekke'ye Giriş

Umre ya da hac yapacak kişinin Mekke'ye ulaştığında aşağıdaki hususları yerine getirmesi müstehabtır:
1- Tavaftan önce gerekli temizliği yapabilmek ve lazım olan gücü elde edebilmek için uygun bir yerde dinlenmesi müstehabtır. Eğer bunu yapmayacak olursa onun için vebal sözkonusu değildir. Bu sadece müstehabtır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* sabah oluncaya kadar Zû Tuvâ denilen yerde geceyi geçirdikten sonra Mekke'ye girmişti.[250]
2- İmkan bulursa gusletmesi müstehabtır. Çünkü İbn Ömer *radiyallahu anhuma* sabahı edinceye kadar Zû Tuvâ'da geceyi geçirmeden ve gusletmeden Mekke'ye girmezdi ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in da böyle yaptığını söylerdi.[251]
3- Eğer imkan bulursa Mekke'ye üst tarafından girer. Çünkü buradan giren bir kimse Mekke'yi karşısında bulur. Bununla birlikte hangi yoldan girerse onun için bir sakınca yoktur. Aişe *radiyallahu anha*'dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye geldiğinde üst tarafından Mekke'ye girdi ve alt tarafından çıktı."[252]
İbn Teymiye *Allah'ın rahmeti üzerine olsun* dedi ki: "Mekke'ye vardığında herhangi bir cihetten girmesi caizdir, fakat daha faziletli olan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak Ka'be cihetinden gelmesidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye üst tarafından ve Ka'be, önünde gelecek şekilde girmiştir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye girmek için guslederdi. Aynı şekilde Zû Tuvâ'da geceyi geçirirdi. Burası ise kendisine "Âbâru'z-Zâhir" denilen kuyuların yakınındadır. Burada geceyi geçirip gusledebilen ve Mekke'ye gündüz girme imkanını bulan kimse bunu yapsın, yoksa bunlardan herhangi birisini yapmakla yükümlü değildir."[253]
4- Mescid-i Haram'a ulaştığı takdirde efdal olan sağ ayağını önce atarak:

---

[242] Haşiyetu'r-Ravd, IV, 203; Menaru's-Sebil, I, 361
[243] Bu hadisin kaynakları "haccın rükunlerini" açıkladığımız bahiste geçmiş bulunmaktadır.
[244] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 539; Müslim, II, 901
[245] Hadisin kaynakları "haccın rükünleri" bahsinde geçmiş bulunmaktadır.
[246] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 606; Müslim, II, 880
[247] Hadisin kaynakları onüçüncü bahiste haccın vacibleri açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.
[248] Bk. el-Beyhaki, V, 172; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 233'de mevkuf bir rivayet olarak sahihtir demiştir. Ayrıca bk. Haşiyetu'r-Ravd, IV, 54; *Advau'l-Beyan*, V, 389
[249] *Advau'l-Beyan*, V, 389; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 290
[250] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 436; Müslim, II, 919
[251] Buhari ve Müslim aynı yerler.
[252] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 437; Müslim, aynı yer.
[253] İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 119-120

"Eûzu billâhil azîm, ve bi vechihil kerîm, ve sultânihil kadîm mineşşeytânirracîm. (Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasûlillah) Allâhummeftahlî ebvâbe rahmetik."
: Pek büyük olan Allah'a, O'nun kerim zatına ve kadim saltanatına kovulmuş şeytandan sığınırım.[254] *Allah'ın adıyla, salat*[255] *ve selam Allah'ın Rasûlüne.*[256] *Allah'ım bana rahmetinin kapılarını aç*[257] der.
Mescidden çıkarken de şunları söyler:
"Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasulillâh. Allâhumme innî es'eluke min fadlik. Allâhumma'simnî mineşşeytânirracîm."
: Allah'ın adıyla, sâlat ve selam Allah'ın Rasûlüne, Allah'ım ben senin lütfunu dilerim. Allah'ım kovulmuş şeytandan beni koru."[258]
Bu zikir diğer mescidlere girerken de söylenir. Aynı şekilde mescidden çıkış duası da böyledir. Bu dua Mescid-i Haram'a has değildir. Bu dört sünneti yapmayan bir kimse için de, yüce Allah'a hamdolsun ki, bir sakınca yoktur.[259]
5- Mescide girmeden önce gusledebilme imkanını bulamayan kimsenin bununla birlikte küçük ve büyük hadesten temiz olması da kaçınılmazdır. Çünkü Aişe *radiyallahu anha*, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den rivayet ettiğine göre, "Peygamber Mekke'ye varınca ilk yaptığı iş abdest almak oldu, sonra da Beytullahı tavaf etti."[260] Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Aişe *radiyallahu anha*'ya şöyle demiştir: *"Sen (ay hali olduğun için) hacıların yaptığı her şeyi yap. Şu kadar var ki temizleninceye kadar Beytullahı tavaf etme."*[261] Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Beyti tavaf etmek bir namazdır. Ancak sizler bu tavaf esnasında konuşabilirsiniz; fakat kim de konuşursa ancak hayır ile konuşsun."[262]
6- Mescid-i Haram'ın tahiyyesi (selamlaması) tavaf etmek isteyen kimse için tavaf etmektir. Tavaf etmek istemeyen kimse ise iki rekat kılmadıkça oturmamalıdır.[263]
7- Hastalık gibi bir gerekçesi olan kimseler için tavaf ya da sa'y yaparken binek üzerinde olmakta bir sakınca yoktur. Çünkü Ümmü Seleme *radiyallahu anha* şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e hasta olduğumu söyledim. O da şöyle buyurdu: *"Sen insanların arkasından ve bineğinin üzerinde olduğun halde tavaf et."* Ümmü Seleme dedi ki: Ben tavafımı yaptım. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* o vakitde Beytin yanıbaşında namaz kılıyor ve *"Tûr'a ve satır satır yazılı kitaba andolsun* " (suresini) okuyordu.[264]

16) Beytullah'ı Tavaf Etmek

Umre ya da hac yapan kimse Kâ'be'ye vardı mı aşağıdaki uygulamaları yapar:
1- Eğer temettu haccı ya da umre yapan bir kimse ise tavafa başlamadan önce telbiyeyi keser.[265] Sonra Hacer-i Esved'e doğru gider. Önce ona karşı döner, sonra sağ eliyle onu selamlar ve eğer imkan bulursa onu öper.[266] Kalabalık yaparak insanlara eziyet vermez. Hacer-i Esved'i istilam ettiği vakit: "Allahu Ekber"[267] der. Eğer "bismillahi vallahu ekber"[268] diyecek olursa bu da güzeldir. Hacer-i Esved ile ilgili dört sünnet vardır ki hepsi de Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabit olmuştur. Şöyle ki:
a- Hacer-i Esved'e elini sürer, onu öper, tekbir getirir. Bu en mükemmel haldir.[269]
b- Eğer buna imkân bulamazsa elini Hacer-i Esved'e sürer ve elini öper.[270]
c- Eğer buna imkân bulamazsa bir asa ile onu selamlar ve Hacer-i Esved'i kendisiyle selamladığı o eşyayı öper.[271]
d- Eğer buna da imkân bulamazsa eliyle işaret eder, tekbir getirir ve kendisiyle işaret yaptığı şeyi de öpmez.[272]

---

[254] Ebu Davud, el-Elbani, *Sahihu'l-Cami*, IV, 217'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[255] İbnu's-Sünni hadis no 88'de rivayet etmiş olup, *el-Elbani Sahihu'l-Kelimi't-Tayyib*, no: 63'de hasen olduğunu belirtmektedir.
[256] Müslim, I, 494
[257] Müslim, aynı yer.
[258] Az önce kaydedilen 2, 3 ve dört nolu dipnotlara bakınız. Son cümleyi İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 129
[259] Büyük ilim adamı hocamız Abdu'l-Aziz b. Bâz'ın görüşüne göre bu hususlar meşru olup, eğer imkan olursa yapılmaları müstehabtır. Bu bilgiyi ben *Buluğu'l-Meram* ile *Fethu'l-Bari* nüshalarının kenarında not olarak kaydetmiş bulunuyorum.
[260] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 496; Müslim, II, 906
[261] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 874
[262] Nesai, Tirmizi, İbn Huzeyme, IV, 222. "Ancak ..." diye başlayan cümle Nesai'nin dışındakiler tarafından rivayet edilmiştir. el-Elbani sahih olduğunu belirtmektedir. Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 283; *Sahihu'n-Nesai*, II, 614; *İrvau'l-Ğalil*, I, 154
[263] Bk. *Zadu'l-Mead*, II, 225
[264] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 490; Müslim, II, 927; Ayrıca bk. *Zadu'l-Mead*, II, 229
[265] Ahmed, II, 180; Ayrıca bk. *el-Muğni*, V, 256; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 461; *Sahihu't-Tirmizi*, I, 273; Ebu Davud, II, 163
[266] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 475
[267] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 476
[268] Bu uygulama İbn Ömer (r.anhuma)'dan ona mevkuf olarak sabit olmuştur. Bunu Beyhaki, V, 79'da rivayet etmiş olup, İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habir*, II, 247'de senedi sahihtir demiştir.
[269] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 475-486
[270] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 457; Müslim, II, 974
[271] Müslim, II, 927
[272] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 476

İşte bu sünnetlerden kolayına geleni yapan kişi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in sünnetini isabet ettirmiş olur (ona uymuş olur). Yüce Allah'a hamdolsun.

2- Daha sonra Beytullahı soluna alarak sağa yönelir. Tavafının başında:

"Allâhumme îmânen bike ve tasdîkan bi kitabîk, ve vefâen bî ahdike vettibâan lî sünneti nebiyyike Muhammed."

: Allah'ım sana iman ederek, kitabını tasdik ederek, ahdine vefa ederek, Peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem'in sünnetine uyarak (tavaf yapıyorum)." diyecek olursa bu da güzel bir iştir.[273]

3- Erkek tavafının ilk üç şavtında (turunda) Hacer-i Esved'den itibaren tekrar ona dönünceye kadar remel yapar (hafifçe koşar).[274] Bu ilk tavafta yapılır. İster temettu haccı yapan birisi olsun, ister umre yapan, ister sadece hac için ihrama girmiş olsun, isterse hac ve umreyi birlikte yapan hacc-ı kıran yapan kişi olsun farketmez. Remel, kısa adımlar ile hızlıca yürümek demektir. Geri kalan dört şavtta ise normal yürür. Herbir şavt, Hacer-i Esved'den başlar ve yine orada biter.

4- Erkek sadece ilk tavafta ıdtıba yapar. Idtıba ise ridasının (ihramın vücudunun üst tarafını örten parçasının) ortasını sağ koltuğunun altına, uçlarını ise sol omuzuna bırakır. Böylelikle sağ omuzu açıkta kalır, sol omuzunu da örtmüş olur.[275]

5- Tavaf yapan Rükn-i Yemani'nin hizasına gelecek olursa sağ eliyle onu istilam eder.[276] Eğer ona elini sürerken: "Bismillahi vallahu ekber" diyecek olursa bu güzeldir.[277] Fakat o rüknü öpmez. Eğer elini rükne sürmesi zor olursa bu işi terkeder ve tavafına devam eder. Ona işaret etmez, hizasına geldiği vakit de tekbir getirmez. Çünkü böyle bir uygulama Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'dan sabit olmuş değildir. Bu işleri tavafının her bir şavtında da yapar.

6- Rükn-i Yemani ile Hacer-i Esved arasında:

"Rabbenâ âtinâ fiddünya haseneten ve fil âhirati haseneten ve kinâ azâbennâr."

: Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru."[278] demesi müstehabtır.

7- Hacer-i Esved'in yanına geldiği her seferinde onu istilam eder, öper ve "Allahu Ekber" der. Eğer Haceri istilam ve onu öpmek mümkün olmazsa, onun hizasına geldiği her seferinde sağ eliyle sadece bir defa işaret eder ve bir defa tekbir getirir. Tavaf esnasında çokça zikir, dua ve istiğfarda bulunur. Şâyet Kur'ân okuyacak olur ise kıraatini ve yaptığı duayı gizli yapar, tavaf edenlere eziyet vermez. Tavaf esnasında okunacak belirli dualar yoktur. Tavafın herbir şavtı ya da sa'yin herbir turu için özel bir dua belirleyenlerin bir dayanakları yoktur. Hicr'in içinden tavaf etmez. Çünkü Hicr, Beyttendir. O bakımdan tavafın mutlaka Hicr'in arkasından olması gerekir.

8- Yedi şavtını tamamlayıp bitirdikten sonra ridasını düzeltir ve onu omuzları üzerine bırakarak Makam-ı İbrahim'e doğru gider ve:*"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin."* (el-Bakara, 2/125)[279] âyetini okur, arkasından eğer imkan bulursa Makamın arkasında iki rekat namaz kılar. Makamı kendisi ile Beytin arasında -Makamdan uzak olsa bile- bulundurmaya çalışır. Şâyet kalabalık ve benzeri bir sebep dolayısıyla buna imkan bulamazsa bu iki rekati Mescidin herhangi bir yerinde kılar. İnsanlara eziyet vermez, onların gidip geldikleri yolda namaz kılmaz. Birinci rekatte Fatiha'dan sonra Kâfirun suresini, ikinci rekatte Fatiha'dan sonra İhlas suresini okuması müstehabtır.[280]

9- Zemzeme gidip oradan su içmek ve başına su dökmek de müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.[281]

10- Eğer imkan bulursa tekrar Hacer-i Esved'e giderek onu istilâm etmesi müstehabtır.[282]

17) Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmek

1- Daha sonra sa'y yerine çıkar, Safa'ya doğru yönelir. Safa'ya yaklaştığı vakit:

"İnessafâ vel mervete min şeâirillâh, fe men haccel beyte evi'temera felâ cunâha aleyhi en yettavvafe bihimâ ve men tetavva'a hayran fe innallâhe şâkirun alîm."

"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. Her kim Beyt'i hacceder veya umre yaparsa onları güzelce tavaf etmesinde bir sakınca yoktur. Kim de gönül isteği ile (fazladan) bir hayır işlerse gerçekten Allah şükredenlerin ecrini verendir. Herşeyi hakkıyla bilendir." (el-Bakara, 2/158) mealindeki âyeti okur ve: "

---

[273] Bu, bu konuda varid olmuş haberde rivayet edilmiştir. Bk. Beyhaki, V, 79; Abdu'r-Rezzak, Musannef, V, 33. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 120; et-Telhisu'l-Habir, II, 247.

[274] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 470-477; Müslim, II, 920; Ahmed, III, 340, 394

[275] Tirmizi, Ebu Davud ve İbn Mace rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 352'de sahih olduğunu belirtmektedir.

[276] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 441, 473; Müslim, IV, 924

[277] Daha önceden de geçtiği gibi bu İbn Ömer'den sabit olmuş bir rivayettir.

[278] el-Bakara, II, 201. Hadisi Ahmed, III, 11; İbn Huzeyme ve Ebu Davud rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 354'te hasen olduğunu belirtmektedir.

[279] Hadisi Müslim, II, 886'da Cabir (r.a)'ın Veda haccını anlatan hadisi arasında zikretmektedir.

[280] Müslim, II, 288

[281] Ahmed, III, 394

[282] Müslim, II, 888; Ahmed, III, 394 ve başkaları rivayet etmiştir.

"Ebdeu bimâ bedeallahu bih"
: Allah'ın başladığı ile ben de başlarım" der.
2- Sonra Beyti görünceye kadar Safa tepesinin üzerine çıkar. Kıbleye yönelir. Allah'ı tevhid ve tekbir eder. O'na hamdeder[283] ve:
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber[284] Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyî ve yumîyt[285] ve huve ala kulli şey'in kadir. La ilahe illallahu vahdehû lâ şerike leh[286]. Enceze va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzabe vahdeh[287]: Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur. Hamd yalnızca O'nadır. Öldürür ve diriltir. O herşeye güç yetirendir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. O vaadini gerçekleştirdi, kulunu zafere eriştirdi. Tek başına bütün orduları bozguna uğrattı" der ve ellerini kaldırarak yapabildiği kadarıyla dua eder[288]. Bu zikir ve duayı üç defa tekrarlayarak dünya ve âhiret hayırlarından istekte bulunarak dilediği duaları yapar.
3- Sonra Safa'dan iner, Merve'ye doğru yürüyerek gider. Nihayet birinci yeşil direğe ulaşınca erkek eğer koşma imkanını bulursa hızlıca koşar fakat kimseye de rahatsızlık vermez. İkinci yeşil direğe ulaşınca Merve'ye varıncaya kadar normal olarak yürür. Merve'nin üzerine çıkar, Kıbleye yönelir, dua ederken ellerini kaldırır ve Safa üzerinde yapıp söylediklerinin bir benzerini yapıp söyler.
4- Sonra Merve'den Safa'ya doğru gitmek üzere iner. Birinci yeşil direğe ulaşınca onunla ikinci yeşil direk arasında hızlıca koşar. İkinci direği geçti mi Safa'ya ulaşıncaya kadar normal olarak yürür. Safa'ya ulaşıp ilk defasında yapıp söylediklerini yapıp söyler. Merve üzerinde de aynı şeyleri tekrarlar ve bu uygulamayı yedi şavt tamamlanıncaya kadar sürdürür. Safa'dan Merve'ye gidiş bir şavt, Merve'den Safa'ya dönüş bir şavttır. Sa'y ederken istediği zikir ve duaları yapar ve çokça zikir ve dua eder. Sa'y ettiği sırada: *"Rabbiğfir verham inneke ente'l-eazzu'l-ekrem: Rabbim mağfiret ve merhamet buyur. Şüphesiz sen en aziz ve en kerim olansın."* demesinde bir sakınca yoktur. Çünkü böyle bir dua İbn Ömer ve Abdullah b. Mesud *-radiyallahu anhum-*'dan sabit olmuştur.[289]
Hadesten ve pisliklerden temiz olması müstehabtır. Abdestsiz olarak sa'y edecek olursa bu da yeterlidir. Kadın için de aynı durum sözkonusudur. Eğer tavaftan sonra ay hali ya da lohusa olursa sa'yini yapar ve bu sa'y onun için yeterlidir. Çünkü taharet üzere olmak sa'yde şart değildir, sadece müstehabtır.[290]
5- Safa'dan başlayıp, Merve'de bitirmek üzere yedi şavtını tamamladığı takdirde eğer bu kişi umre yapan ya da temettu haccı yapan erkek ise başını traş eder. Eğer kadın ise herbir örüğünden parmak ucu kadar bir miktar kısaltır. Şâyet hac zamanı yakın olup, umre ile hac arası saç uzamayacak kadar kısa ise erkek için daha faziletli olan saçlarını kısaltmaktır. Böylece hacda başının geri kalan bölümlerini traş eder. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ashabı ile birlikte zülhiccenin dördüncü günü Mekke'ye geldiği vakit beraberinde hediye kurbanlığı getirmeyenlere saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmalarını emretmiştir.[291] Traş olmalarını emretmemiştir. Saçların kısaltılması esnasında başın tamamının saçlarını kısaltmak gerekir. Bir bölümünü kısaltmak yeterli değildir. Nitekim saçın bir kısmını traş etmek de yeterli değildir. Kadın için ise sadece saçları kısaltmak meşru kılınmıştır ve parmak uçları miktarından fazlasını da kesmez.
İhramlı olan kimse sözü geçen hususları yaptıktan sonra umresi tamamlanmış ve ihram sebebiyle kendisine haram kılınmış olan her şey helal olur. Ancak kıran ya da ifrad haccı yapan ve Haremin dışından hediye kurbanlıklarını getirmiş bir kimse ise, kurban bayramı birinci günü, birinci tahallülden sonra; hac ve umrede ihramdan çıkıncaya kadar ihramlı kalmaya devam eder.
Eğer kıran ya da ifrad haccı yapan kimsenin beraberinde hediye kurbanı bulunmuyor ise, böyle bir kimse için efdal olan umre yapması ve temettu haccı yapan kimsenin yaptıklarını yapmasıdır. Böylelikle o temettu haccı yapan bir kimse olur ve temettu haccı yapanın yapması gerekenleri yapar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* tavafının sonunda Merve üzerinde şöyle demiştir:
"Eğer ben geride bıraktıklarımı gelecekte yapmak durumunda kalırsam, hediye kurbanlıklarımı beraberimde getirmem ve yaptığımı umre olarak yaparım. Binaenaleyh sizden beraberinde hediye kurbanı bulunmayan kimse ihramdan çıksın ve bu yaptığını umre olarak yapsın."[292]
Kadın umre için ihrama girdikten sonra ve Beyti tavaf etmeden önce ay hali ya da lohusa olur da terviye gününe kadar temizlenmeyecek olursa ikamet ettiği yerden hac niyetiyle ihrama girer ve böylelikle kadın hac ile umreyi birlikte (kıran haccı) yapmış kabul edilir. Hacıların yaptıklarını yapar. Ancak temizlenip, gusledinceye kadar

---
283 Fazlalık Nesai ve İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 625; *Sahihu İbn Mace*, II, 186
284 Fazlalık Nesai'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 624; Ahmed, III, 388
285 Fazlalık Nesai ve İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 621; *Sahihu İbn Mace*, II, 186
286 Fazlalık İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 186
287 Müslim, II, 888
288 Ebu Davud bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 351
289 İbn Ebi Şeybe, IV, 68; Beyhaki, V, 95; Taberani, Dua, 870; el-Elbani, Peygamber (s.a)'ın haccı hakkında mevkuf bir rivayet olarak değerlendirmiştir. s. 120
290 Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 264
291 Bk. 13. bahis, 17 nolu dipnot.
292 Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888

Beyti tavaf etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Aişe *radiyallahu anha*'ya ay hali olunca şöyle demişti: *"Hacıların yaptıklarını sen de yap. Şu kadar var ki temizleninceye kadar Beyti tavaf etme."*[293] Kadın temizlendi mi Beyti tek bir tavaf eder, Safa ile Merve arasında da sa'y eder. Bu tek tavaf ve sa'y onun hem haccı hem de umresi için yeterli gelir.[294]

18) Zülhiccenin Sekizinci Günü Haccın İşleri

1- Zülhiccenin sekizinci günü olan Terviye gününde umreden sonra ihramdan çıkmış olan temettu haccı yapan kimselerin, kuşluk vaktinde kendi kaldıkları yerden ihrama girmeleri müstehabtır. Mekke halkından olup haccetmek isteyenler için de bu böyledir. İhramlarından çıkmamış bulunan kıran ve ifrad haccı yapan kimseler ise ilk ihramları üzere kalmaya devam ederler.
2- Gusletmek, temizlenmek, koku sürünmek ve mikattan itibaren ihrama girdiği vakit yapması müstehab olan diğer şeyleri yapmak müstehabtır.
3- Kalbinden hac etmeyi niyet eder ve "lebbeyke haccen" diyerek telbiye getirir. Eğer kendisini haccını tamamlamaktan alıkoyacak bir engelden korkuyor ise şart koşarak: *"Eğer herhangi bir husus beni engelleyecek olursa benim ihramdan çıkacağım yer beni (o engelle haccımı tamamlamaktan) alıkoyacağın yer olsun."* der.[295]
Şâyet başkası adına hacceden birisi ise yine kalbinden niyet getirerek: Lebbeyke haccen an fülan (filan kişi adına haccetmek üzere senin emrine uyarak geldim.) Yahut eğer adına haccedeceği kimse kadın ise; ...an fulane veya an ummi fulan (filan kadın veya filanın anası adına) der. Sonra telbiye getirmeye devam eder:
"Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk lâ şerike lek: Çağrına uydum buyur Allah'ım, buyur. Buyur senin hiçbir ortağın yoktur, buyur. Şüphesiz hamd de, nimet te senindir, mülk de (senindir). Senin hiçbir ortağın yoktur."[296]
Eğer: *"Lebbeyke ilahe'l-hakki lebbeyke: Buyur, ey hak olan ilah buyur"* ifadesini de ilave ederse bu da güzeldir. Çünkü bu da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabittir.[297]
4- Zeval vaktinden önce Mina'ya doğru yola koyulmak ve çokça telbiye getirmek müstehabtır.
5- Mina'da öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazları ile sabah namazını cem yapmaksızın kasr ile kılar. Ancak akşam ile sabah namazlarının kasr edilmesi (kısaltılarak iki rekat kılınmaları) sözkonusu değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekkeliler ile de Mekke ahalisinden olmayanlarla da namazları kasr (dört rekatlileri iki rekat olarak) ile kılmıştır. Bu hususta Mekkeli olanlarla olmayanlar arasında fark yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekkelilere namazlarını tamamlamalarını emretmemiştir. Eğer tamamlamaları vacib olsaydı mutlaka bu hususu onlara açıklardı.[298]
6- Hacının Arafe gecesi geceyi Mina'da geçirmesi müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar bekler.[299] Güneş doğunca Mina'dan telbiye ya da tekbir getirerek Arafat'a doğru yola koyulur. Çünkü Enes *Radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Bizden kimimiz yüksek sesle telbiye getiriyor ama tepki gösteren olmuyordu. Kimimiz tekbir getiriyor yine ona tepki gösteren olmuyordu."[300] Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu hususta onların hallerine itiraz etmemiştir. Fakat daha faziletli olan telbiyeyi sürdürmektir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hep telbiye getirmiştir.

19) Arafat'ta Vakfe Yapmak

1- Hacı Arafat'a vardı mı eğer imkan bulursa zeval vaktine kadar Nemire denilen yerde konaklaması müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.[301] Eğer orada konaklama imkanını bulamazsa Arafat'ta konaklamasında bir mahzur yoktur.
2- Güneş zevale erdikten sonra imamın (İslam devlet başkanının, halifenin) yahut onun vekilinin bugün ve daha sonrası için hacının yapması meşru kılınan hususları açıkladığı bir hutbe vermesi sünnettir. Bu hutbesinde onlara Allah'tan korkup takvalı olmalarını, O'nu tevhid etmelerini, bütün amellerini yalnız O'nun için ihlas ile yapmalarını emreder. Yüce Allah'ın haram kıldıklarını işlemekten onları sakındırır, yine bu hutbesinde Allah'ın kitabına ve Peygamberinin sünnetine sımsıkı sarılmalarını, onların gereğince hüküm vermelerini, bütün hususlarda kitab ve sünnetin hükmüne başvurmalarını tavsiye ve emreder. Bütün bu hususları Peygamber

[293] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888
[294] Geniş açıklamalar için bk. *Zadu'l-Mead*, II, 166-167
[295] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 132; Müslim, II, 867
[296] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 408; Müslim, II, 841
[297] Hadisi Nesai, İbn Mace ve Hakim rivayet etmişlerdir. Hakim, (I, 450) Buhari ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiş, Zehebi de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Başkaları da rivayet etmiş olup, büyük ilim adamı el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 582; *Sahihu İbn Mace*, II, 155; *el-Ahadîysu's-Sahiha*, V, 180'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[298] Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 130; İbn Bâz, *Fetava*, V, 267
[299] Müslim, II, 889
[300] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 510; Müslim, II, 933
[301] Müslim, II, 889

Salallahu aleyhi vesellem'e uyarak yerine getirir. Hutbeden sonra öğle ve ikindi namazlarını öğle namazı vaktinde tek bir ezan ve iki ikamet ile kasr ve cem ile (ikişer rekat ve aynı vakitte arka arkaya) kılarlar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.[302]

3- İmam (İslam devlet başkanı) ile namaz kılamayan bir kimse güneşin zevale ermesinden sonra az önce geçtiği üzere öğle namazının vaktinde öğle ve ikindi namazlarını hem cem, hem de kasr ile başka bir cemaatle birlikte kılar.

4- Daha sonra eğer Arafat'ın vakfe yapılan yerinde değil ise, vakfe yapılacak yere yerleşir. Vakfe yapılacak yerin sınırlarından emin olmaya ve bu sınırların içinde kalmaya dikkat eder. Efdal olan Cebel-i Rahme'yi -eğer imkan bulursa- kendisi ile kıble arasında bırakmasıdır.[303] Şâyet Cebel-i Rahme'yi önüne alarak kıbleye yönelme imkanını bulamazsa Cebel'i kıblesine almasa dahi kıbleye yönelir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Ben burada vakfe yaptım. Bununla birlikte Arafat'ın tümü vakfe yapılacak yerdir. Ancak Urene vadisinin iç tarafından yukarılarda durulur."[304]

5- Bu büyük ve azametli vakfe yerinde hac yapan kimsenin Allah'ı çokça zikretmesi, O'na çokça dua edip yalvarıp yakarması gerekir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak dua ettiği vakit ellerini kaldırır. Peygamber zevalden sonra ellerini havaya kaldırarak olanca gayretiyle dua edip vakfe yapmıştır. Usame *Radiyallahu anh* dedi ki: "Ben Arafat'ta Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in bineğinin arkasına binmiştim. Ellerini kaldırarak dua etti. Devesi hafif yana kayarak yuları düştü. Bir eliyle yularını tutarken, diğer elini yukarıya kaldırmıştı."[305] "Peygamber güneş batıncaya ve gurubtaki sarılık az miktar kayboluncaya kadar vakfe halinde dua edip durdu."[306]

Peygamber, dua etmeleri için ümmetine teşvikte bulunmuş ve bu konuda onları gayrete getirmeye çalışmıştır:

"En hayırlı dua Arafe günü yapılan duadır. Benim de, benden önceki peygamberlerin de söyledikleri en hayırlı söz ise:

La ilahe illallahu vahdehu la şerike leh. Lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve ala külli şeyin kadir: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. Onun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. O herşeye güç yetirendir, sözleridir."[307]

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah'ın Arafe gününden daha çok cehennem ateşinden kul azad ettiği başka bir gün yoktur. O bugünde yaklaşır, sonra orada (vakfe yapanlar) ile meleklere karşı övünerek: Bunlar ne istedi? diye buyurur."[308]

O halde hacının bu büyük fırsatı kaçırmaması gerekir. Çokça zikir, dua, tesbih getirmeli, çokça hamdetmeli, çokça tehlil getirmeli (lâ ilâhe illallah demeli)dir. Tevbe etmeli, Allah'tan mağfiret dilemeli ve bu halini güneş batıncaya kadar sürdürmelidir.[309]

Daha efdal olan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak oruç tutmamalıdır. Çünkü bu günde Ümmü el-Fadl kendisine devesi üzerinde vakfe yaparken bir tas süt göndermiş ve o da bu sütü içmiştir.[310]

6- Güneş batıp, battığından emin olununca hacılar sükûn ile ağırbaşlılık ile Müzdelife'ye gitmek üzere yola koyulurlar. Çokça telbiye getirirler. Geniş olan yerlerde hızlıca yol alırlar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmış ve: *"Ey insanlar! Sükûneti muhafaza ediniz, sakin olunuz."* diye buyurmuştur.[311]

Develerin şiddetli bir şekilde koşturulmak istendiğini, onlara vurulduğunu ve yüksek sesleri işitince de şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Sükûnetle yol almaya bakınız. Çünkü develeri hızlıca koşturarak çabuk gitmeye kalkışmak iyilik değildir."[312]

Burdan hareketle Ömer b. Abdüllaziz Arafat'ta hutbe verdiğinde şunları söylemişti: "(Hayırlarda) ileri giden devesi ya da atı öne geçen değildir. İleri giden kendisine günahlarının bağışlandığı kimsedir."[313]

7- Nahr (kurban bayramı birinci günü) fecri doğuncaya kadar Arafat'ta vakfe zamanı kaçırılmış olmaz. Çünkü Abdu'r-Rahman b. Ya'mer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Arafat'ta vakfe yaparken yanına Necid ahalisinden bir takım kimselerin geldiğine ve Ey Allah'ın Rasûlü, hac nasıldır dediklerine tanık oldum. O şöyle buyurdu:

---

[302] Müslim, II, 890
[303] Müslim, II, 890
[304] İbn Mace, bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 172; *Sahihu Ebi Davud*, I, 165. Hadisin aslı Müslim, II, 893; Ahmed, IV, 82'dedir.
[305] Nesai, V, 254; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 632'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.
[306] Müslim, II, 890
[307] Tirmizi ve Malik rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184 ile el-*Ahadîysu's-Sahiha*, no: 4503'de hasen olduğunu belirtmektedir.
[308] Müslim, II, 983
[309] Bu konuma ve başka konumlara uygun genel kapsamlı dualar ile faydalı zikirler bu kitabın 25. bahsinde kaydedilmiştir.
[310] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237
[311] Müslim, II, 891
[312] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 522
[313] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 522

“Hac, Arafat(da vakfe yapmak)tır. Buna göre kim cem’ (Müzdelife) gecesi sabah namazından önce (Arafat’a) gelebilirse onun haccı tamamdır.”[314]
Urve b. Mutarrif dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’e Müzdelife’de namazdan çıktıktan sonra vardım ve:
Ey Allah’ın Rasûlü dedim, ben Tay dağından geliyorum. Bineğimi alabildiğine yordum, kendimi de çok yordum. Allah’a yemin ederim ki, üzerinde vakfe yapmadık hiçbir tepe bırakmadım. Benim haccım oldu mu? Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
“Kim bizim bu namazımızda bulunur, bizimle birlikte burdan ayrılıncaya kadar vakfe yapar ve daha önce de gece ya da gündüz Arafat’ta vakfede bulunmuş ise o kimse haccını tamamlamış ve ibadetini tamamlayıp, kir pasından kurtulmuş olur.”[315]
Nahr günü (kurban bayramı birinci günü yani zülhiccenin onuncu günü) tan yeri ağarıp da hac etmek isteyen eğer Arafat’ta vakfe yapmamış ise o kimse haccı kaçırmış olur. Eğer ihrama girdiği sırada: “Eğer beni bir husus alıkoyacak olursa ihramdan çıkışım beni alıkoyacağın yer olsun” diye şart koşmuş ise ihramından çıkar ve herhangi bir şey yapması gerekmez. Şâyet şart koşmayıp, Arafat’ta vakfeyi kaçırmış ise umre yaparak ihramından çıkar, tavaf ve sa’y yapar, saçlarını traş eder ya da kısaltır. Şâyet beraberinde hediye kurbanı getirmiş ise onu keser ve bir sonraki sene hacceder, hediye kurbanını keser.”[316] Nitekim Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh* bu hususta Ebu Eyyub el-Ensari ile Hebbar b. el-Esved *Allah ikisinden de razı olsun*’e böylece fetva vermiştir.[317]
Haccını kaza etme yükümlülüğü olmadığı sadece umre yaparak ihramından çıkacağı ve hediye kurbanını keseceği de söylenmiştir. Ancak farz olan haccı eğer eda etmemiş ise, ona hac etmek önceden farz olduğundan dolayı daha sonra hac yapar.[318]

20) Müzdelife’de Gecelemek

1- Hacı Müzdelife’ye varır varmaz akşam namazını üç, yatsı namazını iki rekat olarak tek ezan ve iki ikamet ile birlikte cem, ederek kılar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.[319] Hacının Müzdelife’ye akşam vaktinde ya da yatsı vaktinin girişinden sonra varması arasında bir fark yoktur. Ancak gece yarısından önce Müzdelife’ye ulaşamayacak olursa, Müzdelife’ye varmadan dahi namazını kılar. Namazını gece yarısından sonrasına ertelemesi caiz değildir. Nerede olursa olsun namazlarını kılar ve iki vakit namazının farzı arasında ayrıca nafile kılmaz.[320]
2- Hacı bu geceyi Müzdelife’de geçirir, erken uyumaya gayret eder. Böylelikle nahr (kurban bayramı birinci günü, zülhiccenin onuncu) gününde hac menasikini eda etmek gücünü elde edebilsin.
3- Gücü yetmeyen kadınlarla küçük çocukların ve onların durumunda olanların, Müzdelife’den Mina’ya gece yarısından ayın batışından sonra inmeleri caizdir.[321] Esma’nın azadlısı Abdullah’ın rivayet ettiğine göre o Cem, (Müzdelife’de geceleme) gecesi Müzdelife yakınlarında konakladı, sonra dedi ki:
“Oğulcuğum ay battı mı?” Ben:
“Evet” dedim. O da:
“Haydi yola koyulunuz” dedi. Biz de yola koyulduk, Akabe cemresine taş atıncaya kadar yolumuza devam ettik. Sonra geri döndü ve konaklama yerinde sabah namazını kıldı. Ben ona:
“Gördüğüm kadarıyla biz çok erken davrandık.” Şöyle dedi:
“Oğulcuğum, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* kadınlara (ve zayıflara) izin verdi, dedi.”[322] İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’nın rivayet ettiği hadis de bunu gerektirmektedir. O şöyle demiştir: Ben Müzdelife gecesi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’in yakın akrabaları ve aile halkı arasında önden gönderdiği güçsüzler arasında bulunuyordum.”[323]

---

[314] Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 367; *Sahihu’n-Nesai*, II, 633; *Sahihu İbn Mace*, II, 173
[315] Sünen sahibleri ile başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu’t-Tirmizi*, I, 265 ve *İrvau’l-Ğalil*, IV, 258; no: 1016’da sahih olduğunu belirtmektedir.
[316] *el-Muğni*, II, 424; *Şerhu’l-Umde*, II, 655-668; *el-Menhec*, s. 58
[317] Hadisi İmam Malik, Muvatta, I, 383; Beyhaki, V, 174’te zikretmiş olup, el-Elbani, *İrvau’l-Ğalil*, IV, 344’te sahih olduğunu belirtmektedir.
[318] Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 426; *Şerhu’l-Umde*, II, 665. Bu görüşü büyük ilim adamı Abdu’l-Aziz b. Bâz, *Buluğu’l-Meram şerhi*nde tercih etmekte ve haccı yetişemeyen ve umre yaparak ihramdan çıkıp hediye kurbanı kesen kimsenin farz olan haccı yapmamış olması hali müstesna ikinci bir hac yapmakla mükellef olmadığını belirtmekte ve şöyle demektedir: Ashab-ı Kiram’dan böyle bir kimsenin haccını kaza etmesi gerekir, diyenlerin bu görüşlerinin de farz olan haccı yapmamış olan kimseler hakkında olma ihtimali vardır, der
[319] Müslim, II, 891
[320] Müslim, II, 891; Buhari *-Fethu’l-Bari* ile-, III, 523
[321] *Zadu’l-Mead*, II, 248
[322] Buhari *-Fethu’l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 940
[323] Buhari *-Fethu’l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 941

Aişe *radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadis de bunu gerektirmektedir: "Müzdelife gecesi, Sevde Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den insanlardan önce ayrılmak için izin istedi. Ağır bir kadın idi. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ona izin verdi."[324]
Yine Aişe *radiyallahu anha*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nahr (zülhiccenin onuncu günü) gecesi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Ümmü Seleme'yi gönderdi o da tan yeri ağarmadan önce cemreye taş attı, sonra gidip ifada tavafını yaptı."[325]
4- İkinci fecir ortaya çıktıktan sonra erkenden sabah namazını kılar. Sonra da Meş'ar-i Haram'ın yanında vakfe yapar, kıbleye yönelir, Allah'a dua eder, tekbir ve tehlil getirir, onu tevhid eder.[326] Ellerini kaldırarak bol bol dua eder. Sabah iyice aydınlanıncaya kadar bu halde devam etmesi müstehabtır. Müzdelife'nin neresinde olursa olsun vakfe yapabilir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Ben burada vakfe yaptım. Cem'in (Müzdelife'nin) her tarafı da vakfe yapılacak yerdir."*[327] diye buyurmuştur. Cem de Müzdelife'nin kendisidir.
5- Ortalık iyice aydınlanınca güneş doğmadan önce Müzdelife'den Mina'ya doğru yola çıkılır. Bu günde yedi tane küçük çakıl taşı toplamak sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ancak Meş'ar-i Haram'dan Mina'ya gitmek üzere ayrıldığı vakit kendisine taş toplanmasını emretmişti. Çünkü bu hususta Abbas'ın oğlu[328]nun rivayet ettiği hadis bunu gerektirmektedir. O şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bana devesi üzerinde iken Akabe cemresine taş atacağımız sabah: *"Git bana taş topla"* diye buyurdu.[329] Ben de ona yedi tane küçük taş topladım. Taşlar avucunda iken onları silkelemeye ve şöyle demeye koyuldu: *"İşte bu taşlar gibi atınız. Sakın dinde aşırıya gitmeyiniz. Çünkü sizden öncekileri dinde aşırıya gitmek helak etti."*[330]
Efdal olan budur. Bununla birlikte taşları nereden toplarsa caizdir. Mutlaka Müzdelife'den toplanmaları şartı yoktur. Mina'dan toplanmaları da caizdir. Sünnet olan bu günde akabe cemresine atacağı yedi tane küçük çakıl taşı toplamaktır. Diğer üç güne gelince her gün Mina'dan yirmibir tane taş toplar ve bunları üç tane cemreye atar.[331]
Hacı Mina'ya doğru yol alırken çokça telbiye getirir. Muhassir[332] denilen yere varınca eğer kimseyi rahatsız etmeksizin bir parça hızlı yol alabilirse hızlıca yol alması müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.[333]

21) Nahr Günü (Kurban Bayramı'nın Birinci Yani Zülhiccenin Onuncu Günü) Yapılacak Hac İşleri

Hacı nahr günü Mina'ya ulaştığı takdirde daha faziletli olan şu dört işi aşağıdaki sıraya göre yapmasıdır:
1- Akabe cemresi (büyük şeytan) yanında telbiye getirmeye son verir.[334] Mina'yı sağ tarafına, Kabe'yi sol tarafına ve Akabe cemresini önüne alması müstehabtır. Bundan sonra arka arkaya oraya yedi taş atar. Herbir taşı atarken elini kaldırır ve tekbir getirir.[335] Hacının kurban bayramı birinci günü kuşluk vaktinde taş atması müstehab olan biricik cemre budur. Diğer günlerde ise her üç cemreye de zevalden sonra taş atılır. Cabir *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* nahr günü kuşluk vakti (Akabe cemresine) taş attı. Bundan sonra ise güneş zevale erdikten sonra (cemreleri taşladı)."[336] Akabe cemresi ise Mekke tarafındaki son cemredir.
2- Hacı Akabe cemresine taş attıktan sonra hediye kurbanını ya da kurbanlığını keser. Bu ise bir koyun, bir devenin ya da bir inek türünün yedide biridir. Temettu ve kıran haccı yapan kimse için bu, vacibtir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"...Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak isterse kurbandan kolayına geleni kessin. Fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, (memlekete) döndüğünüz vakit de yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun. Bu aile ikametgahı Mescid-i Haram'da olmayanlar içindir." (Bakara, 2/196)
Hediye kurbanını keserken:

---

324 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526-527; Müslim, II, 939
325 Ebu Davud, Hadis no: 1942; Nesai, V, 272; İbn Hacer, *Buluğu'l-Meram*'da senedinin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Şeyh Abdu'l-Kadir el-Arnavut ise senedi hasendir demiştir. Bk. *Camiu'l-Usul*, III, 263
326 Müslim, II, 891
327 Müslim, II, 981
328 Kasıt Abbas'ın oğlu el-Fadl'dır. Çünkü Abdullah'ı Rasûlullah *sallallahu aleyhi vesellem* nahr (zülhiccenin onuncu) gecesi aile halkından güçsüz olanlarla birlikte göndermişti. (İbn Cibrîn)
329 Maksat atmak için kullanılan küçük taşlardır. Kişi bu taşları iki parmağı arasında tutup atabilecek kadar küçüktürler.
330 Nesai, İbn Mace; Ahmed, I, 215 ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 640; *Sahihu İbn Mace*, II, 177 ve *Silsiletu'l-Ahadîysi's-Sahiha*, III, 278'de sahih olduğunu belirtmektedir.
331 Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 272
332 *Muhassir*, Müzdelife ile Mina arasında bir vadinin adıdır.
333 Müslim, II, 891
334 Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* Akabe cemresine taş atıncaya kadar hep telbiye getirmiştir. Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 532; Müslim, II, 931
335 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 581; Müslim, II, 892-942
336 İbn Mace dışında Sünen sahibleri; Müslim, II, 945; Buhari, III, 579

*"Bismillahi vallahu ekber, Allahumme minke ve leke. Allahumme tekabbel minnî: Allah'ın adıyla, Allah en büyüktür. Allah'ım (bu) sendendir ve senin içindir. Allah'ım benden kabul buyur."*demesi müstehabtır.[337] Koyun ve inek türlerinin sol yanları üzere Ka'be'ye yöneltilmiş olarak kesilmeleri, develerin ise ön sol ayakları bağlanmış olarak ayakta boğazlanmaları sünnettir.[338] Hediye kurbanından yemesi, hediye vermesi ve sadaka vermesi müstehabtır. Çünkü yüce Allah: *"Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin."* (el-Hac, 22/28) diye buyurmaktadır. Sahih olan görüşe göre kurban kesme zamanı Teşrik günlerinden (zülhiccenin) onüçüncü günü güneş battığı vakte kadar devam eder.[339] Efdal olan Mina'da kurbanını kesmesidir. Mekke'de kesmesi de caizdir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Arafe'nin her tarafı vakfe yapılacak yerdir. Mina'nın her tarafı da kurban kesilecek yerdir. Müzdelife'nin her tarafı vakfe yapılacak yerdir. Mekke'nin dağları arasındaki geçitlerin hepsi de hem yoldur, hem de kurban kesilecek yerdir."[340]
3- Haccın kurbanlığını kestikten sonra başını traş eder ya da saçlarını kısaltır. Traş erkekler için daha faziletlidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* başlarını traş edenlere üç defa rahmet ve mağfiret ile dua etmiş, saçlarını kısaltanlara ise sadece bir defa dua etmiştir.[341] Kadın ise saçlarını sadece kısaltmakla yükümlüdür. O saçlarının herbir tarafından bir parmak ucu ya da daha az bir miktar kısaltır. Akabe cemresinin taşlanmasından, saçların traş edilip ya da kısaltılmasından sonra ihramda olan kimseye ihram sebebiyle haram olan her şey - kadınlar dışında- helal olur. Bu şekilde helal olmaya "birinci tehallül" denilir.
Birinci tehallül gerçekleştikten sonra koku sürünmesi müstehabtır. Çünkü Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Ben Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e ihrama girdiği vakit koku sürerdim. İhramdan çıktıktan sonra Beyti tavaf etmeden önce de koku sürerdim."[342] Temizlenip en güzel elbiselerini giyinmesi müstehabtır.
4- Sözü geçen işleri yaptıktan sonra hacı Beytullahı tavaf etmek üzere Mekke'ye yönelir. Bu tavafa "ifada tavafı" ve "ziyaret tavafı "adları verilir. Haccın rükünlerinden birisidir. Yüce Allah'ın:*"Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."* (el-Hac, 22/29) buyruğunda kastedilen budur. Bu tavafı, daha önce sözü edilen tavaf ile bütünüyle aynıdır. Şu kadar var ki bu tavafta remel ve ıdtıba' yoktur.
Daha sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kılar. Zemzemden su içmesi de müstehabtır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de böyle yapmıştır.[343]
Tavaftan ve iki rekat namaz kıldıktan sonra eğer temettu haccı yapan birisi ise Safa ile Merve arasında sa'y eder. Çünkü daha önce yaptığı sa'y umre içindi. Bu ise haccın sa'yidir. Çünkü Aişe *radiyallahu anha*'nın Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Veda Haccı hakkında şöyle dediği sabittir: "...Daha sonra umre yapmak üzere ihrama girmiş olan kimseler Beyti tavaf ettiler. Safa ile Merve arasında sa'y ettiler, sonra da ihramdan çıktılar. Daha sonra Mina'dan döndükten sonra hac için bir başka tavaf yaptılar. Hac ile umreyi birlikte yapmış olanlar ise sadece bir tavaf yaptılar."[344]
"Bir başka tavaf" ifadesi ile en sahih açıklamaya göre Safa ile Merve arasındaki sa'y etmeyi kastetmektedir. Çünkü ifada tavafı, bütün hacılar için bir rükündür ve bunu yerine getirmişlerdir. Bu açıklamanın doğruluğuna bir diğer delil de Buhari'nin kesin ifade (cezim sîgasıyla) ile muallak bir rivayet olarak İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'dan kaydettiği şu rivayet delil teşkil etmektedir: Ona temettu haccı hakkında soru sorulunca şu cevabı vermiştir: Muhacirler, ensar ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in hanımları Veda Haccı sırasında ihrama girdiler. Biz de ihrama girdik. Mekke'ye geldiğimizde Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Sizin hac için ihrama girişinizi umre olarak yerine getiriniz. (Beraberinde) hediye kurbanlıkları getirip, onlara gerdanlık takanlar müstesna." Bunun üzerine biz de beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik. Hanımlara yaklaştık, elbiseler giyindik. Yine (Peygamber) şöyle buyurdu:
"Her kim hediye kurbanlıklarına gerdanlık takmış ise artık hediye kurbanlıkları yerine ulaşıncaya kadar o ihramdan çıkamaz." Daha sonra bize terviye günü öğleden sonra hac için ihrama girmemizi emretti. Hac menasikini bitirdikten sonra geldik Beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik... diye hadisi nakletmektedir.[345]
İşte bu ifade temettu haccı yapan kimsenin iki defa (Safa ile Merve arasında) sa'y yapacağını açıkça göstermektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[346]
Kıran ya da ifrad haccı yapan kimse ise sadece bir tane sa'y yapar. Eğer kudum tavafından sonra bu sa'yi yapmış ise ifada tavafından sonra sa'y yapmasına gerek yoktur. Yapmamışsa ifada tavafından sonra sa'y yapar.[347]

---

[337] Müslim, III, 1557; Beyhaki, IX, 287
[338] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 553; Müslim, II, 956
[339] Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 274.
[340] Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiştir. Bir kısmı Müslim, II, 893'te yer almaktadır. Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 365.
[341] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 561; Müslim, II, 945
[342] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 396; Müslim, II, 846
[343] Müslim, II, 892; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 491
[344] Hadisin aslı Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 400 ile III, 421'de; Müslim'de de aynı lafızla, II, 870, Hadis no: 1211'de yer almaktadır.
[345] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 432
[346] İbn Bâz, *Fetava*, V, 275; *Zadu'l-Mead*, II, 273
[347] Bk. Müslim, II, 892'de Cabir *radiyallahu anh*'ın hadisi. Ayrıca bu hususta gerekli açıklamalar için bk. *Zadu'l-Mead*, II, 273

İkinci tehallül (nihai olarak ihramın sona ermesi)ün kendisi ile gerçekleştiği ameller üç tanedir: Akabe cemresini taşlamak, saçları traş etmek veya kısaltmak, sa'y yapmakla yükümlü olan kimselerin ifada tavafından sonra sa'y yapması. Bu üç ameli yerine getirdikten sonra ihram sebebiyle kendisine haram olan her şey -kadınlar dahil- helal olur. Bunlardan ikisini yapan kimse için ihram sebebiyle haram olan her şey -kadınlar dışında- helal olur ve buna önceden de geçtiği gibi "birinci tehallül" adı verilir.[348]

Hac eden kimse için daha faziletli olan, sözü geçen bu dört işi şöylece sıralamasıdır: Akabe cemresine taş atmak, sonra kurban kesmek, sonra saçları traş etmek yahut kısaltmak, bundan sonra da Beyti tavaf etmek, temettu haccı yapan kimse için de daha sonra sa'y etmek. Kıran haccı ile ifrad haccı yapan kimseler de eğer kudum tavafından sonra sa'y etmemişlerse onlar da sa'y ederler.

Eğer bu işlerden birini diğerinden önce yapacak olursa onun için bir sakınca yoktur ve bu da onun için yeterli olur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e bu hususta ardı arkasına sorulan sorulara verdiği cevabta müsaade ettiği sabit olmuştur. Bir adam kendisine gelerek:

"Farkına varamadan kurbanımı kesmeden önce saçlarımı traş ettim", dedi. Peygamber:

"Kurbanını kes, bir mahzuru yoktur" diye cevab vermiştir.

Bir diğeri gelerek:

"Farkına varamadan cemreye taş atmadan kurbanımı kestim", diye sormuş. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*:

"Cemreye taş at, bir mahzuru yoktur." diye cevab vermiştir.

Bir başkası gelerek:

"Cemreye taş atmadan saçlarımı traş ettim", diye sormuş, Peygamber:

"Taş at, bir mahzuru yoktur" diye buyurmuştur.

Bir diğeri gelerek:

"Ben taş atmadan Beyte gidip tavaf ettim", diye sormuş, Peygamber:

"Taş at bir mahzuru yoktur" diye cevab vermiştir. O gün Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'a önce yapılan ya da sonraya bırakılan herbir iş için ne kadar soru sorulduysa mutlaka:

"Yap, bunda bir sakınca yoktur" diye cevab vermiştir.[349]

Bir başkası:

"Akşamdan sonra cemreye taş attım", diye sormuş, Peygamber:

"Sakıncası yoktur" diye cevab vermiştir.[350]

Bir diğeri:

"Ey Allah'ın Rasûlü, tavaf etmeden önce sa'y ettim", diye sormuş, Peygamber:

"Sakıncası yoktur" diye buyurmuştur.[351]

Bütün bunlar bu hususlarda kolaylık sağlamanın, yumuşaklıkla, merhametle muamele etmenin delilleri arasındadır. Yüce Allah'a hamdolsun.

22) Teşrik Günlerinde Yapılacak Hac İşleri

1- Hacı İfada tavafından ve sa'y etmesi gerekenler de sa'y ettikten sonra Mina'ya geri döner. (Zülhiccenin) 11 ve 12. gecelerini orada geçirir. Burada gecelemek haccın vaciblerindendir. Sakalar (su dağıtanlar), çobanlar ve benzerlerine ise vacib değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mina'da geceyi geçirmemek hususunda çobanlara ruhsat verdiği gibi[352] sikayet (hacılara su dağıtmak) görevi dolayısıyla Abbas'a da izin vermiştir.[353] Bundan dolayı Ömer *Radiyallahu anh* şöyle derdi: "Mina'da kalınması gereken gecelerde hiçbir hacı Akabe'nin gerisinde kalarak geceyi geçirmesin."[354]

Bu iki günde güneşin zevalinden sonra üç cemreye taş atar. Bu taş atmak da haccın vaciblerindendir.

Zevalden önce cemrelere taş atmak caiz değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ancak zevalden sonra taş atmıştır. Eğer bu caiz olsaydı elbette ümmetine kolaylık sağlamak için zevalden önce taş atardı. Bundan dolayı İbn Ömer *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: "Bizler uygun vakti beklerdik. Güneş zevale erdi mi taş atardık."[355] Yine İbn Ömer şöyle derdi: "Cemrelere üç gün zarfında güneş zevale ermedikçe taş atmayınız."[356]

Cemrelere taş atarken aşağıdaki sıraya uymak icab eder:

---

[348] Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 277

[349] Bu rivayetleri Müslim, Abdullah b. Amr *radıyallahu anhuma*'dan, II, 948-950'de; Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 569'da rivayet etmektedir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul*, III, 300-303

[350] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 568'de İbn Abbas (r.anhuma)'da.

[351] Ebu Davud, Hadis no: 2015; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 379'da, İbn Bâz da *et-Tahkik ve'l-İdah*, s. 60'da sahih olduğunu belirtmektedirler.

[352] Hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. Bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 28

[353] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 578; Müslim, II, 953

[354] *Muvatta*, I, 406

[355] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, III, 579

[356] *Muvatta*, I, 408

a- Önce birinci cemreye (küçük şeytana) taş atmakla başlar. Bu da Mekke'den en uzak cemre olup, Hayf mescidi yakınında olandır. Buna arka arkaya yedi taş atar. Herbir taşı atarken elini kaldırır ve akabinde tekbir getirir. Taşın cemrenin etrafını çeviren havuza düşmesi gerekir. Eğer havuzun içine düşmeyecek olursa yerini bulmamış olur. Daha sonra taşların kendisine isabet etmeyeceği ve insanlara da rahatsızlık vermeyecek şekilde ileriye geçer, kıbleye yönelir, ellerini kaldırır, uzunca dua eder.
b- Orta cemreye (orta şeytana) ardı arkasına yedi tane taş atar. Herbir taşı attığı sırada tekbir getirir. Sonra sol tarafa doğru ilerler ve insanlara kolaylık sağlayacak şekilde kıbleye yönelir, uzunca durur, ellerini kaldırarak dua eder.
c- Sonra Akabe cemresine (büyük şeytana) ardı arkasına yedi tane taş atar ve herbir taşı atmakla birlikte tekbir getirir. Daha sonra durmaksızın ve dua da etmeksizin yürüyüp gider.[357]
Daha sonra ikinci teşrîk gününde de cemrelere zevalden sonra bir önceki günde yaptığı şekilde taş atar. Birinci ve ikinci cemrelerin yanında birinci teşrîk gününde yaptığının aynısını yapar.[358]
2- Temettu ve kıran haccı yapan kimse eğer kurban kesemeyecek olursa üç günü hacda, yedi günü de ailesi yanına döndüğü vakit olmak üzere on gün oruç tutar. Bu üç günü dilerse nahr (zülhiccenin onuncu günü)den önce tutar, dilerse üç teşrîk günü (kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü yani zülhiccenin onbir, oniki ve onüçüncü günleri) oruç tutar. Çünkü Aişe ve İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun) şöyle demişlerdir: "Hediye kurbanı kesmek imkanı bulamayan kimseler dışında teşrîk günlerinde oruç tutmaya ruhsat verilmemiştir."[359]
Efdal olan ise bu üç günü Arafe gününden önce tutmaktır. Böylelikle Arafe günü oruç tutmamış olur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Arafe günü oruçsuz vakfe yapmıştır. Meymune *radiyallahu anha*'dan rivayet ettiğine göre insanlar Arafe günü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in oruçlu olup olmadığı hususunda şüphe ettiler. Bunun üzerine o vakfe yerinde duruyor iken ben de kendisine bir kab süt gönderdim.[360] İnsanlar ona bakıp dururken o da o sütten içti."[361] Bir diğer rivayette zikredildiğine göre Ümmü el-Fadl ona devesi üzerinde vakfede iken bir tas süt göndermiş, o da o sütü içmiştir.[362]
3- Yaşlı, hasta, küçük çocuk, hamile kadın vb. cemrelere taş atmaktan acze düşen kimselerin kendi adlarına vekâleten taş atacak kimseleri görevlendirmeleri caizdir. Çünkü yüce Allah: *"Gücünüz yettiğince Allah'tan korkunuz."* (et-Teğabun, 64/16) diye buyurmuştur. Bu gibi kimseler ise cemrelere taş atıldığı vakit insanlar arasında kalabalığa karışamazlar. Taş atma zamanı ise geçicidir. Kaza edilmesine dair meşrû bir delil yoktur. O bakımdan bunların diğer hac ibadetlerinin aksine başkalarını görevlendirmeleri caizdir.
Gücü yeten erkek ve kadınların ise taş atmak üzere başkalarını görevlendirmeleri caiz olmaz. Vekil olarak görevlendirilen kimsenin önce kendisi adına, sonra da kendisini vekil eden adına aynı yerde her üç cemreye de sırasıyla taş atması caizdir. Yani önce birinci cemreye kendi adına yedi taş atar, sonra kendisini vekil tayin edenin adına yedi taş atar. İkinci ve üçüncü cemrede de böyle yapar.
Küçük çocuğun adına az önce geçen açıklamaya uygun bir şekilde velisinin taş atması caizdir. Cabir *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte hac ettik. Beraberimizde kadınlar ve çocuklar da vardı. Çocuklar adına biz telbiye getirdik (ihrama girdik) ve yine onlar adına cemrelere taş attık."[363] Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[364]
4- Teşrîk günlerinde cemrelere taş atmakta faziletli olan zaman, güneşin batışından önce taşların atılmasıdır. Aynı şekilde Akabe cemresine de nahr (zülhiccenin onuncu) günü güneş batımından önce taş atanın, taşı vaktinde attığı kabul edilir. Bununla birlikte daha efdal olan gücü yeten kimselerin kuşluk vaktinde bu cemreye taş atmalarıdır.
Geceleyin cemrelere taş atmaya gelince, kimi ilim adamı buna da cevaz vermiştir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* taş atma vaktinin başlangıcını teşrîk günlerinde zevalden sonra diye tayin etmiş, fakat sona ereceği zamanı tesbit etmemiştir. Aynı şekilde Akabe cemresine taş atma vakti gücü yeten kimseler için nahr günü güneşin doğuşundan sonradır. İhtiyata uygun olan, görüş ayrılığından kurtulmak için güneşin batımından önce taş atmaktır. Fakat eğer kişi buna mecbur kalır ve gerek duyacak olursa, güneşi batan günün gecesinde gecenin sonuna kadar taş atmakta da bir mahzur yoktur.[365]
5- Zülhiccenin onikinci günü güneş battığı halde Mina'dan çıkıp gitmeyen kimsenin orada kalarak Mina'da geceyi geçirmesi ve onüçüncü gün zevalden sonra her üç cemreye de taş atması gerekir. Çünkü İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan sabit olduğuna göre o şöyle derdi: "Her kim teşrîk günlerinin ortancasında iken güneş

---

[357] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 582-583
[358] Birinci teşrîk günü zülhiccenin onbirinci, ikinci teşrîk günü zülhiccenin onikinci günüdür (çeviren)
[359] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 242
[360] Bk. *Fethu'l-Bari*, IV, 238
[361] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237
[362] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237
[363] Ahmed, III, 314 ve İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *et-Telhisu'l-Habir*, II, 270
[364] Cemrelere taş atmak hususunda vekalet vermek için bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 155-278; *Advau'l-Beyan*, V, 308; İbn Useymîn, *el-Menhec*, s. 63; İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI (sahife numarası verilmemiş.)
[365] Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 165 ve 167; *Advau'l-Beyan*, V, 283 ve 299. Ayrıca geceleyin cemrelere taş atmanın cevazı hususunda büyük ilim adamları komisyonunun kararı için bk. Abdu'r-Rahman el-Bessam, *Tavdihu'l-Ahkam min Buluği'l-Meram*, III, 373. Bu husustaki hadis ve diğer rivayetler için bk. *Camiu'l-Usul*, III, 278-282; Nevevi, *el-Mecmu*, VIII, 240; İbn Useymin, *Aylık Konuşmalar*, X, 77

battığı halde o Mina'da bulunuyor ise, ertesi günü cemrelere taş atmadıkça ayrılmasın."[366] Fakat onikinci günü kendisinin tercihi olmaksızın Mina'da iken güneş batacak olursa -mesela yüklerini hazırlamış ve bineğine binmiş olmakla birlikte, arabaların kalabalığı dolayısıyla gecikmiş ise- ertesi günü kalması gerekmez.

6- Teşrîk günlerinden olan zülhiccenin onikinci günü zevalden sonra cemrelere taş attıktan sonra hacı dilerse elini çabuk tutar ve veda tavafını yapar, sonra da memleketine geri döner. Dilerse bir gün daha gecikir ve onüçüncü gece de Mina'da kalır ve onüçüncü gün zevalden sonra cemrelere taş atar. Efdal olan budur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Kim iki günde acele ederse ona günah yoktur. Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur. Bu takvalı hareket edenler içindir." (el-Bakara, 2/203)

Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* acele etmek hususunda insanlara izin vermekle birlikte, kendisi acele edip erken ayrılmamıştır. Aksine onüçüncü günü zevalden sonra üç cemreye de taş atıncaya kadar Mina'da kalmış, sonra el-Abtah denilen yerde konaklayarak öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada kıldıktan sonra kısa bir süre yatmış, sonra da Mekke'ye veda tavafını yapmak üzere kalkıp gitmiştir.[367]

Muhassab (el-Abtah)'de konaklamak sünnet midir, yoksa Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'ın orada konaklaması ayrılması açısından daha uygun olduğundan mıdır?

Bir kesim bunun haccın sünnetlerinden olduğunu söylemiştir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mina'dan ayrılmak isteyince şöyle buyurmuştur:

"İnşaallah yarın Beni Kinane Hayfi diye bilinen ve küfür üzere birbirleriyle antlaştıkları yerde konaklayacağız." Bununla kastettiği yer Muhassab'tır. Şöyle ki Kureyşlilerle, Kinaneliler, Haşimoğulları ile Abdu'l-Muttalib oğulları aleyhine kendilerine peygamberi teslim etmedikçe onlara kız alıp vermemek, onlarla alış-veriş yapmamak üzere ahidleşmişlerdi.[368] İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Ebu Bekir ve Ömer Abtah'da konaklıyorlardı."[369] İbn Ömer'in görüşüne göre Muhassab'da kalmak sünnettir. Nafi de şöyle demiştir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile ondan sonra halifeler Muhassab'da kalmışlardır."[370]

İbn Abbas *radiyallahu anhuma* ile Âişe *radiyallahu anha*'nın görüşüne göre Abtah'da konaklamak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ayrılışı için daha uygundur.[371]

İnşaallah doğru olan Mina'dan ayrılış günü Abtah'da konaklamanın -İbn Ömer'in dediği, raşid halifelerin de uyguladığı gibi- sünnet olduğudur. Merhum İbnu'l-Kayyim de bu görüşe meyletmiş. Büyük ilim adamı Abdu'l-Aziz b. Bâz da bunu tercih etmiştir. Efdal olan hacının Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'ın yaptıklarını yapmasıdır. Bununla birlikte yapamayacak olursa vebal ve günah sözkonusu değildir. Çünkü böyle bir uygulama herhangi bir zorluk olmaksızın ve imkan bulunursa yapılması halinde efdaldir.[372]

23) Veda Tavafı

Hacceden Mekke'den ayrılmak istedi mi "veda tavafı" yapmadan çıkmamalıdır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Sizden hiçbir kimse yapacağı son iş Beytteki tavafı olmadıkça ayrılıp gitmesin."*[373] İbn Abbas *radiyallahu anhuma* da şöyle demiştir: "İnsanlara yapacakları son işin Beyti tavaf olması emrolunmuştur. Şu kadar var ki ay hali olan kadından bu sorumluluk hafifletilmiştir."[374]

Buna göre ay hali olan kadının veda tavafı yapmak yükümlülüğü yoktur. Lohusa olan hanım için de durum böyledir. Aişe *radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadise göre Safiyye *radiyallahu anha* ifada tavafından sonra ay hali olmuş, bunun üzerine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"O takdirde Mekke'den yola koyulabilir."* diye buyurmuştur.[375]

Kişi yedi şavt ile Beyti tavaf eder, sonra Makam-ı İbrahim *aleyhisselam*'ın arkasında iki rekat namaz kılar. Sonra Mescid-i Haram'dan çıkar ve daha önce geçtiği üzere mescidden çıkış duasını okur, arkasından da ülkesine geri döner.

24) Rasulullah *Sallallahu Aleyhi Vesellem*'in Mescidini Ziyaret Etmek

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Mescidini ziyaret etmek müstehabtır. Orayı ziyaret her zaman ve her vakit meşrûdur. Bunun belirli bir zamanı yoktur. Haccın işleri arasında değildir. Kabrin ziyaret edilmesi için

---

[366] Muvatta, I, 407; Beyhaki, V, 152; Abdu'l-Kadir el-Arnavud isnadının sahih olduğunu belirtmektedir. Bk. *Camiu'l-Usul*, III, 282
[367] Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 590
[368] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 453
[369] Müslim, II, 951
[370] Müslim, II, 951
[371] Müslim, II, 951
[372] Bk. *Zadu'l-Mead*, II, 294. Büyük ilim adamı İbn Bâz'ın bu tercihi benim Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 590'da yazdığım notta ve yine *Zadu'l-Mead*, II, 295'de kaydedilmiştir. Ayrıca bk. eş-Şevkâni, *Neylu'l-Evtar*, VI, 207
[373] Müslim, II, 963
[374] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 585; Müslim, II, 963
[375] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 428, III, 586; Müslim, II, 963

yüklerin hazırlanması ve yolculuk yapılması caiz değildir. Çünkü ibadet olacak şekilde yük hazırlamak, kabirleri ziyaret etmek için olmaz. Bu ancak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in buyruğunda olduğu gibi üç mescid hakkında sözkonusudur:
"(İbadet kastıyla) yükler ancak üç mescide gitmek üzere vurulur. Mescid-i Haram, benim bu mescidim ve Mescid-i Aksa."[376]
Buna göre Medine'de, uzakta yaşayan bir kimsenin kabri ziyaret etmek maksadıyla yüklerini bağlama hakkı yoktur. Fakat Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in mescidini şerifini ziyaret etmek kastıyla yüklerin bağlanması meşrudur. Kişi mescide ulaştı mı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in de, ashabının da kabirlerini ziyaret eder. Böylelikle peygamberin kabrini ziyaret, onun mescidini ziyaret etme kapsamı içerisine girmiş olur. Çünkü Peygamber mescid'i ziyaret etmenin pek büyük bir sevabı vardır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Benim bu mescidimde bir vakit namaz, Mescid-i Haram müstesna onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."[377]
Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Benim bu mescidimde bir vakit namaz, Mescid-i Haram müstesnâ, onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir. Mescid-i Haram'da bir namaz ise onun dışındaki diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan daha faziletlidir."[378]
2- Mescid-i Nebevi'ye girdiği vakit mescide girince sağ ayağını atarak şunları söylemesi müstehabtır:
"Eûzu billâhil azîm, ve bi vechihil kerîm, ve sultânihil kadîm mineşşeytânirracîm. (Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasûlillah) Allâhummeftahlî ebvâbe rahmetik."
: "Pek büyük Allah'a ve O'nun kerim zatına, kadim saltanatına, kovulmuş olan şeytandan sığınırım. Allah'ın adı ile (giriyorum). Sâlat ve selam Allah'ın Rasûlüne olsun, Allah'ım bana rahmetinin kapılarını aç."[379]
Tıpkı diğer mescidlere girerken söylediği gibi bunları söyler.
3- İki rekat tahiyyetu'l-mescid namazı ya da dilediği namazı kılar. Namazında dilediği duaları yapar. Efdal olan bunu Ravza-i Şerife'de yapmasıdır. Ravza, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in minberi ile hücresi arasındaki yerdir. Çünkü Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Benim evim ile minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de Havz'ımın üzerindedir."[380]
Farz namaza gelince, ziyaretçi olanın da, olmayanın da bunu ilk safta kılmaya gayret etmesi uygundur.
4- Namaz kıldıktan sonra Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kabrini ziyaret etmek isterse edeb ve vakar ile kabrinin önünde durur, alçak sesle Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e şu sözlerle selam verir:
"Esselâmu aleyke eyyuhennebiyyu ve rahmetullâhi ve berekâtuhû, Allâhumme salli alâ muhammedin ve alâ âli muhammed, kemâ salleyte alâ ibrâhîme ve alâ âli ibrâhîme inneke hamîdun mecîd. Allâhumme bârik alâ muhammedin ve alâ âli muhammed, kemâ bârekete alâ ibrahîme ve alâ âli ibrâhîme inneke hamîdun mecîd."
: "Selam sana ey peygamber! Allah'ın rahmet ve bereketleri de üzerine olsun. Allah'ım, Muhammed'e ve onun aile halkına, İbrahim'e ve İbrahim'in aile halkına salat getirdiğin gibi salat getir. Şüphesiz ki sen her türlü hamde layıksın, şanı pek yüce olansın. Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in aile halkına, İbrahim'e ve İbrahim'in aile halkına bereketler ihsan ettiğin gibi, bereketler ihsan et. Şüphesiz ki sen her türlü hamde layıksın, şanı pek yüce olansın." Yahutta şöyle der:
"Esselamu aleyke yâ rasûlallah ve rahmetullâhi ve berekâtuh."
: "Selam sana ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun." Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Bir kişi bana selam verdi mi mutlaka Allah bana ruhumu tekrar geri iade eder ve ben de onun selamını alırım."[381]
Ve şöylece:
"Eşhedu enneke rasulullahi hakkan, ve enneke kad bellağte'r-risâlete ve eddeytel emâneh. Ve câhette fillâhi hakka cihâdih, ve nesahtel ümmeh. Fecezâke'llâhu an ummetike efdale mâ câzâ nebiyyen an ummetih."
"Şehadet ederim ki sen Allah'ın gerçek rasûlüsün ve şüphesiz ki sen risaleti eksiksiz tebliğ ettin. Emaneti eksiksiz yerine getirdin. Allah yolunda hakkıyla cihad ettin. Ümmete samimi olarak nasihat ettin. O bakımdan herbir peygambere ümmeti adına verilen en üstün mükâfat ile senin ümmetin adına Allah da seni mükafatlandırsın." demesinde de bir sakınca yoktur. Çünkü bütün bunlar Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in nitelikleri arasındadır.
5- Sonra biraz sağa doğru çekilir ve Ebu Bekir es-Sıddîk *Radiyallahu anh*'a selam verir. Ona uygun şekilde dua eder. Sonra yine biraz daha sağa çekilir. Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'a selam verir, Allah'tan ona razılık diler, ona dua eder. İbn Ömer *radiyallahu anhuma*, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ve iki arkadaşına selam

[376] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 63; Müslim, II, 1012
[377] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 63; Müslim, II, 1012
[378] İbn Mace; Ahmed, III, 343-53; el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, I, 236; *İrvau'l-Ğalil*, IV, 341'de sahih olduğunu belirtmiştir.
[379] Bk. Müslim, I, 494; *Sahihu İbn Mace*, I, 129
[380] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 70; Müslim, II, 1010
[381] Ebu Davud rivayet etmiştir. el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 383'de hasen olduğunu belirtmektedir; İbn Bâz, *Fetava*, V, 288

verdi mi çoğunlukla sadece şunları söylerdi: es-Selamu aleyke ya Rasûllallah, es-Selamu aleyke ya Eba Bekr, es-Selamu aleyke ya ebetah. (Selam sana ey Allah'ın Rasûlü, selam sana ey Ebu Bekir, selam sana ey babam) der, sonra giderdi.[382] Herhangi bir kimsenin hücreye elini sürmek yahut etrafında dolaşmak suretiyle Allah'a yakınlaşmaya kalkışması caiz değildir. Allah Rasûlünden herhangi bir ihtiyacını gidermesini, hastasına şifa vermesini ve benzer şeyler yapmasını istemesi de caiz değildir. Çünkü bütün bunlar sadece Allah'tan istenecek şeylerdir.

Kadın ise Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kabrini de, başkasının kabrini de ziyaret etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu lafız sözün doğrusu çokça ziyaret eden kadınlar Elbânî'de buna işaret ediyor. 8 nolu dipnotta gösterdiği kaynaklarda çokça ziyâret eden kadınlar geliyor. el-Elbanî Ahkâmül-Cevaiz ve İmâ'da bu lafzı sahih görüyor.[383] Fakat Peygamber Mescidini ziyaret eder ve orada namazın kat kat mükafatlandırılması ümidi ile orada Allah'a ibadet eder. Bulunduğu yerde Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e sâlat ve selam getirir ve bu, kendisi nerede olursa olsun Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e ulaşır, çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere dönüştürmeyiniz. Benim kabrimi de bayram yeri yapmayınız. Bana salat ve selam getiriniz. Çünkü sizin getirdiğiniz salat ve selam nerede olursanız olunuz bana ulaşır."[384]

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak Allah'ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Bunlar ümmetimin bana selamlarını ulaştırırlar."[385]

6- Medine'yi ziyaret eden bir kimsenin orada bulunduğu sıralarda Kuba mescidini ziyaret etmesi ve orada namaz kılması müstehabtır. Çünkü "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hem binekli, hem yürüyerek o mescide gider, orada iki rekat namaz kılardı."[386] Sehl b. Huneyf'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

"Her kim evinde abdest alır, sonra Kuba mescidine gider, orada bir namaz kılacak olursa bir umre kadar ecir alır."[387]

Esid b. Zuhayr el-Ensari *Radiyallahu anh* de Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'ın şöyle buyurduğunu zikretmektedir:

"Kuba mescidinde bir namaz bir umre gibidir."[388]

7- Erkeklerin Medine'de bir kabristan olan Baki kabristanını ziyaret etmeleri, şehitlerin kabirleri ile Hamza'nın (Allah hepsinden razı olsun) kabirlerini ziyaret etmeleri sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* onları ziyaret eder, onlara dua ederdi. Ayrıca Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü kabirler sizlere ölümü hatırlatır."[389]

Kabirleri ziyaret ettiği vakit şöyle der:

"Esselâmu aleykum ehleddiyâri minel mü'minîne vel müslimîn. Ve innâ inşâallâhu bikum lâhikûn. (Ve yerhamullâhu'l-mustakdimîne minnel muste'hirîn) Nes'elullâhe lenâ ve lekumul âfiyeh."

: "Ey bu diyarın mümin ve müslüman sakinleri, selam olsun sizlere! İnşaallah bizler de sizlere kavuşacağız. (Allah bizden önden geçenlere de, geriye kalanlara da merhamet buyursun.) Kendimiz için de, sizin için de Allah'tan esenlik dileriz."[390]

Şüphesiz kabirleri ziyaretten maksat ahireti hatırlamaktır. Onlara dua etmek suretiyle ölülere iyilik yapmaktır, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in sünnetine uymaktır. İşte şeriata uygun olan ziyaret şekli budur. Kabirleri yanında dua etmek yahut onlardan ihtiyaçlarımızı karşılamalarını istemek yahut hastalara şifa vermelerini istemek yahut onlar vasıtasıyla ya da onların konumları vasıtasıyla Allah'tan dilekte bulunmak ve benzeri diğer hususlara gelince, bu bid'at ve münker olan bir ziyaret çeşididir. Allah böyle bir ziyareti meşru kılmamıştır, Rasûlü de kılmamıştır. Selef-i salih de böyle bir ziyaret yapmış değildir.

Sözü edilen bu hususların bir bölümü bid'attir, şirk değildir. Kabirlerin yanında Allah'a dua etmek, ölünün hakkı ya da konumu için Allah'tan dilekte bulunmak ve benzerleri.

Diğer bazısı ise büyük şirk türünden bir bid'attir. (Allah'a yapılması gereken şekilde) ölülere dua etmek, onlardan yardım dilemek, onlardan zafer vermelerini yahut yardıma koşmalarını istemek gibi.

O bakımdan dikkat etmek, sakınmak lazım. Yüce Allah'tan bizleri hidayetiyle hakka iletmesini ve bu hususta bize tevfikini ihsan etmesini isteriz. Başarı veren, doğru yola ileten O'dur. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O'nun dışında hiçbir Rab yoktur.[391]

---

[382] Bk. İbn Bâz, *Fetava*, IX, 289

[383] Hadisi Tirmizi, İbn Mace, İbn Hibban ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Ahkamu'l-Cenaiz,* s. 185'de hasen olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, III, 211; *Camiu'l-Usul,* XI, 150

[384] Hadisi Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud,* I, 383'de sahih olduğunu belirtmiştir.

[385] Nesai; Hakim, II, 421 ve Ahmed rivayet etmiştir. el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, I, 274'te sahih olduğunu belirtmektedir.

[386] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 68; Müslim, II, 1016

[387] İbn Mace ve Nesai rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, I, 237; *Sahihu'n-Nesai*, I, 150'de sahih olduğunu belirtmektedir.

[388] Tirmizi ve İbn Mace rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, I, 237 ile *Sahihu't-Tirmizi*, I, 104'te sahih olduğunu belirtmektedir.

[389] Müslim, II, 671

[390] Müslim, II, 671; İbn Mace -lafız onun-, I, 494; Bureyde *radiyallahu anh*'dan. Rahmet ile ilgili dua cümlesi Müslim, II, 671'de Aişe'nin rivayet ettiği hadiste yer almaktadır.

[391] Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 298

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Peygamberimiz, onun emin kulu Abdullah oğlu Muhammed'e de Allah'ın sâlat ve selamı olsun, ona bereketler ihsan etsin. Onun aile halkına, ashabına, kıyamet gününe kadar güzel bir şekilde onlara uyacaklara da selam olsun.

25) Genel Kapsamlı Dualar

Aşağıda Arafat'ta, Meş'ar-i Haram'da, Teşrîk günlerinde birinci ve ikinci cemreye taş attıktan sonra, Safa ile Merve üzerinde, dua edilebilecek her konumda -bu yerlere tahsis edilmeksizin- her zaman ve mekanda okunabilecek türden faydalı ve genel kapsamlı dua örnekleri vardır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Muhtevasında günahkârlık yahut akrabalık bağlarını kopartmak sözkonusu olmayan bir dua ile Allah'a dua eden herbir müslümana mutlaka Allah bu duası karşılığında üç husustan birisini verir: Ya duasındaki isteği ona dünyada verilir ya Allah o duasının karşılığını ahirette mükafat olarak ona saklar yahutta o duasının bir benzeri kötülüğü Allah ondan uzaklaştırır." Ashab:
"O halde biz de çok dua ederiz", deyince, Peygamber:
"Allah('ın bağışları) daha çoktur." diye buyurdu.[392]
"Elhamdulillâhi vahdeh, vessalâtu vesselâmu alâ men lâ nebiyye ba'deh."
: Hamd yalnızca Allah'adır. Salât ve selam da kendisinden sonra Peygamber gönderilmeyecek olan (Peygamber efendimize) olsun."
1- *"Rabbimiz biz kendimize zulmettik, eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* (el-A'raf, 7/23)
2- *"Rabbim ben bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmez isen en büyük zarara uğrayanlardan olurum."* (Hud, 11/47)
3- *"Rabbim, bana, anama, babama, mümin olarak evime girene, erkek ve kadın müminlere mağfiret buyur."* (Nuh, 71/28)
4- *"Rabbimiz, bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işitensin, hakkıyla bilensin... Tevbelerimizi kabul buyur. Çünkü sen tevbeleri pek çok kabul edensin. Hakkıyla esirgeyensin."* (el-Bakara, 2/127-128)
5- *"Rabbim beni de, soyumdan gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle! Rabbimiz, duamı kabul buyur."* (İbrahim, 14/40)
6- *"Rabbimiz, hesabın ayağa kalkacağı gün beni, ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."* (İbrahim, 14/41)
7- *"Rabbim, bana bir hüküm bağışla ve beni salihlere kat. Sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisanı (güzel övgü ve anılış) bağışla ve beni Naîm cennetinin mirasçılarından kıl... Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil eyleme!"* (eş-Şuara, 26/83-85,87)
8- *"Rabbim, bana salihlerden bağışla!"* (es-Saffat, 37/100)
9- *"Rabbimiz yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız sanadır."* (el-Mümtehine, 60/4)
10- *"Rabbimiz, bizi inkâr edenler için fitne konusu kılma ve bize mağfiret et. Ey Rabbimiz! Çünkü mülkünde aziz, emrinde hikmeti sonsuz olan yalnız sensin sen."* (el-Mümtehine, 60/5)
11- *"Rabbim, bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetine şükür etmeyi bana ilham et. Razı olacağın salih amel işlemeye de muvaffak kıl. Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat."* (en-Neml, 27/19)
12- *"Rabbim, bana katından çok temiz bir soy bağışla. Sen duayı işitensin."* (Al-i İmran, 3/38)
13- *"Rabbim, beni bir başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."* (el-Enbiya, 21/89)
14- *"Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* (el-Enbiya, 21/78)
15- *"Rabbim, göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır. Bir de dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar."* (Taha, 20/25-28)
16- *"Rabbim, gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle."* (el-Kasas, 28/16)
17- *"Rabbimiz, indirdiklerine inandık ve o peygamberin izine uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz."* (Al-i İmran, 3/53)
18- *"Rabbimiz, bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma ve rahmetinle bizi o kâfirler topluluğundan kurtar."* (Yunus, 10/85-86)
19- *"Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla. Ayaklarımıza iyice sebat ver. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."* (Al-i İmran, 3/147)
20- *"Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet, işimizde bize doğruyu bulma başarısını ver."* (el-Kehf, 18/10)
21- *"Rabbim, ilmimi arttır."* (Taha, 20/114)
22- *"Rabbim, şeytanların vesveselerinden, kışkırtmalarından sana sığınırım. Rabbim yanımda hazır olmalarından da sana sığınırım."* (el-Muminun, 23/97-98)

[392] Tirmizi, V, 566, 462; Ahmed, II, 18. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi,* III, 140.

23- *"Rabbim, mağfiret ve rahmet buyur. Zaten sen merhamet edicilerin en hayırlısısın."* (el-Muminun, 23/118)
24- *"Rabbimiz, bize dünyada bir güzellik ver. Ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru."* (el-Bakara, 2/201)
25- *"Dinledik, itaat ettik. Rabbimiz, senden mağfiret dileriz ve dönüş ancak sanadır."* (el-Bakara, 2/285)
26- *"Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi üzerimize ağır yükler yükleme. Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme. Bizi affet, bize mağfiret buyur ve bize merhamet eyle. Sensin bizim mevlamız. Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et."* (el-Bakara, 2/286)
27- *"Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi saptırma. Bize katından bir rahmet bağışla. Muhakkak sen bol bol bağışlayansın."* (Al-i İmran, 3/8)
28- *"Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Bizi ateş azabından koru. Rabbimiz, şüphe yok ki sen kimi ateşe sokarsan onu hakir kıldın demektir ve zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur. Rabbimiz biz rabbinize iman edin diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu iyilerle birlikte al. Rabbimiz, bize peygamberlerin aracılığı ile vaadettiğini de ver. Kıyamet gününde bizi rüsvay etme. Şüphe yok ki sen vaadinden dönmezsin."* (Al-i İmran, 3/191-194)
29- *"Rabbimiz, iman ettik. Bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin en hayırlısısın."* (el-Muminun, 23/109)
30- *"Rabbimiz, bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helak oluştur. Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü bir yerdir!"* (el-Furkan, 25/26)
31- *"Rabbimiz, eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan kimseler ver. Bizi takva sahiblerine önder yap."* (el-Furkan, 25/74)
32- *"Rabbim bana, ana-babama, verdiğin nimete şükretmemi ve senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et ve soyumdan gelenleri de benim için salih kimseler kıl. Şüphesiz ben sana tevbe ve ben teslim olmuşlardanım."* (el-Ahkaf, 46/15)
33- *"Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle! Kalblerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."* (el-Haşr, 59/10)
34- *"Rabbimiz, bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur. Çünkü sen herşeye güç yetirensin."* (et-Tahrim, 66/8)
35- *"Rabbimiz, biz gerçekten iman ettik. Artık günahlarımızı bize bağışla ve bizi ateş azabından koru."* (Al-i İmran, 3/16)
36- *"Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şahid olanlarla beraber yaz."* (el-Maide, 5/83)
37- *"Rabbim, şu şehri emniyetli kıl! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut."* (İbrahim, 14/35)
38- *"Rabbim, doğrusu bana indireceğin hayıra muhtacım."* (el-Kasas, 28/24)
39- *"Rabbim, bu fesadçılar topluluğuna karşı bana yardım et."* (el-Ankebut, 29/30)
40- *"Rabbimiz, bizi bu zalimler topluluğu ile beraber bulundurma."* (el-Araf, 7/47)
41- *"Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ancak O'na güvenip, dayandım. O ulu Arşın Rabbidir."* (et-Tevbe, 9/129)
42- *"Umarım Rabbim, beni doğru yola iletir."* (el-Kasas, 28/22)
43- *"Rabbim beni zalimler topluluğundan kurtar."* (el-Kasas, 28/21)
44- *"Allah'ım bize dünyada da bir iyilik ver, ahirette de bir iyilik ver ve bizi ateş azabından koru."*[393]
45- *"Allah'ım, ben ateş fitnesinden (azabına maruz kalmaktan) ve ateş azabından, kabir fitnesinden (kabir azabından), zenginlikle imtihanın kötülüğünden, fakirlikle imtihanın kötülüğünden sana sığınırım. Allah'ım, Mesih Deccal'in fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım, kalbimi karın ve dolunun suyu ile yıka. Kalbimi beyaz elbise, kirli elbiselerden nasıl ayırdedilebiliyorsa kötülüklerden öylece arındır. Benimle günahlarımın arasını doğu ile batının arasını uzak tuttuğun gibi uzak tut. Allah'ım tembellikten, günahkarlıktan ve borca boğulmaktan sana sığınırım."*[394]
46- *"Allah'ım, âcizlikten, tenbellikten, korkaklıktan, kocamışlıktan, cimrilikten sana sığınırım. Kabir azabından, ölümün ve hayatın fitnelerinden sana sığınırım."*[395]
47- *"Allah'ım, belânın zor duruma düşürmesinden, bedbahtlığın gelip beni yetişmesinden, kaza ve hükmünün kötü olanından, düşmanların (başıma gelen musibetten dolayı) bana sevinmelerinden sana sığınırım."*[396]
48- *"Allah'ım, işimi kötülüklerden koruyan, dinimi benim için salih kıl. Maişetimin içinde bulunduğu dünyamı benim için salih kıl. Dönüşümün kendisinde olacağı ahiretimi benim için salih kıl. Hayatı benim için her türlü hayrın artışına sebeb kıl. Ölümü de benim için her türlü kötülükten rahata kavuşacağım bir hal kıl."*[397]
49- *"Allah'ım, ben senden hidayeti, takvayı, afifliği ve muhtaç olmamayı dilerim."*[398]

[393] Buhari, VII, 163; Müslim, IV, 2070
[394] Buhari, VII, 161; Müslim, IV, 2078
[395] Buhari, VII, 59; Müslim, IV, 2079
[396] Buhari, VII, 155; Müslim, IV, 2080. Hadisin lafzı şu şekildedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi vesellem* belanın ağır basmasından, fakirliğin gelip yetişmesinden, kötü ve kaza ve takdirden, düşmanların da başına gelen işler dolayısıyla sevinmelerinden Allah'a sığınırdı.
[397] Müslim, IV, 2087

50- *"Allah'ım, âcizlikten, tenbellikten, korkaklıktan, cimrilikten, yaşlanıp kocamaktan, kabir azabından sana sığınırım. Allah'ım, sen nefsimi takvalı kıl, onu temizle ve arındır. Çünkü sen onu arındırıp temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen onun hem dostu, hem mevlâsısın. Allah'ım, fayda vermeyen ilimden, senden korkmayan kalbden, doymayan nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."*[399]

51- *"Allah'ım, bana hidayet ver, beni doğruya ilet. Allah'ım ben senden hidayeti ve doğru yolda olmayı dilerim."*[400]

52- *"Allah'ım, (üzerimdeki) nimetinin zeval bulmasından, bana verdiğin afiyetin dönüşmesinden, ansızın intikam alışından ve bütün gazabından sana sığınırım."*[401]

53- *"Allah'ım, yaptıklarımın şerrinden, işlemediklerimin de şerrinden sana sığınırım."*[402]

54- *"Allah'ım, malımı, çocuklarımı çoğalt ve bana verdiklerini mübarek kıl."*[403]

"Hayatımı sana itaat üzere uzun kıl. Benim amelimi güzelleştir ve bana mağfiret buyur."[404]

55- *"O pek büyük ve cahillerin cahilliklerini bağışlayan (halîm) olan, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Pek büyük Arşın Rabbi olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Göklerin, yerin ve kerim olan Arşın Rabbi olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."*[405]

56- *"Allah'ım, ben senin rahmetini ümit ederim. O halde bir göz açıp kapayacak bir an dahi beni bana bırakma. Bütün işlerimi benim için salih kıl. Senden başka hiçbir ilah yoktur."*[406]

57- *"Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Şüphesiz ben zalimlerdenim."*[407]

58- *"Allah'ım, ben senin kulunum. Kulunun oğluyum. Senin cariyenin oğluyum. Benim alnım senin elindedir. Senin hükmün benim hakkımda aynen geçerlidir. Hakkımdaki hükmün de adaletlidir. Kendi zatına ad olarak verdiğin yahut Kitabında indirdiğin yahut yarattıklarından birisine öğrettiğin yahutta gayb ilminde kendin için sakladığın herbir ismin adına senden Kur'ân'ı kalbimin baharı, göğsümün nuru, hüznümün silip süpürücüsü, kederimin gidericisi kılmanı isterim."*[408]

59- *"Ey kalbleri evirip çeviren, kalblerimizi itaatin üzere evirip çevir."*[409]

60- *"Ey kalbleri evirip çeviren, dinin üzere kalbime sebat ver."*[410]

61- *"Allah'ım, dünyada da, ahirette de senden afiyet dilerim."*[411]

62- *"Allah'ım, bütün işlerimizde âkıbetimizi güzel kıl. Dünya rüsvaylığından ve âhiret azabından bizleri koru."*[412]

63- *"Rabbim, bana yardım et. Bana karşı başkasına yardımcı olma. Bana zafer ver, başkalarını bana karşı muzaffer kılma. Benim lehime takdirde bulun, aleyhime takdirlerde bulunma. Bana hidayet ver, hidayeti izlemeyi bana kolaylaştır. Bana haksızlık edenlere karşı bana yardımcı ol. Rabbim, beni sana çok şükreden, seni çok anan, senden çok korkan, sana çok itaat eden, sana çok yalvarıp yakaran çok yönelen kıl. Rabbim tevbemi kabul*

---

[398] Müslim, IV, 2087

[399] Müslim, IV, 2088

[400] Müslim, IV, 2090

[401] Müslim, IV, 2097

[402] Müslim, IV, 2085

[403] Buna Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Enes'e yaptığı şu dua delildir: *"Allah'ım, malını ve çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini de bereketli kıl."* (Buhari, VII, 154) Bu hadisi Müslim de rivayet etmiştir.

[404] Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, Hadis no: 253; el-Elbani, *Silsiletu'l-Ahadîtsi's-Sahiha*, Hadis no: 2241'de ve Sahihu'l-Edebi'l-Müfred, s. 244'de sahih olduğunu belirtmektedir. Hayatı uzatmak ve amelinin güzelliği ile ilgili ifadeye de Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'e: İnsanların en hayırlısı kimdir diye sorulduğu zaman: *"Ömrü uzun olup, ameli güzel olandır"* şeklinde verdiği cevab delil teşkil etmektedir. Bu hadisi Tirmizi ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi,* II, 271'de sahih olduğunu belirtmiştir. Ben de büyük ilim adamı İbn Bâz'a bu şekilde dua etmenin sünnet olup olmadığını sorduğumda, evet cevabını vermiştir.

[405] Buhari, VII, 154; Müslim, IV, 2092

[406] Ebu Davud, IV, 324; Ahmed, V, 42. Bu hadisi el-Elbani ve başkaları hasen kabul etmiştir.

[407] Tirmizi, V, 529. Hakim hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Bk. *el-Müstedrek,* I, 555. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi,* III, 168. Hadisin lafzı şu şekildedir:
"Zünnun (Yunus)'un balığın karnında iken yaptığı dua şudur: Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni hertürlü eksiklikten tenzih ederim. Şüphesiz ki ben zalimlerden oldum. Bu duayı müslüman bir adam herhangi bir şey hakkında yaptı mı mutlaka Allah onun o duasını kabul eder."

[408] Ahmed, I, 391, 452; Hakim, I, 509. Hafız (İbn Hacer) *el-Ezkar'*daki hadislerin tahricinde hasen olduğunu belirtmekte, el-Elbani sahih olduğunu söylemektedir. Bk. *Tahricu'l-Kelimi't-Tayyib*, s.73

[409] Müslim, IV, 2045

[410] Tirmizi, V, 238; Ahmed, IV, 182; Hakim, I, 525 ve 528'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami,* VI, 309; *Sahihu't-Tirmizi,* III, 171. Ummu Seleme *radiyallahu anha*: "Bu Peygamber efendimizin en çok yaptığı duadır." demiştir.

[411] Tirmizi, V, 534 ve başkaları. Hadisin lafzı şöyledir: "Yüce Allah'tan dünyada ve ahirette afiyet isteyiniz." Bir lafızda da şöyle denilmektedir: "Yüce Allah'tan affedilmeyi ve afiyeti dileyiniz. Çünkü hiçbir kimseye yakînden sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmiş değildir." Bk. *Sahihu İbn Mace*, III, 180; III, 185; III, 170. Bu hadisin başka birtakım tanıkları da vardır. Bk. Ahmed Şakir'in tertibi ile İmam Ahmed'in *Müsned'i*, I, 156-157

[412] Ahmed, IV, 181; Taberani, *el-Mucem el-Kebir,* Hafız el-Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid,* X, 178'de Ahmed'in rivayeti ile hadisin senedindekiler ve Taberani'nin senedlerinin birisindeki raviler sika (güvenilir) kimselerdir.

buyur. Günahlarımı yıka, duamı kabul eyle. Delilimi sağlam kıl, kalbime hidayet ver, dilimi doğrult, kalbimdeki kötü duyguları sıyırıp al."[413]

64- *"Allah'ım, ben senden peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem'in diledikleri hayırlı şeylerden dilerim. Peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem'in kendisinden sana sığındığı şeylerin kötülüklerinden sana sığınırız. Yardımı senden isteriz. Maksadımıza ulaştırmak sana düşer. Bizim Allah vermedikçe hiçbir şeye güç ve takat yetirmemiz mümkün değildir."*[414]

65- *"Allah'ım, kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve menimin şerrinden sana sığınırım."*[415]

66- *"Allah'ım, baraş hastalığından, delilikten, cüzzamdan ve kötü hastalıklardan sana sığınırım."*[416]

67- *"Allah'ım, kötü ahlaktan, kötü amellerden ve hevâlardan sana sığınırım."*[417]

68- *"Allah'ım, şüphesiz ki sen çok affedicisin, keremi bol olansın, affı seversin. O halde beni affet."*[418]

69- *"Allah'ım, senden hayırlı işler işlemeyi, münkerleri terketmeyi, yoksullara sevgi beslemeyi dilerim. Bana mağfiret buyurmanı, bana merhamet etmeni dilerim. Bir kavmi fitneye maruz bırakmak dilersen sen beni fitneye uğramadan canımı al. Senden seni, seni sevenleri sevmeyi, sana sevgine yakınlaştırıcı amelleri sevmeyi dilerim."*[419]

70- *"Allah'ım, ben senden dünyada olanıyla, âhirette olanıyla bildiğim kadarıyla ve bilmediklerimle bütün hayırları isterim. Dünyada olanıyla âhirette olanıyla, bildiğimle bilmediğim bütün şerlerden de sana sığınırım. Allah'ım, ben senden kulun ve peygamberinin dilediği bütün hayırlardan dilerim. Kulun ve peygamberinin kendilerinden sana sığındığı bütün kötülüklerden sana sığınırım. Allah'ım, ben senden cenneti, ona yaklaştıran herbir söz veya ameli dilerim. Allah'ım, ateşten ve ona yakınlaştıran herbir söz ve amelden sana sığınırım. Benim için takdir buyurduğun herbir hükmü benim için hayırlı kılmanı dilerim."*[420]

71- *"Allah'ım, ayakta iken İslam ile beni koru, otururken İslam ile beni koru, yatarken İslam ile beni koru. Hiçbir düşmanı ve hiçbir kıskanan kimseyi başıma gelen hallerden dolayı sevindirme. Allah'ım, hazineleri elinde bulunan herbir hayırdan senden dilerim. Allah'ım, hazineleri elinde bulunan herbir kötülükten sana sığınırım."*[421]

72- *"Allah'ım, bize, bizim ile sana isyanın arasına engel teşkil edecek şekilde, senden korkmayı pay olarak ver. İtaatinden kendisiyle bizi cennetine ulaştıracağın kadarını, yakînden bize kendisiyle dünyanın musibetlerini hafifleteceğin kadarını ihsan et. Allah'ım, kulaklarımızla, gözlerimizle ve bütün güçlerimizle bizi hayatta bıraktığın sürece güzelce faydalandır ve bizden onları geriye mirasçı bırak (ölene kadar bu güçlerimiz, duyularımız sapasağlam kalsın). Bize zulmedenlerden intikamımızı al. Bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bize musibet vereceksen dinimizle verme. En büyük çabamız ve ilmimizin varacağı son nokta dünya olmasın. Bize merhamet etmeyecek kimseyi başımıza geçirme."*[422]

73- *"Allah'ım, korkaklıktan sana sığınırım. Allah'ım, cimrilikten sana sığınırım. Ömrün en kötü haline döndürülmekten sana sığınırım. Dünya fitnesinden ve kabir azabından sana sığınırım."*[423]

74- *"Allah'ım, günahımı, cahilliğimi, işimde aşırıya gitmemi ve senin benden daha iyi bildiğin hususları sen bana bağışla. Allah'ım, şakalaşırken, ciddi iken, bilmeyerek ve bilerek işlediğim hataları sen bana bağışla. Esasen bütün bunlar yaptığım şeylerdir."*[424]

75- *"Allah'ım, bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni hidayete ilet, bana afiyet ver, bana rızık ihsan et."*[425]

76- *"Allah'ım, ben nefsime çokça zulmettim. Günahları da senden başka kimse bağışlamaz. O halde katından bir mağfiret ile bana bağışla ve bana merhamet buyur. Çünkü günahları çokça bağışlayan ve çok merhametli olansın sen."*[426]

---

[413] Ebu Davud, II, 83; Tirmizi, V, 554; İbn Mace, II, 1259; Hakim, I, 519 sahih olduğunu belirtmiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 178; Ahmed, I, 127

[414] Tirmizi, V, 537; İbn Mace, II, 1264 -bu anlamda-

[415] Ebu Davud, II, 92; Tirmizi, V, 523; Nesai, VIII, 271 ve başkaları. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 166; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1108

[416] Ebu Davud, II, 93; Nesai, VIII, 271; Ahmed, III, 192. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1116; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184

[417] Tirmizi, V, 575; Ayrıca İbn Hibban, Hakim ve Taberani'de rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184

[418] Tirmizi, V, 534; Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 170

[419] Bu lafızla Ahmed, V, 243; Tirmizi yakın ifadelerle, V, 369; Hakim, I, 521; Tirmizi hadisin hasen olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir: Ben Muhammed b. İsmail'e -Buhari'yi kastediyor- sordum da bu hadis hasen, sahih bir hadistir, demiştir. Hadisin sonunda da, Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Gerçek şu ki bu bir haktır. O bakımdan onu öğreniniz ve belleyiniz."*

[420] İbn Mace, II, 1264; Ahmed, VI, 134; Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir, I, 521. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 327

[421] Hakim, I, 525'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, II, 398 ve Silsiletu'l-Ahadîsi's-Sahiha, IV, 54, hadis no: 1540

[422] Tirmizi, V, 528; Hakim, I, 258'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir; İbnu's-Sünni, hadis no: 446; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 168; *Sahihu'l-Cami*, I, 400

[423] Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 181

[424] Buhari, -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 196

[425] Müslim, IV, 2073, IV, 2078

[426] Buhari, I, 203; Müslim, IV, 2078

77- *"Allah'ım, sana teslim oldum, sana iman ettim, sana güvenip dayandım, sana inandım ve senin adın ile davalaştım. Allah'ım, senden başka hiçbir ilah yoktur. Beni saptırmandan senin izzetine sığınırım. Sen ölmeyen haysın, cinler, insanlar hep ölürler."*[427]
78- *"Allah'ım, rahmetini gerektiren, mağfiretini icab ettiren hususları, her türlü günahtan esenliğe kavuşmayı, her türlü iyilikten pay elde etmeyi, cennete vararak umduğumuza kavuşmayı ve cehennem ateşinden kurtulmayı senden dileriz."*[428]
79- *"Allah'ım, senin üzerimdeki en geniş rızkın, yaşımın ilerleyeceği ve ömrümün kesileceği zaman kıl."*[429]
80- *"Allah'ım, günahımı bana bağışla, evimi benim için genişlet ve rızkımı benim için bereketli olsun."*[430]
81- *"Allah'ım, senden, lütf-u kereminden ve senin rahmetini dilerim. Çünkü bunlara senden başkası sahib değildir."*[431]
82- *"Allah'ım, yüksek yerden düşmekten, göçük altında kalmaktan, suda boğulmaktan, yangından sana sığınırım. Ölüm esnasında şeytanın beni etkisi altına almasından sana sığınırım. Senin yolunda (ilerlemek gerekirken) arkamı dönerek kaçarken ölmekten sana sığınırım. (Zehirli bir) hayvanın sokması sonucu ölmekten sana sığınırım."*[432]
83- *"Allah'ım, açlıktan sana sığınırım. Çünkü o en kötü arkadaştır. Hainlikten sana sığınırım. Çünkü o en kötü yoldaştır."*[433]
84- *"Allah'ım, acizlikten, tenbellikten, korkaklıktan, cimrilikten, yaşlanmaktan, kalb katılığından, gafletten, fakirlikten, zilletten, yoksulluktan sana sığınırım. Fakirlikten, küfürden, fasıklıktan, ayrılık çıkarmaktan, münafıklıktan, desinler diye iş yapmaktan, riyakarlıktan sana sığınırım. Sağırlıktan, dilsizlikten, delilikten, cüzzamdan, baraş hastalığından ve bütün kötü hastalıklardan sana sığınırım."*[434]
85- *"Allah'ım, fakirlikten, azlıktan, zilletten sana sığınırım. Allah'ım, başkasına zulmetmekten yahut zulme uğramaktan sana sığınırım."*[435]
86- *"Allah'ım, kalıcılık yurdunda kötü komşudan sana sığınırım. Çünkü geçici konaklama yerlerindeki komşular başka yere giderler."*[436]
87- *"Allah'ım, huşû'suz kalbten, kabul olunmayan duadan, doymayan bir nefisten, fayda vermeyen ilimden sana sığınırım. Evet, bu dördünden sana sığınırım."*[437]
88- *"Allah'ım, kötü günden, kötü geceden, kötü andan, kötü arkadaştan ve kalıcı yurtta kötü komşudan sana sığınırım."*[438]
89- *"Allah'ım, ben senden cenneti dilerim, cehennem ateşinden de sana sığınırım."*[439]
90- *"Allah'ım, dinde beni fakih (derin bilgi sahibi) kıl."*[440]
91- *"Allah'ım, bile bile sana ortak koşmaktan sana sığınırım, bilmediklerimden dolayı da senden mağfiret dilerim."*[441]
92- *"Allah'ım, bana öğrettiklerinle beni faydalandır. Bana faydalı olacak şeyleri bana öğret ve ilmimi arttır."*[442]
93- *"Allah'ım, senden faydalı bir bilgi, hoş bir rızık ve kabul olunan bir amel niyaz ederim."*[443]
94- *"Allah'ım, ey Allah, bir, tek, samed, doğmayan ve doğurmayan ve kimsenin kendisine denk olmamak özelliğinle senden günahlarımı bana bağışlamanı dilerim. Çünkü şüphesiz sen günahları çok çok bağışlayansın, çok merhametlisin."*[444]

---

[427] Buhari, VIII, 167; Müslim, IV, 2086
[428] Hakim, I, 525 sahih olduğunu belirtmiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Nevevi, *el-Ezkar,* s. 340. Muhakkik Abdu'l-Kadir el-Arnavut hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.
[429] Hakim, I, 542. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 396; *el-Ahadîsu's-Sahiha*, Hadis no: 1539
[430] Ahmed, IV, 63, V, 375. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 399
[431] Hadisi Taberani rivayet etmiş olup, el-Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid,* X, 159'da ravileri Muhammed b. Ziyad dışında Sahih'in ravileridir. Muhammed de sika (güvenilir) bir ravidir demektedir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 404
[432] Ebu Davud, II, 92. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1123
[433] Ebu Davud, II, 91; Nesai, VIII, 263 ile İbn Mace rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1112
[434] Hakim ve Beyhaki rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 406; *İrvau'l-Ğalil*, Hadis no:852
[435] Nesai ve Ebu Davud, II, 91'de rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1111; *Sahihu'l-Cami*, I/407
[436] Hakim, I, 532'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisi Nesai, VIII, 274'te rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 408; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1118
[437] Tirmizi, V, 519; Ebu Davud, II, 92. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, X, 410; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1113
[438] Hadisi Taberani rivayet etmiş olup el-Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid*, X, 144'te: Hadisin ravileri, Sahih'in ravileridir demiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 411
[439] Tirmizi, IV, 700; İbn Mace, 1453; ve Nesai rivayet etmiştir. Bk. Sahihu't-Tirmizi, II, 319; Sahihu'n-Nesai, III, 1121. Hadisin lafzı şu şekildedir: *"Her kim cenneti üç defa Allah'tan dileyecek olursa, cennet: Allah'ım, onu cennete koy der. Her kim de cehennem ateşinden üç defa sığınırsa ateş: Allah'ım, onu ateşten koru der."*
[440] Bu duaya Buhari ve Müslim'in, Peygamber (s.a)'ın İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'a yaptığı dua delil teşkil etmektedir. Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 44; Müslim, IV, 1797
[441] Ahmed, IV, 403'te ve başkaları rivayet etmiştir. Ayrıca bk. el-Elbani, *Sahihu't-T?erğib ve't-Terhib,* I, 19
[442] İbn Mace, I, 92; Bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 47
[443] İbn Mace, I, 298. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 152
[444] Bu lafızla Nesai, III,52 ve Ahmed, IV, 338. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 279

95- *"Allah'ım, hamdin yalnız sana ait olmasıyla, senden başka hiçbir ilah bulunmayıp, ortaksız bir ve tek olmak özelliğinle senden niyaz ederim. Ey lutfu bol olan, ey gökleri ve yeri yoktan var eden, ey celal ve ikram sahibi, ey hayy ve kayyûm olan, ben senden cenneti dilerim, cehennem ateşinden sana sığınırım."*[445]

96- *"Allah'ım ben senden niyaz ederim. Çünkü ben senden başka hiçbir ilah olmadığına, bir ve tek olduğuna, samed olduğuna, doğmayan ve doğurmayan olduğuna ve hiçbir kimsenin senin dengin olmadığına şahitlik ederim."*[446]

97- *"Rabbim, bana mağfiret buyur, tevbemi kabul et. Çünkü şüphesiz ki sen tevbeleri çok kabul edensin, mağfireti bol olansın."*[447]

98- *"Allah'ım, gaybı bilmenle, bütün yaratıklara kadir olmanla, hayatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin sürece beni hayatta bırakmanı, ölümün benim için hayırlı olduğunu bildiğin takdirde canımı almanı dilerim. Allah'ım, ben gizlide ve açıkta senden korkmayı niyaz ederim. Kızgınken de, hoşnutken de hak söz söylemeyi, zenginken de, fakirken de orta yollu davranmayı dilerim. Senden sonu gelmeyecek bir nimet, senden arkası kesilmeyecek bir göz aydınlığı dilerim. Hükmünü hakkımda takdir edip gerçekleştirdikten sonra ona razı olmayı dilerim. Ölümden sonra senden rahat bir hayat dilerim. Yüzüne bakma lezzetine erişmeyi, sana kavuşma şevkini duymayı -zarar verici herhangi bir husus ve saptırıcı hiçbir fitne olmaksızın- dilerim. Allah'ım iman süsü ile bizleri süslendir, bizleri hidayete ulaştıran ve hidayet bulanlardan kıl."*[448]

99- *"Allah'ım, seni sevmeyi, sevgisi nezdinde bana fayda verenin sevgisini bana nasib et. Allah'ım, sevdiklerimden bana verdiğin rızıkları senin sevdiğin şeyler için bana güç kaynağı kıl. Allah'ım, sevip de bana vermediğin şeyleri senin sevdiğin şeyler için fırsat verecek haller kıl."*[449]

100- *"Allah'ım, büyük ve küçük günahlardan beni arındır. Allah'ım, beyaz bir elbise, kirli elbiseden nasıl seçilebiliyorsa beni günahlarımdan arındır. Allah'ım kar, dolu ve soğuk su ile beni pir-u pâk kıl."*[450]

101- *"Allah'ım, cimrilikten, korkaklıktan, ömrün kötü hallerinden, kalbin fitneye maruz kalmasından ve kabir azabından sana sığınırım."*[451]

102- *"Ey Cebrail'in ve Mikail'in Rabbi, İsrafil'in Rabbi olan Allah'ım! Cehennem ateşinin sıcağından ve kabir azabından sana sığınırım."*[452]

103- *"Allah'ım, bana doğru yolu bulmayı ilham eyle, nefsimin şerrinden beni koru."*[453]

104- *"Allah'ım, senden faydalı bir ilim dilerim. Fayda vermeyen ilimden sana sığınırım."*[454]

105- *"Yedi göğün Rabbi, arzın Rabbi, büyük Arşın Rabbi olan Allah'ım,. Bizim Rabbimiz ve herşeyin Rabbi! Çekirdeği ve taneyi açıp yaran, Tevrat'ı, İncil'i ve Furkan'ı indiren Allah'ım! Perçeminden tuttuğun herbir şeyin kötülüğünden sana sığınırım. Allah'ım, sen evvel (ilk)sin, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen âhirsin, senden sonra hiçbir şey olmayacaktır. Sen zahirsin, senden yukarda (senden üstün ve güçlü) hiçbir şey yoktur. Sen batınsın, senin ötende hiçbir şey yoktur. Borcumuzu ödet, fakirlikten bizi kurtar."*[455]

106- *"Allah'ım, kalblerimizi birbirine kaynaştır, aramızı düzelt. Bizi doğru yola ilet. Karanlıklardan bizi kurtar, aydınlığa çıkar. Açıkta olanıyla, gizlisiyle hertürlü hayasızlıktan bizleri uzak tut. Kulaklarımızı, gözlerimizi, kalblerimizi, eşlerimizi, soyumuzu, sopumuzu bizim için mübarek kıl. Tevbemizi kabul buyur, şüphesiz ki sen tevbeleri çok kabul edensin, çok merhametlisin. Bizi nimetlerine şükredenlerden, onlardan ötürü seni övenlerden, nimetlerini kabul edenlerden kıl, üzerimizdeki nimetlerini tamamla."*[456]

107- *"Allah'ım, senden en hayırlı şeyleri dilemeyi dilerim. Senden en hayırlı duaları yapmayı, hayırlı başarıları, hayırlı ameli, hayırlı mükafatı, hayırlı bir hayatı, hayırlı ölümü dilerim. Sen bana (hak üzere) sebat ver. Terazilerimi ağır bastır, imanımı gerçekleştir, derecelerimi yükselt. Namazımı kabul buyur, günahımı bağışla. Senden cennetlerin yüksek derecelerini dilerim. Allah'ım, ben senden hayrın başlarını da, ortalarını da, genel ve kapsamlı olanlarını da, ilkini de, açıkta olanını da, gizli olanını da dilerim. Cennetteki yüksek dereceleri niyaz ederim. Amin. Allah'ım, ben senden ettiğimin, yaptıklarımın, işlediklerimin hayırlısını dilerim. Gizli şeylerin de, açıkta olanların da hayırlısını, cennetin yüksek derece ve mertebelerini dilerim. Amin. Allah'ım senden şanımı yüceltmeni, günahımı kaldırmanı, işimi salih kılmanı, kalbimi temizlemeni, namus ve iffetimi korumanı, kalbimi*

---

[445] Ebu Davud, II, 80; İbn Mace, II, 1268; Nesai, III, 52; Tirmizi, V, 550. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 279

[446] Ebu Davud, II, 79; Tirmizi, V, 515; İbn Mace, II, 1267; Ahmed, V, 360; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 163

[447] Ebu Davud ve -lafız kendisine ait olmak üzere- Tirmizi, Nesai ve İbn Mace, II, 1353'te rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 321; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 153

[448] Nesai, III, 54,55; Ahmed, IV, 364. Senedi ceyyiddir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 280, 281

[449] Hadisi Tirmizi, V, 523'te rivayet etmiş ve hasen olduğunu belirtmiştir. Abdu'l-Kadir el-Arnavut: Hadisin durumu dediği gibidir, demiştir. Bk. *Camiu'l-Usul,* IV, 341'deki el-Arnavut'un tahkiki.

[450] Nesai, I, 198,199; Tirmizi, V, 515. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 86

[451] Nesai, VIII, 255. Hadisin lafzı şu şekildedir: Peygamber (s.a) beş şeyden (Allah'a) sığınırdı. "Cimrilikten, korkaklıktan, kötü ömürden, kalb fitnesinden ve kabir azabından." Hadisi Ebu Davud, II, 9'da rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul,* IV, 363 -el-Arnavut'un tahkiki ile-

[452] Nesai, VIII, 278. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1121

[453] Hadisi Ahmed, IV, 444; Tirmizi -lafız kendisinin-, V, 519; Ahmed'deki senediyle hadis ceyyiddir.

[454] İbn Mace, II, 1263. Ayrıca bk. Sahihu İbn Mace, II, 327. Hadisin lafzı: *"Allah'tan faydalı bir bilgi isteyiniz ve fayda vermeyen ilimden de Allah'a sığınırız"* şeklindedir.

[455] Hadisi Müslim, IV, 2084'te Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir.

[456] Hadisi Hakim, I, 265'te zikretmiş olup, Müslim'in şartına göre sahihtir, demiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

nurlandırmanı dilerim. Günahlarımı bağışlamanı niyaz ederim. Senden cennetteki yüksek mertebeleri niyaz ederim. Amin. Allah'ım, nefsimi, kulağımı, gözümü, ruhumu, yaratılışımı, ahlakımı, aile halkımı, hayatımı, ölümümü, amelimi mübarek kılmanı dilerim. Benim yaptığım iyilikleri kabul buyur. Senden cennetin yüksek mertebelerini niyaz ederim. Amin."[457]

108- *"Allah'ım, kötü huylardan, hevâlardan, amellerden ve hastalıklardan beni uzak tut."*[458]

109- *"Allah'ım, bana verdiğin rızka beni kanaatkâr kıl, o rızkı benim için bereketli kıl ve huzurunda olmayan herbir hususta benim yerime sen güzel bir şekilde onu kolla ve gözet."*[459]

110- *"Allah'ım, sen beni kolay bir şekilde hesaba çek."*[460]

111- *"Allah'ım seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzel bir şekilde ibadet etmek için bize yardımcı ol."*[461]

112- *"Allah'ım, senden geri çevrilmeyecek bir iman, bitip tükenmeyecek bir nimet ve ebedilik cennetinin en yükseğinde Muhammed Salallahu aleyhi vesellem ile arkadaşlık dilerim."*[462]

113- *"Allah'ım, nefsimin şerrinden beni koru. İşimde en doğru olana beni ilet. Allah'ım gizlediklerimi, açıkladıklarımı, bilmeyerek yaptıklarımı, kastederek yaptıklarımı, bildiklerimi ve bilmediklerimi bana bağışla."*[463]

114- *"Allah'ım, borcun galib gelmesinden, düşmanın üstünlüğünden ve dost olmayanların başıma gelen musibetlere sevinmesinden sana sığınırım."*[464]

115- *"Allah'ım, bana mağfiret buyur, beni doğru yola ilet, bana rızık ihsan et, bana afiyet ver. Kıyamet gününde kalınacak yerin darlığından Allah'a sığınırım."*[465]

116- *"Allah'ım, kulağımla, gözlerimle beni hayırlı bir şekilde faydalandır. Onları bana mirasçı kıl (hayat boyunca onlar sağlıklı olsunlar). Bana zulmeden kimselere karşı bana yardım et ve ondan benim intikamımı al."*[466]

117- *"Allah'ım, senden tertemiz bir hayat dilerim. Dosdoğru bir ölüm, rezil ve rüsvay etmeyecek bir dönüş niyaz ederim."*[467]

118- *"Allah'ım, yaratılış ve suretimi güzel kıldın, huyumu da güzelleştir."*[468]

119- *"Allah'ım, bana sebat ver, beni hidayete ileten ve hidayet bulmuş kimse kıl."*[469]

120- *"Allah'ım, kendisine verildiği takdirde kendisine pek çok hayır verilmiş olan o hikmeti bana da ver."*[470]

Allah'ım, Muhammed'e, onun aile halkına ve bütün ashabına salat ve selam olsun.

Tevbe Ve İstiğfarın Fazileti

1- Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

"Allah'a yemin ederim; şüphesiz ki ben bir günde yetmiş defadan daha fazla Allah'a tevbe eder ve O'ndan mağfiret dilerim."[471]

2- Yine şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz. Çünkü ben bir günde O'na yüz defa tevbe etmekteyim."[472]

3- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:

---

[457] Hakim, I, 520'de Um Seleme'den (Peygamber Efendimize) merfu olarak rivayet etmiş, sahih olduğunu belirtmiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[458] Hakim, I, 532'de Müslim'in şartına göre sahihtir demiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[459] Hakim, I, 510'da rivayet etmiş sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[460] Ahmed, VI, 48; Hakim, I, 255'te rivayet etmiş olup, Müslim'in şartına göre sahihtir demiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Aişe *radıyallahu anh* dedi ki: Peygambere:

"Ey Allah'ın Peygamberi kolay hesab ne demektir?" diye sordum. Şöyle buyurdu:

"Onun kitabına (amel defterine) bakılarak onun (günahlarının) bağışlanması sorgulanmamasıdır. Çünkü o gün kim inceden inceye hesaba çekilecek olursa -ey Aişe- helak olur. Müminin başına gelen herbir musibet sebebiyle yüce Allah onun karşılığında onun günahlarını siler. Hatta ona batan bir diken bile olsa."

[461] Hakim, I, 499'da rivayet etmiş, sahih olduğunu belirtmiş olup Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Durum da dedikleri gibidir. Ebu Davud, II, 86; Nesai, III, 53'te belirttiklerine göre Peygamber (s.a)'a Muaz'a her namazın akabinde bu sözleri söylemesini tavsiye etmiştir.

[462] İbn Hibban, s. 604, hadis no: 2436'da, İbn Mesud (r.a)'dan mevkuf olarak (İbn Mesud'un sözü olarak) rivayet etmiş olup, Ahmed, I, 386 ve 400'de başka bir yoldan rivayet ettiği gibi Nesai, *Amelu'l-Yevmi* ve'l-Leyle, no: 869'da rivayet etmiştir.

[463] Hakim, I, 510'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ahmed, IV, 444. Hafız (İbn Hacer) *el-İsabe*'de senedi sahihtir demiştir.

[464] Nesai, VIII, 265. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1113

[465] Nesai, III, 209; İbn Mace, I, 431 ve başkaları. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai,* I, 356; *Sahihu İbn Mace*, I, 226

[466] Hadisi Tirmizi rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 188; Hakim, I, 523'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[467] *Zevaidu Müsnedi'l-Bezzar,* II, 442, no: 2177 ve Taberani rivayet etmiştir. Bk. *Mecmau'z-Zevaid,* X, 179'da, Taberani'nin senedi ceyyiddir, demektedir.

[468] Ahmed, VI, 68, 155, I, 403; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, I, 155'de sahih olduğunu belirtmektedir.

[469] Buna Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Cerir *radıyallahu anh*'a yaptığı dua delil teşkil etmektedir. Bk. Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, VI, 161

[470] Şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse muhakkak ona pekçok hayır verilmiş demektir." (el-Bakara, 2/269)

[471] Buhari *-Fethu'l-Bari* ile-, XI, 101

[472] Müslim, IV, 2076

"Her kim:
"Estağfirullâhe'llezî lâ ilâhe illâ huvel hayyul kayyûmu ve etûbu ileyh."
: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan, hayy ve kayyûm olan Allah'tan mağfiret diler ve O'na tevbe ederim." diyecek olursa, isterse o savaştan arkasını dönüp kaçmış olsun, Allah onun günahını bağışlar."[473]
4- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Rabbin kuluna en yakın olduğu zaman gecenin son bölümleridir. Eğer sen o saatte Allah'ı zikreden kimselerden olabilirsen olmaya bak."[474]
5- Yine Peygamber şöyle buyurmaktadır:
"Kulun Rabbine en yakın olduğu vakit secde halidir. Binaenaleyh (o halde iken) çokça dua ediniz."[475]
6- el-Eğar el-Müzeni'den şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Şüphesiz benim kalbim de bazen perdelenir ve şüphesiz ben bir günde Allah'tan yüz defa mağfiret dilerim."[476]

Tesbih, Tahmid, Tehlil Ve Tekbirin Fazileti

1- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Her kim bir günde yüz defa:
"Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ küllî şey'in kadir."
Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır ve O herşeye gücü yetendir, diyecek olursa bu zikri on köle azad etmeye denk gelir. Ona yüz hasene yazılır, onun yüz seyyiesi (günahı) silinir. Ayrıca bu sözleri akşamı edinceye kadar o gün onu şeytana karşı korur. Hiçbir kimse de onun bu yaptığı amelden daha faziletli bir amelde bulunamaz. Bundan fazlasını yapan kimse müstesnâ."[477]
2- *"Her kim bir günde yüz defa "subhanallahi ve bi hamdihi" diyecek olursa günahları dökülür. İsterse deniz köpüğü gibi olsunlar."*[478]
3- Yine Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Her kim sabahı ve akşamı ettiği zaman yüz defa, "subhanallahi ve bi hamdihi" diyecek olursa kıyamet gününde onun söylediğinin benzerini söyleyen yahut ondan fazlasını söyleyen kimse müstesna, hiçbir kişi onun yaptığından daha faziletli bir amel ile gelmeyecektir."[479]
4- Ebu Eyyûb el-Ensari *Radiyallahu anh* Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den şöyle dediğini rivayet etmektedir:
"Her kim on defa;
"Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ küllî şey'in kadir."
: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır ve O herşeye güç yetirendir, diyecek olursa böyle bir kimse İsmail soyundan gelen dört köle kişiyi azad etmiş gibi olur."[480]
5- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"İki söz vardır ki, dile söylenmeleri kolay, Mizanda ağır basarlar. Rahman (olan Allah) tarafından da sevilirler: Subhanallahi ve bihamdihi subhanallahi'l-azim."[481]
6- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Subhanallahi velhamdulillahi ve lâ ilahe illallah vallahu ekber, demek benim için üzerinde güneşin doğduğu herşeyden daha sevimlidir."[482]
7- Sâd *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in yanında idik, şöyle buyurdu:
"Sizden herhangi bir kimse günde bin hasene kazanmaktan aciz midir?" Onunla birlikte oturanlardan birisi: "Bizden herhangi bir kimse nasıl bin hasene kazanabilir?" diye sordu. Peygamber şöyle buyurdu:

---

473 Ebu Davud, II, 85; Tirmizi, V, 569; Hakim, I, 511'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani de *Sahihu't-Tirmizi*, III, 182'de sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. Camiu'l-Usul, IV, 389-390
474 Hadisi Tirmizi, Nesai, I, 279'da ve Hakim rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 183; *Camiu'l-Usul,* IV, 144.
475 Müslim, I, 350
476 Müslim, IV, 2075; İbnu'l-Esir dedi ki: Bundan kasıt Peygamber efendimizin de bazen dalgınlığa gelebileceğidir. Çünkü Peygamber (s.a) sürekli olarak çokça zikirde bulunur ve Allah'a yakınlaşırdı. Sürekli Allah'ın murakabesi altında olduğunu bilir ve düşünürdü. Bazı vakitlerde eğer bunları bir parça unutur yahut yanılırsa o bunu kendisi için bir günah sayar ve hemen istiğfara yönelirdi. Bk. Camiu'l-Usul, IV, 386
477 Buhari, IV, 95; Müslim, IV, 2071
478 Buhari, VII, 168; Müslim, IV, 2071
479 Müslim, IV, 2071
480 Buhari, VII, 167 ve aynı lafızla Müslim, IV, 2071
481 Buhari, VII, 168; Müslim, IV, 2072
482 Müslim, IV, 2072

"Yüz tane tesbih getirir, ona bin hasene yazılır, yahutta onun bin günahı silinir."[483]
8- Cabir *Radiyallahu anh*'dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Her kim subhanallahil azim ve bi hamdihi, diyecek olursa onun için cennette bir hurma fidanı dikilir."[484]
9- Abdullah b. Kays *Radiyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Ey Abdullah b. Kays, sana cennet hazinelerinden bir hazineyi bildireyim mi?" Ben:
"Bildir ey Allah'ın Rasûlü" dedim, şöyle buyurdu:
"Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah, de."[485]
10- *"Allah'ın en sevdiği sözler dört tanedir: Subhanallahi velhamdulillahi velâ ilahe illallah vallahu ekber. Bunların hangisi ile başlasan bir sakıncası yoktur. Çocuğuna asla Yesar, Rebah, Necih ve Eflah isimlerini verme. Çünkü sen: O orada mıdır diye sorarsın, o da orada olmaz, (bunun için) sana: Hayır, derler."*[486]
11- Sâd b. Ebi Vakkas *Radiyallahu anh* dedi ki: Bir bedevi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e gelerek şöyle dedi:
"Bana söyleyeceğim bir söz öğret." Peygamber şöyle buyurdu:
"Sen şöyle söyle:
"Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, Allahu ekber kebîran, velhamdu lillahi kesiran, subhanallahi rabbil âlemîn. La havle vela kuvvete illâ billahil azîz."
: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. Allah pek büyüktür. Allah'a pek çok hamd-u senalar olsun. Alemlerin Rabbi olan Allah'ı tenzih ederim. Aziz ve hakim olan Allah ile olmadıkça hiçbir şeye güç ve kudret yetiremeyiz." Bedevi:
"Bunlar Rabbim için söyleyeceğim sözler; peki ya benim için?" diye sorunca Peygamber şöyle buyurdu:
"Allâhummağfirlî, verhamnî, vehdinî, verzuknî" : "Allah'ım bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni hidayete ilet ve bana rızık ver" de diye buyurdu."[487]
12- Tarık el-Eşcai'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir kimse İslama girdi mi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ona önce namazı öğretir, sonra da şu sözlerle dua yapmasını öğretirdi:
"Allah'ım, bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni doğruya ilet, bana afiyet ver ve beni rızıklandır."[488]
13- Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*'dan rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz duanın en faziletlisi "elhamdulillah" zikrin en faziletlisi de "lâ ilâhe illallah"dır."[489]
14- *"Kalıcı salih olan ameller: "Subhanallah velhamdulillah ve la ilahe illallah vallahu ekber ve la havle ve la kuvvete illa billah" sözleridir."*[490]

Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* Nasıl Tesbih Ederdi?

15- Abdullah b. Amr *radiyallahu anhuma*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in tesbih getirdiği zaman sağ eliyle saydığını gördüm."[491]
Allah'ım, Peygamberimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve bütün ashabına salat ve selamlar olsun, onlara bereketler ihsan eyle.

Yolculuktan Dönüş Adabı

1- Geri dönmekte elini çabuk tutar ve ihtiyacı olmaksızın kalmayı uzatmaz. Çünkü yolculuk azabtan bir parçadır.
2- Yolculuk duasını okur ve ona:
" 'Âyibûne, tâibûne, âbidûne lirabbinâ hâmidûn."
: "Döndük, tevbe ediyoruz. Rabbimize ibadet edenler ve hamdedenleriz."
3- Yerin herbir tümseği üzerine çıkarken üç defa tekbir getirir, sonra da şunları söyler:

483 Müslim, IV, 2073
484 Tirmizi, V, 511; Hakim, I, 501 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, V, 531; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 160
485 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 213; Müslim, IV, 2076
486 Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 213; Müslim, III, 1685
487 Müslim, IV, 2076
488 Müslim, IV, 2073. Müslim'in bir rivayetinde: *"Bu sözler senin için hem dünyanı, hem de âhiretini (isteklerini) bir araya getirir."*
489 Tirmizi, V, 462; İbn Mace, II, 1249; Hakim, I, 503 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 362
490 Ahmed -Ahmed Şakir'in tertibi ile-, no: 513, senedi sahihtir. Ayrıca bk. *Mecmau'z-Zevaid,* I, 297. İbn Hacer, *Buluğu'l-Meram* adlı eserinde Ebu Said'den rivayetle Nesai tarafından kaydedildiğini belirtmiş ve İbn Hibban ve Hakim bunun sahih olduğunu söylemiştir demiştir.
491 Ebu Davud bu lafızla, II, 81; Tirmizi, V, 521; Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, IV, 271, hadis no: 5865

“La ilahe illallahu vahdehu la şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ küllî şey’in kadir, âyibûne, tâibûne, âbîdûne, sâcidûne lirabbinâ hâmidûn, sadakallahu va’deh, ve nasara abdeh, ve hezemel ahzâbe vahdeh.”

: “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O’nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O’nundur, hamd yalnız O’nadır. O herşeye güç yetirendir. Döndük, tevbe ettik. Rabbimize ibadet edenleriz, secde edenleriz, hamd edenleriz. Allah vaadini gerçekleştirdi, kuluna yardım etti ve tek başına bütün fırkaları hezimete uğrattı.”

4- Kitabın baş taraflarında altıncı bahiste sözü edilen sefer adabına riayet eder.

5- Beldesini gördüğü vakit:

“ ‘Âyibûne, tâibûne, âbidûne lirabbinâ hâmidûn.”

: “Döndük, tevbe ettik. Rabbimize ibadet edenler ve hamd edenleriz.” Bu sözleri beldesine girene kadar tekrarlar.

6- Ne zaman geleceğini haber vermediği sürece geceleyin ailesinin yanına varmaz.

7- Kendi beldesine ya da mahallesine girdiği vakit önce mescide gider, orada iki rekat namaz kılar.

8- Kendisini karşılayan çocuklara güzel sözler söyler, iyilikte bulunur.

9- Hediye vermek müstehabtır. Çünkü hediye kalbteki olumsuz duyguları giderir, sevgiyi getirir.

10- Yolculuktan dönenlerin kucaklaşıp sarılmaları, karşılaşma esnasında da musafaha yapmaları müstehabtır.

11- Yolculuktan dönüldüğü vakit arkadaşları toplayıp onlara bir yemek ziyafeti vermek müstehabtır.[492]

---

[492] Bu adab delilleri ile birlikte, kitabın baş taraflarında altıncı bahiste 35 no’lu paragrafa görülebilir.